

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

**Факультет підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів
житлово-комунального господарства**

**Б.М. Коржик
С.Л. Дмитрієв
Л.Г. Успенська**

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

З ОХОРОНИ ПРАЦІ

(для слухачів галузевого центру з охорони праці)

Частина 1

Харків – ХНАМГ – 2009

УДК 331.45

Методичний посібник з охорони праці (для слухачів галузевого центру з охорони праці) Частина 1. Для працівників підприємств, організацій та фірм. Авт: Коржик Б.М., Дмитрієв С.Л., Успенська Л.Г. –Х.: ХНАМГ, 2009, -248 с.

Автори: Б.М. Коржик,
С.Л. Дмитрієв,
Л.Г.Успенська

Рецензенти: **Коротун В.Г.**- головний спеціаліст Головного управління житлово-комунального господарства і розвитку інфраструктури Харківської облдержадміністрації

Шапка О.В. - д.т.н., професор кафедри «Охорона праці та навколишнього середовища» Української державної академії залізничного транспорту, м. Харків

Рекомендовано Вченою радою ХНАМГ, протокол № 5 від 06.03.2009р.

© Коржик Б.М., Дмитрієв С.Л., Успенська Л.Г.,
© ХНАМГ, 2009

Зміст

Вступ.....	4
1. З чого почати?.....	5
2. Розробка й впровадження СУОП на підприємствах.....	12
3. Навчання з питань охорони праці й допуск до виконання робіт.....	21
4. Засоби захисту, що застосовуються для попередження нещасних випадків на виробництві.....	29
5. Методика контролю стану умов і безпеки праці.....	36
6. Розслідування нещасних випадків.....	43
7. Огляд місця, де стався нещасний випадок.....	49
8. Опитування потерпілого, свідків і посадових осіб.....	57
9. Визначення причин нещасного випадку.....	64
10. Класифікація нещасних випадків.....	71
11. Розробка системи управління охороною праці.....	82
12. Підготовка документів для визначення й обліку шкідливих і небезпечні виробничих факторів.....	88
13. Підготовка документів для оцінки ступеня професійного ризику виробництва.....	94
14. Визначення політики, цілей і завдань з охорони праці підприємства.....	97
15. Розробка програми поліпшення стану умов і безпеки праці.....	100
16. Підготовка підприємства до комплексної перевірки стану ОП.....	102
17. Порядок заохочення працюючих за дотримання вимог ОП.....	106
18. Про порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій.....	112
19. Професійні хвороби й шляхи їхньої профілактики.....	119
20. Нове в розслідуванні, обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві.....	128
21. Адміністративно-громадський контроль за станом ОП.....	137
22. Колективний договір підприємства: його роль і значення у вирішенні проблем охорони праці.....	144
23. Порядок призначення й проведення страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві.....	158
24. Аудит охорони праці.....	176
25. Проведення інструктажу неелектричного персоналу з електробезпеки..	183
26. Шкідливі й небезпечні виробничі фактори при дуговому зварюванні....	194
27. Про технічні регламенти нормативно-правових актів України.....	200
28. Що потрібно знати інженеру з охорони праці при роботі зі страховим експертом.....	209
Рекомендована література.....	214

Вступ

У своїй повсякденній практичній роботі служба охорони праці підприємств, особливо інженери з охорони праці невеликих фірм і дрібних організацій, зіштовхуються з великою кількістю проблем. Це недостатній рівень підготовки і відсутність необхідної технічної і нормативно-довідкової документації, неможливість оперативного ознайомлення зі змінами в нормативно-правових актах охорони праці, і найчастіше, відсутність досвіду з організації навчання, розробці системи управління охороною праці на підприємстві, проведення комплексних перевірок, підготовки проєктів колективних договорів, розслідувань нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві, організації проведення медичних оглядів працівників певних професій, підготовці необхідної документації підприємства з охорони праці і багато чого іншого.

У цьому зв'язку, в рамках школи інженера з охорони праці, даний методичний посібник дає відповіді на багато виникаючих запитань.

Посібник може бути корисний для працівників служб з охорони праці, інженерно-технічних працівників і керівників підприємств; він доповнює і коментує теми, розглянуті в “Типовій програмі навчання посадових осіб і фахівців з охорони праці”.

З ЧОГО ПОЧАТИ?

Припустимо, що ви приступили до виконання обов'язків інженера з охорони праці на підприємстві, в установі або організації (далі - підприємство). З чого почати?

Пропонуємо таку послідовність організації роботи.

1. Визначаєтесь зі своїм статусом, тобто розробляєте й затверджуєте у керівника підприємства Положення про службу охорони праці підприємства. При наявності в службі декількох працівників - розробляєте посадові інструкції.

2. Ознайомитесь зі станом охорони праці в структурних підрозділах підприємства й визначаєте найнебезпечніші з них.

3. Вам потрібно придбати необхідні нормативно-правові акти з охорони праці.

4. Заводите журнал для обліку передбачених нормативно-правовими актами з охорони праці документів і проведених заходів.

5. Організуєте збір і забезпечуєте схоронність документів, що характеризують діяльність підприємства з питань охорони праці й дійсний стан умов і безпеки праці.

6. Готуєте проекти нормативно-правових актів і наказів, що регулюють діяльність підприємства з питань охорони праці, затверджуєте їх у керівника підприємства.

Що необхідно знати для розробки Положення про службу охорони праці підприємства

По-перше, не має значення, яка чисельність служби охорони праці. Потрібно орієнтуватися на вимоги ст. 15 Закону «Про охорону праці», відповідно до якої на підприємстві з кількістю працюючих 50 чоловік і більше роботодавець створює службу охорони праці. Якщо кількість працюючих менше 50 чоловік, функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку, а якщо кількість працюючих менше 20 чоловік, для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні фахівці на договірних засадах. Треба при цьому

знати, що відповідно до Кодексу законів про працю України працівники, які працюють за сумісництвом, одержують заробітну плату за фактично виконану роботу й не отримують доплату (доплата передбачена при сполученні посад, але це не сполучення, а сумісництво).

Якщо чисельність працюючих перевищує 51 чоловік, то при комплектуванні служби охорони праці слід керуватися рекомендаціями про структуру й чисельність служби охорони праці, затвердженими наказом Держнаглядохоронпраці від 15 листопада 2004р. №255.

По-друге, зважаючи на те, що положення про службу охорони праці підприємства повинне відповідати вимогам Типового положення про службу охорони праці, затвердженого вищезгаданим наказом, бажано його придбати й використати для розробки положення, яке ви готуєте. Рекомендуємо включити до нього вимоги, що стосуються освіти фахівців, їхнього стажу й строків перевірки знань, підпорядкованості служби, її основних завдань, функцій, прав і відповідальності.

При цьому слід мати на увазі, що:

служба охорони праці може бути укомплектована фахівцями, які мають вищу освіту й стаж роботи із профілю виробництва не менше 3 років. Фахівців із середньою фаховою освітою приймають в службу охорони праці у виняткових випадках (обмеження з виробничого стажу не стосуються осіб, які мають фахову освіту з охорони праці);

навчання й перевірка знань з питань охорони праці працівників служби охорони праці повинні проводитися до початку виконання ними своїх функціональних обов'язків у відповідному навчальному закладі, який має дозвіл Держнаглядохоронпраці періодично - один раз у три роки;

служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцеві;

до основних завдань, які повинна вирішувати служба охорони праці разом з іншими структурними підрозділами, ставляться завдання із забезпечення безпеки виробничих процесів, устаткування, будинків і споруд; забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту й засобами колективного за-

хисту; професійного відбору виконавців робіт з підвищеною небезпекою, професійної підготовки й підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці й вибору оптимальних режимів праці й відпочинку працюючих;

до основних функцій служб охорони праці відносяться:

а) розробка ефективної цілісної системи управління охороною праці й оперативного-методичного керівництва роботою підрозділів з охорони праці;

б) підготовки комплексних заходів для досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці й виробничого середовища, в тому числі розділу “Охорона праці” у колективному договорі;

в) проведення вступного інструктажу з питань охорони праці;

г) облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань й аварій та участь у їх розслідуванні;

д) визначення необхідної кількості інструкцій з охорони праці, організація їхньої розробки, облік і забезпечення ними структурних підрозділів;

е) організація підвищення кваліфікації й перевірки знань посадових осіб з питань охорони праці;

є) організація паспортизації робочих місць на відповідність їх вимогам охорони праці, підготовка статистичних звітів;

ж) організація ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки (ОПН), декларації безпеки ОПН;

з) розробка плану локалізації й ліквідації аварійних ситуацій й аварій (ПЛАС);

і) проведення консультацій, бесід, лекцій, оформлення стендів, куточків і кабінету з охорони праці;

к) здійснення контролю за своєчасним проведенням навчання й інструктажів з охорони праці працюючих, медичних оглядів, дотриманням працівниками технологічних процесів, правил поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного й індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог

з охорони праці, виконанням приписів органів державного нагляду, наказів роботодавця з питань охорони праці;

фахівець служби охорони праці, який безпосередньо підпорядковується роботодавцеві, має право:

а) видавати керівникам структурних підрозділів обов'язкові для виконання приписи з усунення виявлених порушень з охорони праці, одержувати від них необхідні відомості, документи й пояснення з питань охорони праці. Приписи фахівця з охорони праці може скасувати лише роботодавець;

б) припиняти роботу виробництва, ділянки, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у випадку порушень, що створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

в) вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли медичного огляду відповідно до діючого законодавства, інструктажу, навчання, перевірки знань, не мають допуску до відповідних робіт або порушують нормативно-правові акти з охорони праці;

г) направляти роботодавцеві подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги з охорони праці;

Фахівці служби охорони праці відповідають за відповідність прийнятих ними рішень вимогам нормативно-правових актів, невиконання своїх функціональних обов'язків, несвоєчасність підготовки статистичних звітів з охорони праці, низьку якість проведеного ними розслідування нещасних випадків на виробництві.

Ознайомлення зі станом охорони праці в структурних підрозділах підприємства й визначення найнебезпечніших з них

Щоб з'ясувати, які види робіт проводяться на підприємстві і яке устаткування використовується при цьому, необхідно оглянути основні й допоміжні приміщення, в тому числі конторські. Це дозволить визначитися щодо того, які види устаткування експлуатуються і які джерела їхнього живлення (електроенергія, стиснуте повітря і т.д.); які матеріали застосовуються в технологічних процесах; яким видом ручного механізованого інструмента користу-

ються працівники, а також якого переліку галузевих і міжгалузевих нормативно-правових актів про охорону праці треба дотримуватися працюючим. Необхідно подбати про наявність засобів наочної агітації, знаків безпеки й засобів індивідуального захисту.

Мінімальна кількість нормативно-правових актів з охорони праці, необхідне для виконання повноважень служби охорони праці

Служба охорони праці повинна бути забезпечена такими нормативно-правовими актами:

Закон України «Про охорону праці»;

Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»;

Типове положення про службу охорони праці;

Положення про порядок розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві;

Типове положення про навчання з питань охорони праці;

Положення про розробку інструкцій з охорони праці;

Перелік робіт з підвищеною небезпекою.

Перелік робіт, де необхідний професійний відбір;

Граничні норми підйому й переміщення важких предметів жінками;

Граничні норми підйому й переміщення важких предметів неповнолітніми;

Положення про медичний огляд працівників певних категорій;

ГОСТ 12.4.026-76* «Кольори сигнальні й знаки безпеки»;

Перелік посад посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню й періодичну перевірку знань з охорони праці;

Порядок розробки й затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві;

Положення про порядок забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту;

Типове положення про комісії з питань охорони праці;

Типове положення «Про кабінет охорони праці».

Залежно від виду економічної діяльності й виду виконуваних робіт необхідно користуватися відповідними галузевими й міжгалузевими нормативно-правовими актами з охорони праці відповідно до Державного реєстру міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці.

На жаль, більше 40% галузевих нормативно-правових актів, санітарних норм і правил були видані 20-30 років, тому придбати їх немає можливості. Прокоментуємо основні вимоги цих нормативних актів.

Журнали, які необхідна мати служба охорони праці

Це повинні бути журнали:

- реєстрації потерпілих від нещасних випадків;
- обліку професійних захворювань (отруєнь);
- обліку об'єктів підвищеної небезпеки;
- реєстрації аварій;
- реєстрації інструкцій з охорони праці на підприємстві;
- обліку видачі інструкцій з охорони праці на підприємстві;
- реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці;
- реєстрації протоколів лабораторних досліджень умов праці.

Документи, які повинні зберігатися в службі охорони праці

1. Інструкції з охорони праці (перші екземпляри).
2. Акти про нещасні випадки на виробництві за формою Н-1.
3. Акти розслідування нещасних випадків (аварій) за формою Н-5.
4. Акти розслідування професійних захворювань за формою П-4.
5. Матеріали розслідування нещасних випадків, професійних захворювань й аварій (перші екземпляри).
6. Приписи органів державного нагляду, накази й заходи щодо їх виконання.
7. Приписи фахівців служби охорони праці.
8. План роботи служби охорони праці.
9. Протоколи перевірки знань із питань охорони праці посадових осіб підприємства.

10. Протоколи лабораторних досліджень умов праці.

11. Матеріали перевірки стану умов і безпеки праці комісією підприємства й затверджених заходів для усунення виявлених порушень.

12. Комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів і підвищення існуючого рівня охорони праці, передбачені колективним договором.

13. Матеріали аудита охорони праці, в тому числі оцінки технічного стану виробничого обладнання, атестації робочих місць за умовами праці на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці.

Служба охорони праці повинна організувати підготовку проектів таких нормативно-правових актів і проектів наказів

1. Програма (текст) вступного інструктажу з охорони праці.

2. Положення про систему управління охороною праці (СУОП), куди необхідно включити такі документи:

2.1. Перелік професій працівників, звільнених від проведення первинного, повторного й позапланового інструктажів (за узгодженням з державним інспектором з нагляду за охороною праці).

2.2. Положення про порядок виконання робіт з підвищеною небезпекою.

2.3. Перелік робіт з підвищеною небезпекою.

2.4. Перелік професій, працівники яких мають право на забезпечення ЗІЗ з визначенням конкретних видів засобів для них.

2.5. Положення про навчання з питань охорони праці підприємства.

2.6. Перелік робіт, де необхідний професійний відбір.

2.7. Перелік професій працівників, які повинні проходити попередні й періодичний медичний огляди.

2.8. Перелік посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню й періодичну перевірку знань з питань охорони праці.

2.9. Перелік робіт, на яких забороняється застосування праці жінок.

2.10. Перелік робіт, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх.

2.11. Перелік інструкцій з охорони праці, які повинні діяти на підприємстві.

2.12. Перелік існуючих на підприємстві професій і посад, працівники яких

мають право на одержання молока або інших рівноцінних харчових продуктів.

2.13. Склад постійно діючої комісії з перевірки знань із питань охорони праці.

2.14. Накази:

про затвердження СУОП;

про затвердження графіка перевірки стану умов і безпеки праці в структурних підрозділах на поточний рік;

про затвердження графіка проведення періодичних медоглядів працівників;

про затвердження комісії з перевірки знань із питань охорони праці посадових осіб.

2.15. Перелік виробництв, цехів, відділень, виробничих ділянок й окремих об'єктів, для яких розробляється ПЛАС;

2.16. План локалізації і ліквідації аварійних ситуацій і аварій.

РОЗРОБКА Й ВПРОВАДЖЕННЯ СУОП НА ПІДПРИЄМСТВІ

Відповідно до ст. 13 Закону “Про охорону праці” роботодавець повинен забезпечити функціонування системи управління охороною праці (СУОП). Щоб ця система діяла, необхідно ввести відповідний нормативно-правовий акт, який би регулював всі питання, пов'язані з підготовкою, прийняттям і реалізацією управлінських рішень. При цьому слід пам'ятати, що СУОП є складовою загальної системи управління виробництвом (якістю вироблюваної продукції) і спрямована не тільки на створення оптимальних умов праці, але й на використання резервів виробництва, підвищення продуктивності праці й значне поліпшення якості продукції.

Зважаючи на те, що Закон поширюється на всіх юридичних і фізичних осіб (далі - підприємства), які використовують найману працю, незалежно від того, працює на підприємстві 5 або 1000 чоловік, роботодавець зобов'язаний забезпечити виконання всіх завдань, передбачених цією статтею.

При створенні СУОП необхідно:

визначити перелік законодавчих та інших нормативно-правових актів, що містять вимоги з охорони праці для даного виду економічної діяльності;

виявити небезпечні й шкідливі виробничі фактори, види робіт, об'єкти, машини, механізми, устаткування підвищеної небезпеки, щоб визначити, які з них більш істотно впливають на умови й безпеку праці;

визначити основні завдання в області охорони праці й установити пріоритетні напрямки;

розробити організаційну схему для виконання певних завдань.

У зв'язку з тим, що роботодавець несе безпосередню відповідальність за стан умов і безпеки праці, для офіційного розподілу обов'язків, прав і відповідальності в області охорони праці між всіма учасниками виробничого процесу необхідно призначити посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці. Якщо в підпорядкуванні роботодавця є інженерно-технічні працівники, то в їхніх посадових інструкціях повинні бути відображені обов'язки, права й відповідальність за виконання покладених на них функцій з охорони праці.

Крім того, треба визначити порядок взаємодії всіх осіб, які беруть участь у керуванні виробництвом, а також порядок підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень (накази, розпорядження, приписи й т.д.).

При цьому слід враховувати, що очолює роботу з управління охороною праці й несе безпосередню відповідальність за її функціонування в цілому на підприємстві **роботодавець** (керівник підприємства), а в цехах, службах, на ділянках – **керівники відповідних підрозділів і служб**, відповідальні за стан умов і безпека праці в підлеглих їм підрозділах.

Організаційно-методичне управління діяльністю структурних підрозділів і функціональних служб з охорони праці, підготовку управлінських рішень і контроль за їхньою реалізацією повинна здійснювати служба охорони праці.

Порядок взаємодії осіб, які беруть участь у управлінні охороною праці, повинен забезпечувати виконання таких основних завдань:

1. Професійний відбір для працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки, з урахуванням стану здоров'я й психофізіологічних показників (відповідно до переліку робіт, де є необхідність у професійному відборі).

Відповідальність за проведення цих заходів повинна покладатися на службу кадрів (або особу, яка виконує ці функції). Служба разом з установою охорони здоров'я, службою охорони праці організує проведення медичних оглядів і психофізіологічної експертизи.

2. Навчання й пропаганду з питань охорони праці (відповідно до Типового положення про навчання з питань охорони праці).

Центром цих навчань і пропаганди на підприємстві повинен стати кабінет охорони праці. При чисельності працюючих менше 400 чоловік кабінет охорони праці сполучається з приміщенням для навчальних занять.

Відповідальність за своєчасність проведення навчання з питань охорони праці повинна покладатися на керівників структурних підрозділів, а організація навчання - на службу технічного навчання (або особу, яка виконує ці функції). Участь в організації й проведенні навчання беруть такі служби (або окремі фахівці): служба охорони праці й служби, на які покладені функції з правильної організації і своєчасного проведення ремонту й випробувань обладнання, систем енергопостачання, розробки й ведення технологічної документації.

3. Безпека обладнання.

Безпека обладнання, що експлуатується, забезпечується шляхом приведення його у відповідність з вимогами системи стандартів безпеки праці (ССБТ) і вимогами правил охорони праці, а також своєчасного проведення планово-

попереджувальних ремонтів, випробувань, удосконалення систем огорожувальних і запобіжних засобів.

Відповідальність за організацію цієї роботи повинна покладатися на службу (або фахівця), що виконує функції з правильної організації й своєчасного проведення ремонту й випробувань устаткування. Участь в організації цієї роботи приймаю, служба (фахівці), на яку покладені функції з правильної організації й своєчасного проведення ремонту й випробувань систем енергопостачання, і служба охорони праці. Відповідальність за безпечну експлуатацію цього устаткування покладає на керівників структурних підрозділів.

4. Безпека виробничих процесів.

Безпека виробничих процесів забезпечується за рахунок:

а) відображення вимог безпеки праці в технологічних документах (відповідно до ГОСТ 3.1.120-83 «Загальні правила відображення й оформлення вимог безпеки праці в технологічній документації»).

Відповідальність за проведення цієї роботи повинна покладатися на службу (або фахівця), що забезпечує розробку технологічної документації. Участь у організації роботи приймають служба охорона праці та служби, на які покладені функції з правильної організації й своєчасного проведення ремонту й випробувань обладнання та систем енергопостачання;

б) дотримання вимог охорони праці під час монтажу, ремонту й поточної експлуатації устаткування, забезпечення працюючими засобами колективного захисту.

Відповідальність за проведення цієї роботи покладається на керівників структурних підрозділів.

5. Безпека будинків і споруд.

Безпека будинків і споруд, що експлуатуються, забезпечується завдяки своєчасному проведенню оглядів, ремонтів і реконструкції.

Відповідальною за організацію цієї роботи є служба (або фахівець), яка здійснює технічний нагляд за станом будинків і споруд спільно зі службою

охорони праці. Відповідальність за безпечну експлуатацію будинків і споруд покладається на керівника структурного підрозділу.

6. Забезпечення нормативних санітарних, гігієнічних умов праці досягається за рахунок систематичного контролю стану виробничого середовища, загазованості, запиленості повітря робочої зони, рівнів шуму, вібрації, іонізованого й неіонізованого випромінювання, освітлення, температурного режиму й т.д., паспортизації вентиляційних установок, їхнього своєчасного ремонту й чищення й проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці.

Відповідальним за проведення цієї роботи є керівник структурного підрозділу. Участь у організації роботи беруть служби охорони праці, санітарно-промислова лабораторія, служби, які забезпечують правильну організацію й своєчасне проведення ремонту й випробування обладнання й систем енергопостачання.

7. Наявність засобів індивідуального захисту (ЗІЗ).

Забезпечення здійснюється відповідно до типових галузевих норм безкоштовної видачі спецодягу, спецвзуття й інших засобів індивідуального захисту для даної галузі.

Відповідальність за забезпечення працівників ЗІЗ покладається на керівників структурних підрозділів. Участь у організації цієї роботи бере служба (або фахівці) матеріально-технічного забезпечення охорони праці.

8. Оптимальні режими праці й відпочинку.

Забезпечуються шляхом дотримання режиму праці й відпочинку, проведення оздоровчих заходів щодо зниження нервово-емоційних навантажень.

Відповідальність за проведення цієї роботи несе служба (або фахівець) організації праці й заробітної плати разом з керівниками структурних підрозділів. Участь в організації роботи бере служба охорони праці.

9. Лікувально-профілактичне обслуговування працюючих.

Забезпечується за рахунок проведення періодичних медичних оглядів, обладнання фізкультурно-оздоровчих кімнат і проведення оздоровчих і профілактичних заходів.

Відповідальність за проведення цієї роботи покладається на керівників структурних підрозділів разом з установами охорони здоров'я й службою охорони праці.

10. Санітарно-побутове обслуговування.

Забезпечується шляхом обладнання й належного утримання гардеробних, душових приміщень, туалетів, кімнат особистої гігієни жінок, умивальників і т.д.

Відповідальність за проведення цієї роботи несуть керівники структурних підрозділів. Участь у її організації беруть служби (або фахівці) матеріально-технічного забезпечення, капітального будівництва й охорони праці.

Наступне питання, що повинно знайти своє відображення в СУОП, – це порядок ідентифікації (визначення) небезпек, оцінка й регулювання ризиків.

Ідентифікація небезпеки забезпечується шляхом аналізу причин й обставин нещасних випадків і професійних захворювань, виявлення невідповідності стану умов, безпеки праці й організації робіт діючим нормативно-правовим актам, визначення об'єктів підвищеної небезпеки, яким необхідно в першу чергу приділяти увагу.

Обов'язковою умовою оцінки ризиків є наявність мінімальна необхідної кількості показників, що характеризують стан умов і безпеки праці.

До цих показників можуть належати:

1) коефіцієнт частоти

$$K_q = \frac{T \times 1000}{N},$$

де Т - кількість нещасних випадків на виробництві за проаналізований період; N - середньооблікова чисельність працюючих за проаналізований період, людина;

2) коефіцієнт важкості

$$K_T = \frac{D}{T},$$

де Д - загальна кількість днів непрацездатності за проаналізований період.

3) коефіцієнт дотримання працюючими інструкцій з охорони праці (K_о), що розраховується як співвідношення між кількістю працюючих з дотриман-

ням інструкцій з охорони праці та загальною чисельністю працюючих на момент перевірки.

4) коефіцієнт технічної безпеки оснащення ($K_{б.о}$), що розраховується як співвідношення між кількістю певних показників безпеки визначених ССБП, яким відповідає устаткування, і загальною кількістю показників безпеки, певних ССБП.

5) коефіцієнт безпеки технологічних процесів ($K_{т.п}$), що розраховується як співвідношення між кількістю технологічної документації, у якій відбиті вимоги безпеки, і загальною кількістю технологічної документації.

6) коефіцієнт дотримання припустимих рівнів шкідливих виробничих факторів (K_c), що розраховується як співвідношення між кількістю факторів, що відповідають санітарно-гігієнічним нормам, і загальною кількістю таких факторів.

7) коефіцієнт виконання планових робіт з охорони праці (K_T), що розраховується як співвідношення між кількістю фактично виконаних заходів та запланованими.

Кількість показників, застосовуваних для оцінки ризиків та їхнього регулювання, залежить від стану умов і безпеки праці на конкретному підприємстві, наявності й стану об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки й кількості працюючих.

Регулювання ризиків повинне здійснюватися з урахуванням пріоритетів застосованих заходів, а саме: виключення небезпечної роботи, застосування інженерних методів контролю (діагностики), забезпечення засобами колективного й індивідуального захисту, посилення адміністративних методів контролю.

До СУОП повинен входити розділ з планування робіт з охорони праці

У ньому передбачається планування робіт із систематичної ідентифікації небезпеки для здоров'я і безпеки персоналу, поступовому підвищенню рівня безпеки на підставі певних пріоритетів.

Основні напрямки перспективного планування: складання комплексного плану поліпшення стану умов і безпеки праці, що повинен бути складовою плану економічного й соціального розвитку підприємства; поточного (річного) плану заходів щодо охорони праці, які внесені до розділу “Охорона праці” колективного договору; оперативного (квартального, місячного) плану заходів для структурних підрозділів.

Ці плани повинні містити завдання з підвищення або підтримки існуючого рівня стану умов і безпеки праці. При цьому слід мати на увазі, що такі витрати не повинні становити для госпрозрахункових підприємств менше 0,5% від суми реалізованої продукції, а для бюджетних установ - не менше 0,2% від фонду оплати праці.

Значна увага в СУОП приділяється системі контролю результативності її дії

Ця система залежно від обсягів виробництва й чисельності працюючих може передбачати: адміністративно-суспільний контроль, оперативний контроль із боку керівників робіт й інших посадових осіб, внутрішній аудит охорони праці, контроль із боку служби охорони праці й комісії з охорони праці.

Система контролю повинна забезпечувати:

- ідентифікацію і реєстрацію аварій, нещасних випадків і професійних захворювань (для більш повної інформації бажано реєструвати всі, навіть незначні аварії, нещасні випадки, які не призвели до втрати працездатності – мікротравми);

- дотримання працюючими вимог нормативно-правових актів;

- своєчасність проведення періодичних медичних оглядів, навчання й інструктажів з охорони праці;

- визначення обсягів шкідливих виробничих факторів;

- проведення необхідних якісних і кількісних оцінок стану умов і безпеки праці;

- проведення ідентифікації, діагностики, оглядів, випробувань об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки.

За різними методами і встановленою періодичністю контролю система повинна передбачати особисту участь роботодавця в аналізі функціонування СУОП і прийнятті управлінських рішень. Це забезпечить можливість коригуючих та запобіжних дій.

І останнє, що повинна забезпечувати СУОП – стимулювання діяльності структурних підрозділів, застосування дисциплінарно-виховних заходів до осіб, що допускають порушення нормативно-правових актів з охорони праці й положень СУОП

Введення системи матеріального й морального заохочення повинне будуватися на основі кількісних показників, вона може бути складовою оцінки дії системи управління якістю продукції.

Показники стану охорони праці у структурних підрозділах бажано поміщати на спеціальному стенді «Охорона праці». Він повинен відображати показники оцінки стану умов і безпеки праці, певні СУОП, оперативну інформацію про стан охорони праці у структурному підрозділі, роботу комісії з охорони праці й мати скриньку для збору пропозицій від працівників стосовно поліпшення стану охорони праці.

Для малих підприємств механізм управління охороною праці, з одного боку, спрощується за рахунок незначної кількості працівників, з іншого боку - ускладнюється у зв'язку з відсутністю необхідної кількості інженерно-технічних працівників.

У структурі роботодавець - майстер - бригадир - робітники всі основні організаційні завдання з охорони праці вирішує роботодавець (у тому числі виконує функції служби охорони праці). Для цього він повинен пройти навчання й перевірку знань із питань охорони праці в навчальному закладі, що одержав дозвіл органів Держнаглядохоронпраці на цю діяльність. Допускається його навчання в порядку самостійної освіти. Тоді перевірку знань він повинен пройти в комісії, створеній в місцевих органах виконавчої влади або органах Держнагляд охорон праці . Майстер відповідає за організацію безпечних умов праці на виробничих ділянках і дотримання вимог безпеки праці

бригадою. Бригадир повинен забезпечити дотримання бригадою технологічного процесу, інструкцій для експлуатації устаткування й інструкцій з охорони праці.

Члени бригади повинні дотримуватися вимог технологічних процесів, застосовувати видані їм ЗІЗ і засоби колективного захисту, встановлені на обладнанні або застосовані на ділянці. Вони зобов'язані виконувати тільки доручену їм роботу. При виникненні небезпечної ситуації повинні призупинити роботу й негайно сповістити про це бригадиріві, а при виникненні нещасного випадку - терміново організувати надання першої допомоги потерпілому й сповістити про це майстра.

Щодня зі складу бригади виділяється черговий, у обов'язки якого входить контроль дотримання членами бригади вимог безпеки праці.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

НАВЧАННЯ З ОХОРОНИ ПРАЦІ Й ДОПУСК ДО ВИКОНАННЯ РОБІТ

Навчання й перевірка знань із питань охорони праці

Працівники підприємств, установ, організацій при прийомі на роботу й періодично у процесі роботи повинні проходити навчання й перевірку знань із питань охорони праці відповідно до Типового положення про порядок проведення навчання й перевірки знань із питань охорони праці (затверджене Держнаглядохоронпраці 26.01.2005 №15) і згідно з відповідним положенням, затвердженому керівником підприємства.

Підготовка працівників для виконання робіт з підвищеною небезпекою може здійснюватися тільки в навчальних закладах, що одержали у встанов-

леному порядку ліцензію Міністерства освіти й науки й дозвіл Держнаглядохоронпраці на проведення такого навчання.

Треба мати на увазі, що навчання правилам безпеки повинне здійснюватися як при вивченні теми з охорони праці, так і при виконанні робіт за фахом. На підприємстві формуються плани-графіки проведення навчання й перевірки знань, з якими повинні бути ознайомлені працівники.

Особи, що входять до складу комплексних бригад, повинні бути ознайомлені з безпечними методами праці в повному обсязі за їхнім основним фахом та з тими, які вони виконують за сумісництвом. Формою перевірки знань є іспит, результати якого оформляються протоколом.

При перевірці знань працівників, які безпосередньо організують або виконують роботи підвищеної небезпеки або роботи, що вимагають професійного відбору, необхідність участі в роботі комісії представника органа Держнаглядохоронпраці визначається нормативно-правовими актами з охорони праці. Наприклад, обов'язковим є участь інспектора Держнаглядохоронпраці при атестації машиністів (операторів) парових казанів й автономних пароперегрівників й економайзерів з тиском понад 0,07 МПа та водогрійних котлів, автономних економайзерів з температурою води, вище 115 °С; працівників, які обслуговують посудини з швидкознімними кришками працюючими під тиском, а також посудин, що працюють під тиском шкідливих речовин 1, 2, 3, 4 класи небезпеки, машиністів кранів, електромеханіків ліфтів і т. п.

Посадові особи підприємства - керівник, заступники керівника, виконання службових обов'язків яких пов'язане з організацією безпечного ведення робіт, керівники основних виробничо-технічних служб, члени комісії з перевірки знань із питань охорони праці, фахівці служб охорони праці проходять навчання й перевірку знань у навчальних закладах, що одержали дозвіл Держнаглядохоронпраці на проведення цієї роботи. Участь у перевірці знань представника Держнаглядохоронпраці є обов'язковим.

Інші посадові особи й фахівці підприємства проходять навчання й перевірку знань із питань охорони праці щодо робіт, що входять до їхніх функцій.

нальних обов'язків, перед початком роботи й періодично раз у три роки безпосередньо на підприємстві.

Повторне навчання й перевірка знань працівників, зайнятих роботою з підвищеною небезпекою або там, де є необхідність у професійному відборі проводяться щорічно.

Особам, які під час перевірки знань показали задовільні результати, видаються посвідчення. Працівникам, які проходять навчання й перевірку знань безпосередньо на своєму підприємстві, видача посвідчень щодо перевірки знань є обов'язковою тільки тим, хто виконує роботи підвищеної небезпеки.

При незадовільних результатах перевірки знань із питань охорони праці працівник протягом одного місяця повинен пройти повторне навчання й повторну перевірку знань.

При незадовільних результатах і повторній перевірці знань питання щодо працевлаштування працівника вирішується відповідно до діючого законодавства.

Позачергове навчання й перевірка знань проводяться: при впровадженні в дію нових або переглянутих нормативно-правових актів з охорони праці; при введенні в експлуатацію нового обладнання або впровадженні нових технологічних процесів; при переведенні працівника на іншу роботу або призначенні його на іншу посаду; на вимогу працівників органа державного нагляду за охороною праці, вищої господарської організації або місцевого органа виконавчої влади.

Керівники підприємств, виробничих і науково-виробничих об'єднань, а також посадові особи цехів, ділянок, виробництв, де відбулася техногенна аварія або катастрофа, повинні протягом місяця пройти позачергове навчання й перевірку знань із питань охорони праці.

У випадку безпосереднього виконання робіт підвищеної небезпеки посадовими особами або фахівцями вони проходять навчання й перевірку знань на загальних підставах, передбачених для працівників, що виконують роботи підвищеної небезпеки.

Ознайомлення працівників, які приймаються на роботу, з умовами праці й правилами безпеки на виробництві

1. Під час укладання трудового договору працівник у відділі кадрів повинен бути проінформований під розписку стосовно умов праці й про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, можливих наслідках їхнього впливу на здоров'я й про його права на пільги й компенсації за роботу в таких умовах (лікувально-профілактичне харчування, молоко або рівноцінні харчові продукти, оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочена тривалість робочого часу, додаткова оплачувана відпустка, пільгова пенсія, оплата праці в підвищеному розмірі і т.д.).

2. Службою охорони праці із працівником повинен бути проведений вступний інструктаж, під час якого працівника знайомлять із загальними відомостями про підприємство, характерними рисами виробництва, з об'єктами підвищеної небезпеки, загальними правилами поведінки на території підприємства, у виробничих і допоміжних приміщеннях, з методами й засобами запобігання нещасних випадків і професійних захворювань, засобами колективного й індивідуального захисту, знаками безпеки й сигналізації, обставинами й причинами нещасних випадків, порядком їхнього розслідування й оформлення, правилами надання першої допомоги потерпілим і діями під час нещасного випадку, аварії, пожежі.

Повний перелік питань вступного інструктажу для працівників наведений у Типовому положенні про навчання з питань охорони праці. Бажано мати “Вступний інструктаж з охорони праці”, який повністю можна використати, затвердивши в керівника. Наступне ознайомлення працівника з вимогами нормативно-правових актів про охорону праці проводять на робочому місці під час первинного інструктажу, що проводиться безпосередньо керівником робіт. ***При проведенні інструктажу надають відомості про безпечну організацію робіт і утримання робочого місця, небезпечних зонах машин, механізмів, приладів, засобах колективного й індивідуального захисту, які по-***

винні застосовуватися, діях працівника перед початком роботи, під час роботи, після її закінченні й під час виникнення аварійних ситуацій.

Професійний відбір працівників

Праця фахівців багатьох професій пов'язана із впливом на них сукупності шкідливих і небезпечних виробничих факторів, що визначає специфіку й рівень безпеки цих виробництв: важка фізична праця, обмежений простір, шум, вібрація, значне психоемоційне навантаження й т.д.

За таких умов, відповідно, висуваються підвищені вимоги до індивідуальних якостей виконавців, оскільки безаварійність праці залежить не тільки від стану безпеки виробництва, але й від поведження самих працівників, а також від функціонування окремих фізіологічних систем їхнього організму, найбільше задіяних у трудовому процесі. До них віднесені такі показники, як ***сенсомоторна реакція, втома, зорова й слухова пам'ять, орієнтація в замкнутому просторі, стійкість до впливу стресів, швидкість перемикання уваги й т.д.*** До робіт, які вимагають професійного відбору, відносять: усі види підземних робіт; роботи в кесонах, барокамерах, замкнутих просторах, на висоті, з обслуговуванням діючих електроустановок напругою до й вище 1000 В; водолазні роботи; роботи із застосуванням вибухових матеріалів, у вибухо- і пожежонебезпечних виробництвах; роботи, пов'язані з управлінням наземним, підземним, повітряним і водним транспортом, значною нервово-емоційною напругою; роботи з технічного обслуговування й експлуатації компресорних нафтонасосних і газорегуляторних станцій, лінійних систем, магістральних нафто- і газопроводів; аварійно-рятувальні роботи; роботи, виконання яких передбачає носіння вогнепальної зброї, а також пов'язані з буренням, видобутком і переробкою нафти, газу, конденсату, підготовкою їх до транспортування й зберігання; роботи, безпосередньо пов'язані з виробництвом чорних і кольорових металів.

Психофізіологічна експертиза цих працівників повинна проводитися в спеціалізованих лабораторіях (кабінетах) професійного відбору, які повинні бути обладнані для проведення фізіологічних і психофізіологічних обсте-

жень і створюються при установах охорони здоров'я або при великих підприємствах (у їхній склад повинні входити лікар або фізіолог і соціолог-психолог). Крім того, значне місце в навчанні цієї категорії осіб займає санітарно-просвітительська робота. У навчальну програму повинні бути обов'язково включені питання психології безпеки праці, впливу на безпечне виконання робіт таких психоемоційних факторів, як почуття, сприйняття, пам'ять, уява, емоції, утомлюваність й т.д.

Допуск до виконання робіт підвищеної небезпеки

Відповідно до Переліку робіт з підвищеною небезпекою працівники, що виконують перераховані в ньому роботи, повинні проходити спеціальне навчання й щорічну перевірку знань із питань охорони праці.

Разом з тим, низка робіт, які виконуються періодично, вимагають при їхньому виконанні особливих заходів безпеки, і тому виконуються згідно спеціальним нарядом-допуском (при цьому варто мати на увазі, що є ряд робіт, наприклад, роботи в електроустановках, газонебезпечні роботи й т.д., що виконуються за спеціальними нарядами-допусками, передбаченими спеціальними нормативно-правовими актами). Див. додаток 1.

До цієї категорії робіт головним чином належать:

- а) роботи, що виконують усередині колодязів, тунелів, траншів, димоходів, плавильних і нагрівальних печей, бункерів, колекторів, вихлопних й інших шахт, а також у закритих камерах, ресиверах, казанах й інших ємностях;
- б) ремонт стаціонарних і переносних ацетиленових генераторів, на кисневих станціях і на кисневих і газових трубопроводах, на газорозподільних пунктах, газороздавальних станціях;
- в) монтаж, демонтаж і ремонт вантажопідйомних кранів, підкранових колій, вантажних і пасажирських ліфтів, важкого обладнання, такелажні роботи з переміщення важких і великогабаритних предметів без застосування підйомно-транспортних механізмів;
- г) чищення й ремонт ємностях з-під токсичних речовин, повітропроводів, фільтрів і вентиляторів витяжних систем виробничих і допоміжних підрозді-

лів, на яких є залишки високотоксичних та радіоактивних речовин;

д) одержання й транспортування сильнодіючих токсичних речовин, балонів зі стисненими газами, ємностей з лугами й кислотами;

е) вантажно-розвантажувальні роботи на повітряному, автомобільному, водному й залізничному транспорті, що виконують робітники, які залучені до них тимчасово;

ж) грабарства в зоні розташування енергетичних комунікацій;

з) знешкодження високотоксичних і вибухових речовин і т.д.

Перелік таких робіт необхідно уточнювати й доповнювати на кожному підприємстві, виходячи зі специфіки виробництва, місцевих умов і діючих галузевих правил. Такий перелік повинен бути уведений у дію наказом.

Виконання вищезгаданих робіт підвищеної небезпеки без оформлення нарядів не дозволяється.

Зважаючи на те, що багато діючих галузевих правил установлюють свою форму бланка наряду-допуску на виконання робіт підвищеної небезпеки, необхідно керуватися ними. Якщо такі правила відсутні для деяких галузей економіки, то пропонується використати бланк наряду, наведений у додатку.

Видавати наряд мають право: керівник підприємства, головний інженер, заступники керівника підприємства. Начальники цехів, відділів, лабораторій, будівельних майданчиків та їхні заступники можуть виписувати наряд тільки для своїх виробничих підрозділів, працівникам, яким доручено виконувати роботи підвищеної небезпеки.

Особа, що видає наряд, відповідає за необхідність і можливість виконання робіт підвищеної небезпеки, повноту зазначених у наряді заходів безпеки, достатню кваліфікацію особи, призначеної відповідальним виконавцем робіт, і за достатність кваліфікації робітників, які залучаються до роботи

Відповідальним за виконання робіт може бути призначений представник від адміністрації або з керівного інженерно-технічного персоналу. Він відповідає за управління роботами, проведення цільового інструктажу з охорони

праці, дотримання працюючих вимог інструкцій з охорони праці й заходів, передбачених нарядом. Він повинен постійно бути на місці виконання робіт і здійснювати керівництво цими роботами.

Особа, що затверджує допуск до виконання робіт підвищеної небезпеки, відповідає за своєчасне відключення енергоносіїв на ділянці виконання робіт і надання роз'яснень відповідальному виконавцю робіт про те, яке обладнання, комунікації та інші пристрої перебувають під напругою, мають високу температуру, тиск і т.д.

Наряд видається на одного відповідального виконавця робіт і на одну бригаду. Він може бути виписаний на весь час, але не більше ніж на 5 діб.

Бланк наряду заповнюється у двох екземплярах, чітко, без помарок і виправлень (див. додаток 1). Один екземпляр наряду отримує відповідальний виконавець робіт під розписку, другий – залишається в особи, що його видала. Обидва екземпляри підписуються особою, що допускає, а при необхідності – представником пожежного нагляду. Рекомендується реєструвати бланк наряду в службі охорони праці.

Після закінчення робіт підвищеної небезпеки наряд закривається й повертається особі, що його видала. Екземпляр закритого наряду зберігається протягом року, після чого може бути знищений.

У зв'язку з тим, що різні галузеві нормативно-правові акти встановлюють різні строки їхнього зберігання, то тільки за їхньої відсутності варто керуватися цими рекомендаціями.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

ЗАСОБИ ЗАХИСТУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

Відповідно до ДСТУ 2293-99 “Охорона праці. Терміни та визначення основних понять” нещасний випадок на виробництві – це раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконання ним трудових обов'язків унаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника .

Відповідно до ГОСТ 12.0.003-74* небезпечні й шкідливі виробничі фактори за природою впливу поділяються на 4 групи: фізичні, хімічні, біологічні й психофізіологічні.

Група фізичних небезпечних і шкідливих виробничих факторів має поділ на наступні підгрупи:

- машини й механізми, що рухаються;
- незахищені елементи виробничого обладнання, що рухаються;
- вироби, заготовки, матеріали, що пересуваються;
- підвищена запиленість і загазованість повітря робочої зони;
- підвищена або знижена температура поверхні обладнання, матеріалу;
- підвищена або знижена температура повітря робочої зони;
- підвищений рівень шуму на робочому місці;
- підвищений рівень вібрації;
- підвищений рівень інфразвукових коливань;
- підвищений рівень ультразвуку;
- підвищений або знижений барометричний тиск у робочій зоні і його різке коливання;
- підвищена або знижена вологість повітря;
- підвищена або знижена рухливість повітря;
- підвищена або знижена іонізація повітря;

- підвищений рівень іонізуючого випромінювання в робочій зоні;
- небезпечний рівень напруги в електричній мережі, замикання якої може відбутися через тіло людини;
- підвищений рівень статичної електрики;
- підвищений рівень електромагнітних випромінювань;
- підвищена напруга електричного поля;
- підвищена напруга магнітного поля;
- відсутність або недостатність природного освітлення;
- недостатня освітленість робочої зони;
- підвищена яскравість світла;
- знижена контрастність;
- пряме і відбите світло;
- підвищена пульсація світлового потоку;
- підвищений рівень ультрафіолетової радіації.

Група хімічних небезпечних і шкідливих виробничих факторів має поділ на такі підгрупи:

а) за характером впливу на організм людини:

- загальнотоксичні;
- дратівні;
- сенсибілізуючі;
- канцерогенні;
- мутагенні;
- такі, що впливають на репродуктивну функцію;

б) за шляхом проникнення в організм людини:

- через дихальні шляхи;
- через травну систему;
- через шкірний покрив.

Група біологічних небезпечних і шкідливих факторів - це:

- мікроорганізми (бактерії, віруси й т.д.);
- макроорганізми (рослини й тварини).

Групу психофізіологічних небезпечних і шкідливих виробничих факторів за характером впливу поділяють на такі підгрупи:

- фізичні перевантаження;
- нервово-психічні перевантаження.

У свою чергу фізичні перевантаження поділяються на статичні, динамічні, гіподинамічні, а нервово-психічні – на розумові перевантаження, перевантаження аналізаторів, монотонність праці й емоційні перевантаження.

Для забезпечення безпеки працюючих під впливом небезпечних виробничих факторів застосовують засоби колективного захисту, повністю або частково закриваючий доступ у зону, де діють небезпечні фактори, і виключають їхній вплив у випадку проникнення людини в простір, де вони виникають.

Засоби колективного захисту відповідно до ГОСТ 12.4.011-80 поділяються на класи:

- нормалізації повітряного середовища приміщень і робочих місць;
- нормалізації освітлення виробничих приміщень і робочих місць;
- захисту від шкідливих і небезпечних факторів.

До засобів захисту від небезпечних факторів відносяться захисні й запобіжні пристрої, сигналізація безпеки, розриви й габарити безпеки, дистанційне управління .

Захисні пристрої застосовуються для ізоляції частин машин і механізмів, які рухаються, місць, де відлітають частки оброблюваного матеріалу, небезпечних щодо ураження електричним струмом частин обладнання, зон і ділянок, де існує постійна небезпека шкідливого впливу на людину температур, випромінювань і т.д. Захищаються канали, ями, колодязі, люки, різні розрізи, робочі місця, розташовані на висоті.

Огородження бувають тимчасові (переносні) для позначення небезпеки у зв'язку із проведенням яких-небудь робіт (ремонт доріг, проведення робіт у колодязях, очищення дахів, будинків і т.д.), постійні нерухомі, що знімаються тільки під час ремонту (для огороження валів, гвинтів, шківів, шестірень) і ті, які періодично відкриваються у процесі роботи для установки або зняття деталі.

Огородження можуть бути й електронними, що спрацьовують при наближенні або перетинанні контрольної зони (фотоелектронні, електромагнітні й т.д.). Для попередження випадкового проникнення людини в небезпечну зону захисні пристрої блокуються пусковим механізмом устаткування. В електричних пристроях при відкритті або знятті огороження зі струмоведучих частин з них автоматично знімається напруга.

Запобіжні пристрої застосовують для обмеження виходу заданих небезпечних параметрів обладнання за припустиму межу. Цими параметрами можуть бути статичні й динамічні навантаження, довжина пересування механізму, рівень рідини, швидкість пересування, тиск пари, газу, води, температура, сила електричного струму й т.д. Запобіжні пристрої спрацьовують автоматично, виключаючи джерело параметра, що контролюється, або створюють умови для ослаблення його впливу.

До них відносяться:

1. Запобіжники, які плавляться, і автомати вимикання.

Вони служать для захисту електроприладів у випадку виникнення струмів перевантаження й короткого замикання, які можуть призвести до порушення ізоляції або пожежі. При підвищенні сили струму понад припустимий у запобіжнику плавиться спеціальна вставка, автомат розриває ланцюг і вимикає електричний струм.

2. Запобіжні клапани й мембрани.

Вони використовуються для автоматичного випускання надлишків рідини, газу й пари із систем підвищеного тиску до систем низького тиску або до атмосфери. Запобіжні клапани автоматично відновлюються, а запобіжні мембрани руйнуються й вимагають заміни.

3. Обмежувачі - мікрометричні, багатопозиційні й інші фіксатори, які обмежують робочі параметри для забезпечення безпечної межі руху механізму або його окремих елементів, а також для попередження аварій і поломок.

4. Пристрої, що блокують.

Вони використовуються для вимикання або запобігання можливості включення джерела небезпеки у випадку відсутності захисного пристрою. За принципом дії їх поділяють на механічні, електронні, пневматичні й комбіновані й застосовують разом із захисними пристроями.

Широко застосовують биркову систему. Бирка (пластина зі шнурком, на якій позначений номер агрегату або механізму) зберігається в місці перебування обслуговуючого персоналу й дає йому право на запуск машини або механізму, а ремонтному й черговому персоналу - право на виконання робіт. Про одержання й здачу бирки щораз робиться запис у спеціальному журналі.

Більш надійною системою є «ключ-бирка».

Як колективні засоби від шкідливих і небезпечних факторів застосовують сигналізацію безпеки. Це важливі засоби запобігання, а не ліквідації небезпеки. До її відносять світлові, звукові, кольорові сигнали й різні показники (температури, тиску, рівня рідини й т.д.). Основними елементами таких приладів є різні датчики, (механічні, фотоелектричні, теплові), що реагують на пересування предметів, зміну їхнього об'єму, наявність відповідних концентрацій шкідливих речовин і випромінювань.

Сигнальні кольори й знаки безпеки регламентуються ГОСТ 12.4.126-76*. Встановлено чотири сигнальних кольори: червоний, жовтий, зелений, синій.

Червоні сигнальні кольори застосовують як заборонні і ті, що вказують на безпосередню небезпеку й засоби пожежогасіння. Вони застосовуються для нанесення заборонних написів і символів на знаках пожежної безпеки, для фарбування внутрішніх частин кожухів і корпусів, які відкриваються, і т.д.

Жовті сигнальні кольори застосовують для запобігання про можливу небезпеку. Їх наносять на будівельні конструкції, елементи виробничого устаткування, запобіжні пристрої.

Зелені сигнальні кольори застосовують для нанесення знаків, що вказують на безпеку й пропонують, що треба робити.

Сині сигнальні кольори застосовують для інформації та вказівок.

На підставі цих сигнальних кольорів встановлені чотири групи знаків безпеки: заборонних, попереджуючих, пропонуючих і вказівних.

Заборонні знаки призначені для заборони певної дії. Виконуються у вигляді кола червоних кольорів з білим полем усередині, білою по контуру знака облямівкою із символічним зображенням чорного кольору на внутрішнім білому полі, перекресленому похилою смугою червоних кольорів. Замість похилої смуги червоних кольорів на деяких знаках робиться пояснювальний напис, виконаний шрифтом чорних кольорів.

Попереджуючі знаки призначені для попередження працюючих про можливу небезпеку. Вони виконуються у вигляді рівнобічного трикутника із заокругленими кутами жовтих кольорів, орієнтованого вершиною вгору, з облямівкою чорних кольорів і символічним зображенням чорних кольорів.

Пропонуючи, призначені для дозволу певних дій працюючих тільки за умови дотримання конкретних вимог безпеки праці, пожежної безпеки й позначення шляхів евакуації. Виконують їх у вигляді квадрата зелених кольорів із білою облямівкою по контуру й білому полі квадратної форми всередині нього. Усередині білого квадрата наносяться чорними кольорами символічне зображення або пояснювальний напис. На знаках пожежної безпеки пояснювальні написи виконуються червоними кольорами.

Вказівні знаки призначені для позначення місць розташування різних об'єктів, пунктів медичної допомоги, вогнегасників і т.д. Виконується знак у вигляді синього прямокутника, окантованого білою облямівкою по контуру з білим квадратом усередині. У білому квадраті наносять символічне зображення або пояснювальний напис чорних кольорів, за винятком символів і пояснювальних написів пожежної безпеки, які виконують червоними кольорами.

З метою швидкого визначення призначення трубопроводів і забезпечення безпеки праці встановлено розпізнавальне фарбування, попереджуючі знаки й маркувальні кільця (ГОСТ 14203-69).

Визначені 10 узагальнених груп речовин, що транспортують трубопроводами:

1. Вода, кольори розпізнавального фарбування – **зелений**;
2. Пара, кольори розпізнавального фарбування – **червоний**;
3. Повітря, кольори розпізнавального фарбування – **синій**;
- 4,5. Гази горючі й негорючі, у тому числі зріджений газ, кольори розпізнавального фарбування – **жовтий**;
6. Кислоти, кольори розпізнавального фарбування – **жовтогарячий**;
7. Луги, кольори розпізнавального фарбування – **фіолетовий**;
- 8,9. Горючі й негорючі рідини, кольори розпізнавального фарбування – **коричневий**;
- 0 - Інші речовини.

Розпізнавальне фарбування трубопроводів виконують суцільно за всією поверхнею комунікацій або окремих ділянок.

Для визначення найнебезпечніших за якістю речовин, які транспортуються, на трубопроводи наносяться попереджувальні кільця. Для кілець визначені три кольори розпізнавального фарбування:

червоний – для легкозаймистих, вогнебезпечних і вибухонебезпечних речовин;

жовтий – для небезпечних або шкідливих речовин (отрутні, токсичні, радіоактивних, високого тиску й т.д.);

зелений – для безпечних і нейтральних.

Якщо речовина має одночасно кілька небезпечних якостей, на трубопровід наносять кільця декількох кольорів.

Важливе значення мають розриви й габарити безпеки. Під ними розуміють ту мінімальну відстань між об'єктами, якої необхідно дотримувати для безпечної роботи в цій зоні. Вони регламентуються відповідними стандартами й нормами.

Розриви витримують із метою пожежної безпеки (розриви між будинками, спорудами, матеріалами, які зберігаються), для безпеки дорожнього й заліз-

ничного руху, для безпечного й зручного обслуговування технологічного обладнання.

Розриви й габарити безпеки відіграють важливу роль у запобіганні виробничого травматизму.

Наприклад, при встановленні верстатів необхідно дотримуватися таких розривів: відстань від стіни до тильного боку верстата повинне становити не менше 0,6м, а між тильними сторонами верстатів - 0,7м.

Нормується ширина магістральних проїздів у цехах. Так, для проїзду електрокарів, залежно від їхньої вантажопідйомності, ширина проїзду може бути 3,0-4,0 м, електронавантажувачів (з постійними вилами) – 3,5-5,0 м, вантажних автомобілів – 4,5-5,5 м.

Для безпеки виконання робіт важливо дотримуватися норм складання заготовок і деталей поблизу робочих місць. Так, висота штабеля заготовок може вибиратися залежно від їхньої стійкості й зручності зняття, але не повинна перевищувати 1,0м. Ширина проходу між штабелями повинна бути не меншою 0,8м.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ СТАНУ УМОВ І БЕЗПЕКИ ПРАЦІ

Служба охорони праці відповідно до покладених на неї обов'язків постійно контролює дотримання працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці, у т.ч. і під час проведення адміністративно-суспільного контролю в складі відповідної комісії.

Мета контролю – оцінка відповідності стану охорони праці структурного підрозділу вимогам нормативно-правових актів з охорони праці й підготовка

управлінських рішень, спрямованих на створення здорових і безпечних умов праці.

Контроль (перевірка) повинен проводитися у присутності керівника структурного підрозділу, а під час перевірки об'єктів, машин, механізмів, обладнання підвищеної небезпеки - і в присутності інженерно-технічного працівника, відповідального за їхній технічний стан.

Як підготуватися до перевірки й на що звертати увагу під час перевірки?

Перед відвідуванням того або іншого структурного підрозділу необхідно:

- визначити перелік нормативно-правих актів, дотримання яких повинно бути забезпечене в цьому підрозділі, виписати їхні основні вимоги безпеки із зазначенням пунктів цих вимог. З'ясувати, скільки і які інструкції з охорони праці повинне діяти в цьому структурному підрозділі;

- з'ясувати у травмпункті (якщо такий є на підприємстві) кількість звернень працівників цього структурного підрозділу за медичною допомогою у зв'язку з нещасним випадком і провести їхній аналіз за професіями і за ступенем важкості ушкодження здоров'я;

- перевірити за протоколами дотримання строків проведення перевірки знань із питань охорони праці інженерно-технічних працівників і робітників, що виконують роботи підвищеної небезпеки;

- за результатами атестації робочих місць за умовами праці (параметрам шкідливих виробничих факторів) визначити робочі місця, на яких перевищуються гранично припустимі рівні шкідливих виробничих факторів (виpromінювання, шум, вібрація й т.п.) і гранично припустимих концентрацій шкідливих речовин у повітрі робочої зони (запиленість, загазованість і т.п.);

- зробити вибірку за кількістю працівників, що підлягають періодичним медичним оглядам і перевірити своєчасність їхнього проведення;

- у службі головного енергетика перевірити наявність протоколів заміру заземлення, опору ізоляції й петлі фаза-нуль, паспортів на системи приплив-

но-втяжної вентиляції й дотримання термінів чергового виміру, випробувань й оглядів;

- у службі головного механіка перевірити дотримання строків проведення планово-попереджувальних ремонтів (ППР) обладнання;

- ознайомитися з паспортом на будівлю, у якому перебуває цей структурний підрозділ.

У самому структурному підрозділі необхідно перевірити:

- наявність схеми розташування технологічного обладнання та відповідність його розташування схемі;

- наявність журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці і його відповідність типовому, дотримання термінів проведення інструктажів;

- матеріали (протоколи, акти обстеження, журнали реєстрації й т.п.) діючої у структурному підрозділі системи контролю стану умов і безпеки праці;

- наявність і ведення журналу обліку нарядів-допусків на виконання робіт підвищеної небезпеки (за наявності таких робіт);

- наявність на робочих місцях інструкцій, плакатів і попереджуючих написів з охорони праці, знаків безпеки, технологічних карт з основними вимогами безпеки під час виконання тієї або іншої операції;

- наявність переліку об'єктів, машин, механізмів, обладнання підвищеної небезпеки, графіка неперіодичного огляду і його дотримання;

наявність засобів колективного захисту:

- огорожувальних пристосувань;

- запобіжних пристосувань для запобігання аварій і руйнування окремих частин обладнання;

- гальмових пристроїв для швидкої зупинки обладнання й окремих його елементів;

- пристроїв, що сигналізують (світлокольоровою і звуковою сигналізацією, показчиків рівня, тиску, температури);

- пристроїв дистанційного управління виробничим обладнанням, технологічними процесами, пов'язаними з виробництвом і використанням вибухових, токсичних, легкозаймистих речовин і радіоактивних матеріалів;

- пристроїв дистанційного управління запірною й регулюючою апаратурою, розміщеною у важкодоступних, вогненебезпечних та інших зонах, тривалі перебування обслуговуючого персоналу в яких неприпустиме;

стан умов і безпеки праці. Зокрема:

- наявність і стан первинних засобів пожежогасіння;
- наявність і роботу загальнообмінної припливно-втяжної і місцевої вентиляції;
- дотримання термінів навчання працівників з охорони праці;
- знання працюючими вимог інструкцій з охорони праці і їхнє дотримання;
- виконання заходів щодо охорони праці, передбачених колективним договором (угодою), приписами органів державного нагляду й служби охорони праці, наказів керівника підприємства й т.д.
- виконання доведеного плану планово-попереджувальних ремонтів (ППР) устаткування, механізмів, машин, вентиляційних установок;
- забезпечення працюючими засобами індивідуального захисту й правильність їхнього використання;
- наявність й укомплектованість аптечок першої долікарської допомоги;
- організацію робочих місць і відповідність їхнім вимогам норм і правил охорони праці, дотримання габаритів безпеки;
- дотримання регламентів технологічних процесів;
- стан санітарно-побутових приміщень та пристроїв, проходів, проїздів, місць евакуації людей і т.д.

У зв'язку зі значною кількістю різних технологічних процесів вимоги безпеки регламентуються також значною кількістю правил, тому викласти ці вимоги безпеки в одній статті неможливо. Зупинимось для приклада на ви-

могах безпеки для окремих видів виробництва й обладнання підвищеної небезпеки. Наприклад:

під час перевірки розподільних пристроїв, шаф, зборок необхідно звертати увагу на наявність замків, знаків безпеки (попереджувачих, заборонних і т.д.);

каліброваних плавких вставок, електричних схем на внутрішньому боці дверей, заземлення;

під час перевірки газозварного устаткування необхідно перевірити:

➤ наявність водного затвору під час живлення зварювального поста ацетиленом від мережі або від генератора (підключення до генератора більше одного пальника або різака забороняється);

➤ рівень води, що повинен бути на рівні контрольного крана й повинен перевірятися при включеній подачі газу не рідше двох разів на зміну;

➤ наявність спеціальних ключів для приєднання редуктора до кисневого балона й для відкриття й закриття вентиля ацетиленового балона;

➤ дотримання вимог безпеки під час зберігання, розміщення ацетиленових і кисневих балонів на робочих місцях (балони повинні зберігатися вертикально в башмаках, закріпленими й не ближче 5м від місця зварювання);

➤ чи обладнані постійні робочі місця місцевою витяжною вентиляцією, зварювальним столом, посудиною з водою для охолодження пальника, стільцем, висоту якого можна регулювати, гаком для безпечного підвішування пальника (різака);

під час перевірки електрозварювального обладнання необхідно перевірити:

- наявність заземлення корпусів зварювальних трансформаторів, генераторів, автоматів і машин контактного зварювання, зварювальних столів і плит, зворотних проводів;

- наявність рубильника для підключення електрозварювальних апаратів до електромережі;

- регуляторів зварювального струму, показчиків струму (амперметра) і напруги (вольтметра) у зварювальному ланцюзі;

- обмежувача холостого ходу зварювального трансформатора;
- звернути увагу на висоту зварювальної kabіни, що повинна бути не нижче 1,8м, а між підлогою й стінкою повинна бути щілина для підсмоктування припливного повітря. Кабіна повинна бути пофарбована світлою матовою фарбою (бажано масляною). Зварювальний стіл має бути обладнаний місцевою витяжною вентиляцією, стільцем із діелектричного матеріалу, сидіння якого регулюється за висотою;

під час перевірки ємностей, що працюють під тиском, необхідно звернути увагу на:

- ✓ чи зареєстрована ємність в органах технічного нагляду та чи вчасно зроблений технічний огляд;
- ✓ наявність на ємності таблички або клейма з реєстраційним номером, припустимим значенням робочого тиску, датою наступного зовнішнього й внутрішнього огляду, гідравлічного випробування;
- ✓ справність запобіжних клапанів, манометрів, запірних арматур;

під час перевірки вантажопідйомних машин і механізмів необхідно звернути увагу на:

- ◆ своєчасність реєстрації, технічних оглядів,
- ◆ наявність і ведення експлуатаційної документації (журналів обліку вантажопідйомних машин і механізмів, вахтових, періодичних оглядів кранів, обліку й огляду знімних вантажозахватних пристроїв, тари);
- ◆ наявність сигнальних (попереджуючих, заборонних) кольорів і знаків безпеки на небезпечних виступаючих частинах;
- ◆ наявність кнопочового пульта управління з підлоги із ізоляційного матеріалу;
- ◆ справність приладів і пристосувань безпеки;
- ◆ наявність заборонних, попереджуючих, пропонуючи написів: ***на крані*** - реєстраційного номера, вантажопідйомності, дати наступного випробування; ***на блоці знімного вантажозахватного пристрою*** – інвентарного номера пристрою, вантажопідйомності, дати проведеного випробування; ***на тарі*** –

інвентарного номера тари, її призначення, власної ваги й найбільшої ваги вантажу, для транспортування якого вона призначена;

♦ справність приладів і пристроїв безпеки;

під час перевірки фарбувального цеху необхідно перевірити:

- стан ділянок, обладнаних фарбувальними камерами з витяжною вентиляцією;
- наявність заземлення фарборозпилювача;
- наявність у місцевих вентиляційних системах фільтрів на витяжній системі для очищення вентиляційних викидів, що містять шкідливі речовини;
- наявність графіка огляду фарбувального обладнання, апаратур і вентиляційних пристроїв;
- наявність і технічний стан засобів механізації для переливання фарби з тари (загальна маса з тарою - більше 10кг);
- технічний стан тари, у якій перебувають фарбувальні матеріали (вона повинна бути справною, щільно закритою, небиткою, не скляною!)

Необхідно мати на увазі, що під час фарбування у фарбувальних камерах маляр повинен перебувати поза камерою, біля відкритого прорізу таким чином, щоб факел лакофарбового матеріалу був спрямований у бік повітровідсмоктуючого отвору. У випадках, коли маляр під час фарбувальних робіт повинен перебувати усередині камери й переміщатися по всій камері, відсмоктування повітря повинне здійснюватися знизу при верхній подачі припливного повітря.

Під час перевірки виробничих підрозділів у кожному конкретному випадку необхідно керуватися нормативно-правовими актами, що діють у відповідній галузі.

Під час оформлення результатів перевірки й складання припису інженер з охорони праці повинен викласти виявлені порушення з посиланням на конкретний пункт порушених правил. Тільки в такому випадку його вимоги не будуть викликати негативної реакції керівництва структурного підрозділу.

Г.ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці.

РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ

Одним з основних завдань у роботі інженера з охорони праці є розслідування нещасних випадків. Необхідно пам'ятати, що він несе безпосередню відповідальність за якість розслідування, правильність визначення причин нещасного випадку й повноту заходів усунення причин виникнення аналогічних випадків на виробництві. Тому до розслідування нещасного випадку треба підходити з повною відповідальністю.

Розглянемо саме поняття “нещасний випадок на виробництві”. Відповідно до ДСТУ 2293-99 “Охорона праці. Терміни та визначення основних понять”, “нещасний випадок на виробництві - це раптове погіршення стану здоров'я чи настання смерті працівника під час виконувannya ним трудових обов'язків унаслідок короткочасного (тривалістю не довше однієї робочої зміни) впливу небезпечного або шкідливого чинника”.

У той же час, відповідно до резолюції МОП “Про статистику виробничого травматизму”, прийнятої 16-й Міжнародною конференцією за статистики праці в 1998р., “нещасний випадок на виробництві - це несподівана й незапланована подія, включаючи дії навмисного, насильницького характеру, що виникає унаслідок трудової або пов'язаної з нею діяльності, що приводить до травмування, хвороби або смерті”.

Як бачимо, термін МОП не обмежує поняття нещасного випадку впливом небезпечного або шкідливого фактору, а зв'язує його із процесом трудової діяльності, що більш повно розкриває картину виробничого травматизму.

Ці принципи й покладені в основу діючого Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві; затвердженого Постановою Кабінету України від 25.08.2004 №1112 (далі - Порядку).

Відповідно до цього Порядку розслідуванню підлягають травми, гострі професійні захворювання, отруєння (далі – нещасні випадки), що відбулися після одноразового впливу шкідливих речовин або факторів, теплові уда-

ри, опіки, обмороження, утоплення, поразки електричним струмом, блискавкою та іонізуючими випромінюваннями, ушкодження, отримані унаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетрусів, зсувів, повеней, ураганів й інших надзвичайних подій), контактів із тваринами, комахами й іншими представниками флори й фауни, призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день або більше, або до необхідності перевести потерпілого на іншу (більш легку роботу) строком не менше е, ніж на один робочий день, або до смерті потерпілого на підприємстві.

За результатами роботи комісії з розслідування нещасного випадку (якщо випадок пов'язаний з виробництвом) складається акт за формою Н-5. Якщо ж нещасний випадок відбувся на території підприємства або під час проїзду на роботу або з роботи на транспорті підприємства, наданому для доставки працівників, або на власному транспорті, використаному в інтересах підприємства з дорученням роботодавця, перебування на транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тому числі й під час міжзмінного відпочинку, та якщо причина нещасного випадку пов'язана з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або із впливом на нього шкідливих виробничих факторів або середовища, виконанням робіт в інтересах підприємства, на якому працює потерпілий (надання необхідної допомоги іншому працівникові, запобігання аварій, порятунк людей і майна підприємства й т.д.), ліквідацією аварій, пожеж і наслідків стихійного лиха на виробничих об'єктах і транспортних засобах, використаних підприємством, наданням шефської допомоги, при прямованні працівника до об'єкта обслуговування за затвердженими маршрутами або до будь-якого об'єкта за дорученням власника - складається акт за формою Н-1.

Про нещасний випадок свідок або сам потерпілий повинні терміново повідомити безпосередньо керівникові робіт або іншій посадовій особі. Це дуже важливо для подальшого правильного визначення обставин і причин нещасного випадку. Тому кожен працівник повинен не тільки знати про це, але

й виконувати цю вимогу. Стосовного цього інженер з охорони праці повинен говорити під час проведення вступного інструктажу, а майстер - під час проведення всіх інших видів інструктажу.

Реєстрація всіх нещасних випадків на виробництві (навіть таких, які не призвели до втрати працездатності) - основа для повного аналізу їхніх причин, розробки профілактичних заходів щодо їх запобігання.

Якщо травма незначна, то потерпілий повинен мати можливості обробити рану антисептичними засобами, перев'язати її. Для цього в кожному структурному підрозділі повинна бути аптечка з повним набором необхідних медикаментів, перев'язних матеріалів, іммобілізуючих й інших засобів першої допомоги. Після цього потерпілому в кожному разі необхідно звернутися до травмопункту, навіть якщо травма не викликає занепокоєння, що дозволить надалі, під час її заживання, уникнути ускладнень. Якщо травма серйозна, то потерпілому до прибуття лікарів надається перша допомога, яку повинен забезпечити або безпосередній керівник потерпілого, або свідок. Якщо буде потреба керівник робіт або уповноважена особа підприємства повинні організувати доставку потерпілого до лікувально-профілактичної установи, повідомити про нещасний випадок роботодавцеві, а також відповідну профспілкову організацію. Якщо потерпілий є працівником іншого підприємства - повідомити його роботодавцеві. Керівник підприємства повинен повідомити про нещасний випадок відповідному органу виконавчої дирекції Фонду. Якщо ж нещасний випадок відбувся унаслідок пожежі, то керівник повідомляє також місцевим органам Державної пожежної охорони, а при гострому професійному отруєнні - санепідстанції та робітникові органу виконавчої дирекції Фонду.

Але в першу чергу керівник робіт повинен повідомити про нещасний випадок службі охорони праці. Одержавши повідомлення, інженер з охорони праці повинен терміново прибути на місце події, щоб переконатися, що на місці події все залишилося без змін, і опитати потерпілого. Якщо потерпілий перебуває в травмопункті, піти туди. Опитування потерпілого повинне бути здійснено якомога

швидше. А як бути, якщо нещасний випадок відбувся після закінчення робочого часу інженера з охорони праці? Чи обов'язково інженерів з охорони праці прибути на місце події, чи ні? Тут усе залежить від діючої на підприємстві системи. При незначних травмах, пояснення від потерпілого й свідків можуть отримати керівник робіт або відповідальний черговий, якщо такий є (особливо в нічну зміну), щоб потім передати ці документи інженерів з охорони праці. Маючи ці пояснення, інженер з охорони праці зможе наступного дня більш досконально з'ясувати всі подробиці. У всіх інших випадках присутність інженера з охорони праці на місці події обов'язкове.

Згідно з п. 16 Порядку роботодавець після одержання повідомлень про нещасний випадок повинен обов'язково сповістити про це у відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань, організувати розслідування нещасного випадку, створивши комісію з розслідування. Чи необхідно видавати наказ (розпорядження) про її призначення? Так пунктом 17 Порядку визначений склад комісії з розслідування, тобто перелік посадових осіб, які повинні входити до складу комісії. Наказом (розпорядженням) призначається персональний склад комісії: керівник служби охорони праці підприємства (голова комісії), керівник структурного підрозділу, представник профспілкової організації, членом якої є потерпілий, або уповноважений трудового колективу з питань охорони праці (у новому Законі “Про охорону праці” це уповноважений найманих робітників), якщо потерпілий не є членом профспілки, а при гострих професійних захворюваннях (отруєннях) також фахівець санепідстанції і строк закінчення розслідування, особливо, якщо керівникові робіт не було вчасно повідомлено про нещасний випадок, або якщо втрата працездатності потерпілого від отриманої травми наступила не відразу.

Пунктом 17 Порядку передбачено також, що потерпілий або його довірена особа мають право брати участь у розслідуванні нещасного випадку, хоча до складу комісії вони не входять. У чому ж тоді полягає завдання їхньої участі?

Насамперед, у праві потерпілого (або його довіреної особи) ознайомитися з поясненнями свідків, зібраними в ході розслідування, висновками експертів, схемою місця події й т.д.

Комісія протягом 3-х діб повинна скласти акти за формами Н-5 і Н-1. Акт за формою Н-5 складається у двох екземплярах, а за формою Н-1 - у шести. Роботодавець повинен протягом доби після закінчення розслідування затвердити акт за формою Н-1. Один екземпляр акту видається потерпілому або особі, що представляє його інтереси. У службі охорони праці не повинні зберігатися акти, що належать керівникові структурного підрозділу, профкому й т.д. Якщо в службі охорони праці зберігається більше одного екземпляра, це означає, що інженер з охорони праці не виконує покладені на нього обов'язку й порушує вимоги Порядку.

Цим же п. 17 передбачено, що якщо наслідком нещасного випадку можливий інвалідний результат, до складу комісії повинен бути включений представник виконавчої дирекції Фонду. Реалізація цієї вимоги утруднена через відсутність конкретної схеми визначення важкості травми. Раніше існувало поняття “важкий нещасний випадок” і була затверджена Міністерством охорони здоров'я СРСР Схема визначення важкості виробничих травм. Для зняття цієї проблеми Фонду необхідно ініціювати перед Мінздравом розробку й затвердження такої схеми.

Групові й смертельні випадки розслідуються спеціальною комісією, що призначається органом державного нагляду, а у випадку загибелі більше 5 чоловік або травмування 10 і більше осіб, комісія може призначатися Кабінетом Міністрів. Якщо із цього приводу не було прийнято спеціальне рішення Кабінету Міністрів, то комісія призначається наказом Держнаглядохоронпраці. За результатами розслідування, певним актом спеціального розслідування (форма Н-5), складається акт за формою Н-1 у двох екземплярах на кожного потерпілого окремо, що підписується головою й членами комісії та затверджується роботодавцем.

Посадова особа органа державного нагляду з охорони праці згідно ст. 34 Порядку має право, якщо буде потреба, із залученням представників робочого органу виконавчої дирекції Фонду й профспілкової організації проводити розслідування нещасного випадку й видавати обов'язкові для виконання роботодавцем приписи про необхідність складання акту й узятті нещасного випадку на облік.

У випадку відмови власника скласти акт за формою Н-1 або незгоди потерпілого або особи, що представляє його інтереси, з обставинами й причинами нещасного випадку, питання вирішується відповідним органом державного нагляду з охорони праці або в порядку, передбаченому законодавством про розгляд трудових суперечок.

Кожен нещасний випадок за обставинами і причинами має свою специфіку й щоб правильно провести розслідування необхідно володіти методикою його проведення.

Методика розслідування нещасних випадків з тимчасовою втратою працездатності, групових, з можливим настанням інвалідності та смертельних нещасних випадків у принципі однакова. Під час проведення розслідування необхідно:

- провести обстеження місця нещасного випадку;
- опитати потерпілих, свідків, взяти письмове пояснення у свідків, а також пояснення представників адміністративно-технічного персоналу підприємства;
- ознайомитися з необхідними документами;
- організувати (якщо буде потреба) проведення технічних розрахунків, лабораторних досліджень, випробувань й інших необхідних робіт;
- зробити фотознімок місця нещасного випадку або ушкодженого об'єкта, виконати необхідні ескізи й схеми;
- установити обставини й причини нещасного випадку;
- визначити відповідальних за нещасний випадок;
- розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам.

Відповідно до Порядку фахівець служби охорони праці очолює комісію з розслідування нещасного випадку. Тому цілком логічно й те, що він повинен організувати її роботу. Для об'єктивності розслідування він повинен вилучити в керівників робіт усю документацію, що може підтверджувати безпечну її організацію (журнал інструктажів, карту технологічного процесу, паспорт на обладнання, інструкцію з технічної експлуатації обладнання, журнал проведення курсового навчання і протокол перевірки знань з охорони праці, журнал першого щабля адміністративно-суспільного контролю, якщо він діє, особисту картку потерпілого).

Фахівець із охорони праці повинен визначити перелік нормативно-правових актів, що регулюють безпеку робіт, під час виконання яких стався нещасний випадок, і визначити пункти правил, які не були виконані, щоб установити конкретні порушення. Фахівець із охорони праці зберігає в себе всі копії протоколів опитування свідків і потерпілого, схем місця події й фотознімків місця події.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

ОГЛЯД МІСЦЯ, ДЕ СТАВСЯ НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК

Одним з головних елементів розслідування нещасного випадку є ретельне обстеження місця події, що допомагає об'єктивно розібратися в обставинах і причинах, що призвели до нещасного випадку:

Наприклад: “В одній організації електрикові доручили прокласти кабельну лінію в адміністративному приміщенні. Під час прибивання металевим шлямбуром отвору в перекритті першого поверху в підвальне приміщення електрик був уражений електричним струмом. Причини нещасного випадку з'ясували під час обстеження місця події, що залишилося без змін. У залізобетонній плиті перекриття виявили пробитий отвір, з якого визирали неізо-

льовані проводи, що знаходяться під напругою. Поруч із отвором лежав шлямбур, на якому були поміні сліди короткого замикання. Обставини нещасного випадку виявилися наступні. Даючи завдання електрикові прокласти кабель, керівник робіт не подбав про міри безпеки: не була вивчена схема електропроводки на місці проведення робіт (тому вона й не була відключена), робітник не був проінструктований про безпечні методи ведення монтажних робіт і йому не видали діелектричні рукавиці”.

Так, завдяки ретельному обстеженню місця події, що осталися без змін, установили причину нещасного випадку.

Після одержання перших відомостей про нещасний випадок необхідно обов'язково скласти приблизний план розслідування, до якого треба включити всі питання, що вимагають з'ясування, і необхідні для цього дії.

План розслідування нещасного випадку, обставини якого викладені вище, може виглядати так:

1. Перевірити місцезнаходження інструмента, пристроїв, засобів виробництва й захисту, пробитого отвору та чи збережено обстановку на місці події.
2. З'ясувати, у якому положенні було тіло потерпілого після нещасного випадку.
3. З'ясувати, хто давав завдання і які інструменти, пристрої необхідно було застосовувати.
4. З'ясувати, чи була необхідність проведення роботи саме в цьому місці.
5. Вилучити вбрання, у якому виконувалась робота, під час якої стався нещасний випадок.
6. Визначити місце роботи на момент нещасного випадку.
7. Перевірити наявність й ознайомитися з актом (схемою) на прокладання схованої електропроводки в місці проведення робіт.
8. Ознайомитися зі схемою електропроводки й наявністю систем захисту й відключення.
9. Ретельно оглянути інструмент, яким працював потерпілий, і особливо ту його частину, що мала контакт із електропроводкою.

10. Зробити фотографію місця нещасного випадку (місця роботи, отвору, ушкодженої електропроводки, інструмента, тіла).

11. Одержати пояснення від керівника робіт, що керував потерпілим (якщо це можливо).

12. Опитати свідків, що працювали поруч.

13. Вилучити журнал реєстрації інструктажів з питань охорони праці й зробити копію особистої картки потерпілого.

14. Перевірити відповідність кваліфікації потерпілого виконуваний роботі, наявність відповідної групи електробезпеки.

15. Одержати висновок медпункту й медичної установи про характер і важкість ушкодження.

Якщо стався нещасний випадок зі смертельним результатом, необхідно сфотографувати тіло потерпілого на місці події із двох-чотирьох сторін або окреслити його контури. Якщо нещасний випадок відбувся поза приміщенням під час непогоди (дощ, сніг, сильний вітер), місце події необхідно прикрити.

Слід пам'ятати, що обстановку на місці події не завжди можна зберегти у зв'язку з необхідністю надання допомоги потерпілому, запобігання травмування працюючих поруч і ліквідації наслідки аварії, які можуть бути небезпечні навколишньому середовищу й працівникам. У таких випадках необхідно прагнути вносити якнайменше змін в обстановку. Неприпустимо навмисне “наводити порядок” до прибуття комісії з розслідування аварії або нещасного випадку. Події з важкими наслідками, як правило, не залишаються непоміченими, тому таке “наведення порядку” ускладнює розслідування й збільшує провину відповідальних осіб. На це необхідно звернути особливу увагу.

Приклад: “На одному з підприємств під час вивантаження вантажу з ліфта, він раптово почав рухатися вгору. Робітник, злякавшись, вискочив з кабіни ліфта й зламав при цьому руку. При розслідуванні цього випадку з'ясувалося, що ліфт через технічну несправність не був у черговий раз оглянутий. Після часткового ремонту механічної й електричної частин ліфта керівник цеху са-

мовільно дав вказівку робітникові, що не мав права на управління ліфтом, опустити вантаж із четвертого на перший поверх. Робітник виконав це завдання. Під час розвантаження ліфта інший робітник, що перебував на четвертому поверсі, викликав ліфт, натиснувши на кнопку виклику. Ліфт із незакритими дверима почав рухатися вгору, що й привело до нещасного випадку. При огляді дверей шахти ліфта на першому поверсі було встановлено, що пристрій блокування дверей розривав електричний ланцюг, коли дверей були відкриті, отже, ліфт не повинен був рухатися. При огляді дверей шахти другого поверху було встановлено, що там перемичкою заблоковано вимикач електричного ланцюга, чим і виведено з ладу пристрій, що блокує. У членів комісії з розслідування нещасного випадку не було сумнівів із приводу того, що й на першому поверсі була така ж сама перемичка, але її хтось вчасно забрав. Це тільки ускладнило розслідування, у ході якого з'ясували, що пристрій блокування часто виходив з ладу і його заблокували перемичкою”.

Після прибуття на місце події інженерові з охорони праці необхідно насамперед поговорити з потерпілим (якщо це можливо), свідками події й іншими працівниками цієї ділянки про обставини й причини нещасного випадку, про те, що змінилося на місці події, що, на їхню думку, є причиною нещасного випадку.

При розслідуванні нещасного випадку підлягають ретельному огляду (якщо необхідно й експертизі):

- робоче місце й устаткування, на якому стався нещасний випадок;
- інструмент, пристрої, інші предмети, якими був травмований потерпілий;
- засоби індивідуального захисту, якими користувався потерпілий, для з'ясування їхніх захисних властивостей;
- засоби колективного захисту, сигналізація, блокуючи пристрої;
- цех (ділянка) у цілому для визначення технічного стану робочих місць, устаткування, аналогічних тому, на якому стався нещасний випадок, щоб

установити, чи діє в даному підрозділі впроваджена на підприємстві система безпеки праці.

Приклад: “При огляді пакета пруткового металу на розфасовочному столі на робітника П. упав інший пакет, що травмував його. Поруч нікого не було й склалося враження, що пакет просто зірвався з консолі, на якій він висів. Але при ретельному обстеженні місця події ця версія не підтвердилася. Розслідуванням було встановлено, що майстер цеху в допомогу П. направив з іншої ділянки робітника Д. Після того як на консоль збірника пакетів крановик підчепив кілька пакетів, робітник Д. став до пульта управління машини, включив привід ланцюгового транспортера збірника пакетів і скинув один пакет на стіл. Робітник П. підійшов до цього пакета, щоб перевірити наявність маркірувальної бирки, а в цей час Д. вирішив трохи підсунути пакети на консолі й замість кнопки “назад” включив кнопку “уперед”, і пакет з консолі впав на робітника П. Робітник Д. злякався й утік з місця події. З’ясувалося, що Д. не пройшов інструктаж з безпечної експлуатації конвеєра, а кнопки на конвеєрі не мали функціональних позначень”.

Якщо нещасний випадок відбувся, наприклад, під час ремонту приміщення унаслідок руйнування лісів, необхідно звернути увагу, чи не були вони перевантажені, як кріпилися і як раніше були встановлені на поверхні. Потім уважно оглянути настил, що обвалився. Якщо він дерев’яний, звернути увагу на товщину, породу деревини і її якість. Необхідно також перевірити наявність документації (паспорта) якщо цього вимагають правила, і своєчасність проведення випробувань.

Якщо нещасний випадок відбувся, наприклад, унаслідок руйнування будинку або споруди, комісії з розслідування необхідно ретельно оглянути ту частину будинку, спорудження й елементи будівельних конструкцій, які не витримали навантаження, з’ясувати, чи не було додаткових навантажень на ту частину будинку, що обвалилася (пісок, сніг, вібрація, поштовхи й т.д.), візуально визначити причину, характер порушень, вилучити, якщо можливо, ушкоджений елемент для подальшої експертизи і, якщо буде потреба, зроби-

ти або замовити необхідні розрахунки, ознайомитися з існуючою на підприємстві системою нагляду за станом будинків і споруд, записами в журналі їхнього огляду.

Приклад: “Узимку в одній з організацій обвалилася покрівля підсобного приміщення, де в цей час перебувала робітниця. Після огляду зруйнованого будинку, крокв і перекриттів та після проведення відповідних розрахунків була встановлена причина аварії. За кілька діб до аварії безупинно йшов сніг і товщина його на покрівлі досягла 65см. Сніг з покрівлі не скидали й він поступово ущільнювався. Як показали розрахунки, навантаження на крокви перевищили розрахункові більш ніж в 2 рази, що й призвело до руйнування всіх крокв й обвалу покрівлі”.

Під час розслідування вирішальна роль у встановленні причин нещасного випадку належить огляду приміщення.

Приклад: “На одному з підприємств ранком у котельні був знайдений без свідомості кочегар Ж. Обставини й причини цього нещасного випадку з'ясувалися після детального обстеження приміщення й устаткування котельні. Було встановлено, що в котельні була відсутня припливно-витяжна вентиляція, а секційний саморобний водогрійний казан, змонтований на базі тракторних паливних апаратів, працював на рідкому паливі. Кочегар Ж., що виїшов у другу зміну, розпалив казан, закрив двері (нещасний випадок відбувся взимку) і від втоми заснув. Паливо ж, що надходило у форсунки, повністю не згоряло й у приміщенні, де була відсутня вентиляція, почав накопичуватися чадний газ, що й стало причиною отруєння кочегара”.

При огляді місця нещасного випадку необхідно особливу увагу приділяти тим частинам машин, механізмів, пристроїв, деталей, інструмента й т.д., якими був травмований потерпілий. Часто причини нещасного випадку встановлюються після їхнього огляду.

Приклад: “Відповідно до графіка ППР в організації проводився технічний огляд автобуса. Передня частина автобуса (колеса були зняті) була встановлена на металеву підставку. Задня частина залишилася на колесах, під якими

по обидва боки були поставлені “башмаки”. Крім того, автобус був поставлений на стоянкове гальмо із включеною першою передачею коробки передач. Водій, ремонтуючи передню вісь, перебував під автомобілем. Під час цієї операції металева підставка, що підпирала передню ліву сторону автобуса, стала деформуватися, автобус опустився й придавив рамою водія. При огляді місця події встановлено, що в цій організації не було необхідних умов для проведення технічних оглядів, а тим більше для проведення ремонту. Використані металеві підставки були виготовлені електрозварюванням з металу різної товщини, до того ж зварені шви були неякісними. Тому та металева підставка стала деформуватися й зварений шов лопнув, що й призвело до нещасного випадку”.

Якщо нещасний випадок відбувся унаслідок порушення технологічного процесу, необхідно ретельно вивчити документацію на технологічний процес, уточнити послідовність його ведення, застосування передбачених ним інструментів, пристроїв, з'ясувати характер і причину порушення, яке призвело до аварії й травмування.

Під час розслідування нещасного випадку, що відбувся в резервуарі, ємності, колодязі, де можлива наявність шкідливих газів, необхідно звернути увагу на організацію робіт у таких умовах: чи проводився нагляд керівником робіт, чи була проведена попередня перевірка наявності газів, чи застосовувалися засоби індивідуального захисту, чи були прилади для перевірки наявності газів, чи були працівники забезпечені запобіжними поясами з рятувальними мотузками;

з'ясувати обсяг й якість навчання працівників, наявність наряду-допуску на виконання роботи й правильність його оформлення.

Ці дані часто допомагають з'ясувати причини нещасного випадку.

Приклад: “В одному з підсобних господарств підприємства групі робітників було доручено відкачати рідкий гній з фекального колодязя. Коли в колодязі рівень гною знизився до 2м від рівня дна, забився забірник насоса, який відкачував гній. Щоб прочистити забірник до колодязя, обладнаного метале-

вими сходами, спустився слюсар-сантехник У. В атмосфері, насиченої сірководнем, він знепритомнів й упав у колодязь. Інший робітник Г. намагався допомогти потерпілому й теж упав у колодязь. У потерпілих на місці події не було ні протигаза, ні запобіжного пояса, ні рятувальної мотузки. Причина нещасного випадку з'ясувалася після опитування свідків й ознайомлення з документами про проведення навчання й інструктажу з питань охорони праці робітників, що виконувала роботи підвищеної небезпеки. Виявилося, що вся група робітників була допущена до роботи без спеціального навчання, засобів індивідуального захисту й інших захисних засобів”.

При розслідуванні нещасного випадку, що відбувся під час пожежі, необхідно детально ознайомитися з усіма обставинами.

Приклад: “Трьом робітником доручили очистити й пофарбувати ємність, у якій зберігалися легкозаймисті речовини. Робітником видали чоботи, бавовняні халати, рукавиці, протигази й дві переносні лампи на напругу 36 В. Після очищення й ґрунтовки ємності двоє робітників почали її фарбувати щітками. Фарба перебувала в цеберці. Третій робітник залишився зовні для спостереження. Через 5 хв. після початку роботи відбувся спалах пари розчинника фарби. Один з потерпілих вибрався з посудини сам, а другого витягнув за руки спостерігаючий”.

Насамперед комісії було необхідно з'ясувати причину спалаху. Опитали робітників, оглянули місце події й з'ясувалося, що відкритий вогонь у ємності й біля неї з'явитися не міг. Тоді ретельно обстежили переносні лампи й взуття. На одному з потерпілих, що спостерігав за виконанням робіт, були кеди, а на другому - прошите шкіряне взуття. Тому виникнення іскри від удару цвяхів взуття по металу виключалося. Лампи були в скляних плафонах, але не в герметичному виконанні, а на проводі однієї з ламп було ушкодження. На цьому місці було неізольоване з'єднання проводів (скрутка), що при користуванні лампою могло призвести до виникнення іскри й до спалаху пари фарби. У такий спосіб установили причину нещасного випадку - використання несправної переносної лампи.

Для того, щоб матеріали розслідування були більше якісними, рекомендується в ході обстеження місця події зробити кілька фотознімків. Кількість знімків обумовлюється обставинами нещасного випадку. Фотографують місце, де стався нещасний випадок, і краще з різних боків. При виборі об'єкта для фотографування необхідно пам'ятати, що фотографують те, що може допомогти з'ясувати причину нещасного випадку. Такі деталі фотографують великим планом.

Крім фотознімків, в обов'язковому порядку складається схема місця події, робиться ескіз або креслення найбільш важливих деталей, захисних пристроїв, щоб зафіксувати їхнє положення на момент нещасного випадку.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторії проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці.

ОПИТУВАННЯ ПОТЕРПІЛОГО, СВІДКІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ

У процесі розслідування нещасних випадків важливе значення мають свідчення потерпілого й свідків. Причому, чим раніше ці показання будуть отримані, тим інформація буде більш достовірною. Насамперед, після надання першої допомоги потерпілому, необхідно докладно розпитати його (якщо це можливо за станом його здоров'я) про обставини й причини нещасного випадку. Уточнити, що і як він робив, чи були справними інструменти й обладнання, на яких він працював. З'ясувати, коли і як він проходив інструктаж, чи знав про основні небезпечні фактори виробництва, якими засобами індивідуального захисту його забезпечили і яке самопочуття в нього було перед нещасним випадком.

Під час опитування свідків необхідно з'ясувати їхнє місцезнаходження в момент нещасного випадку, що бачили або чули, поведінку потерпіло-

го до нещасного випадку, на момент події й після неї, а також їхню думку про причину нещасного випадку.

Приклад: “На складі однієї з організацій виготовили спеціальні ковші для завантаження до кузова автомобіля наповнених мішків. Завантажений ківш автонавантажувачем підвозили до автомобіля й розвантажували його. Для стабільності ковша до його днища були приварені спеціальні пази для виделкових захоплень автонавантажувача. На великому ковші для зручності розвантаження була зроблена ще й спеціальна площадка, а на іншому, меншому, її не було й він розвантажувався з кузова автомобіля. Під час розвантаження малого ковша, робітник, що його виконував, заліз, зі слів водія, у ківш, заточився, упав на землю, ударився головою і був смертельно травмований. Коли ж опитали свідків, що працювали неподалік, з'ясувалося, що водій автонавантажувача спробував «замести сліди», помінявши ковші. Він сам перевантажив мішки з великого ковша (а саме той ківш розвантажувався) у малий ківш і підвіз його на розвантаження до автомобіля. Насправді ж було так: у зв'язку з тим, що ковші вже досить довго експлуатувалися, пази великого ковша деформувалися й увести в них виделкові захоплення автонавантажувача стало неможливим. Водій після завантаження великого ковша зачепив його захоплювачами, але не в пази, а повз них, і так подав на розвантаження. Коли робітник став на площадку ковша й почав його розвантажувати, ківш перевернувся, і робітник упав на землю”.

Таким чином, опитування свідків дозволило з'ясувати правдиву причину нещасного випадку.

Особливо цінними є показання тих робітників, які під час події працювали разом з потерпілим. Результати опитування потерпілих і свідків необхідно оформлювати письмово.

У поясненнях посадових осіб повинні бути свідчення про те, хто дав завдання на виконання робіт, коли, ким і як проводився інструктаж з охорони праці, хто і як контролював стан умов і безпеки праці в даному структурному підрозділі й на даному робочому місці зокрема, чи були забезпечені працюю-

ючі засобами індивідуального захисту, необхідною технологічною документацією, інструкціями з охорони праці, чи були засоби колективного захисту, а також особисті припущення про причини нещасного випадку й т.д.

Ознайомлення з необхідними документами

Іноді встановити обставини й особливо причини нещасного випадку дуже складно, якщо глибоко не проаналізувати організацію трудового процесу, під час якого відбувся цей випадок. Відомо, що організація безпечних і здорових умов праці на виробництві регламентується багатьма документами, тому дуже важливо вивчити ті з них, які мають безпосереднє відношення до роботи, під час виконання якої стався нещасний випадок. Це, зокрема, правила, інструкції й норми з охорони праці, стандарти, посадові інструкції, технологічна документація, матеріали, що стосуються навчання й інструктажу з питань охорони праці, змінні журнали й журнали обслуговування машин, агрегатів, механізмів з підвищеною небезпекою, технічні паспорти на машини, агрегати, механізми, електроустаткування, наряди-допуски на роботи підвищеної небезпеки, шляхові аркуші, маршрутні карти й аркуші й т.д., посвідчення працівників (на кваліфікаційні групи, допуски на право управління машинами, агрегатами, проведення спеціальних робіт і т.д.). Усі ці та інші документи повинні стати предметом самого ретельного вивчення. Часто саме вони дають повну й об'єктивну відповідь на питання про причини нещасного випадку.

Приклад: “Робітникові, що не пройшов навчання з охорони праці, дозволили працювати на фальцювальному ножовому апараті. Коли робітник виймав аркуш, він травмував руку. При обстеженні машини й ознайомленні з технічною документацією, були виявлені грубі порушення вимог безпеки. З'ясувалося, що напередодні адміністрація провела “модернізацію” машин: станція управління машиною була перенесена в інше місце й перебувала поза полем зору робітника, що виймав аркуші. Більше того, функціональне призначення кнопок управління не відповідало маркуванню: при натисканні на кнопку “стоп” машина включалася, а при натисканні на кнопку “пуск” - зупинялася. Поруч із небезпечною зоною роботи не була встановлена кнопка

“аварійна-стоп”. За таких порушень виймати аркуші після обрубання при повільних обертах дуже небезпечно, що й призвело до травми”.

Безумовно, перелік документів, з якими необхідно ознайомитися в ході розслідування, залежить насамперед від специфіки виробничого процесу, під час якого стався нещасний випадок, і особливостей події. Наприклад, під час розслідування нещасних випадків, що відбулися під час роботи на машинах, агрегатах, кранах, термічних печах, автомобілях, електрокарах, резервуарах, що працюють під тиском, необхідно, крім зазначених документів, ознайомитися з технічною документацією (технічним паспортом, кресленнями, актами проведених випробувань й уведення в експлуатацію) і документацією, що свідчить про кваліфікації персоналу і його підготовку з питань охорони праці. Якщо нещасний випадок відбувся в результаті порушення норм, схем розміщення технологічного устаткування, необхідно перевірити цю схему розміщення на ділянці. Особливо необхідно звертати увагу на дотримання технологічних розривів і габаритів безпеки незалежно від того, чи стосується це розміщення самого устаткування, заготівель або готової продукції. Ці вимоги часто порушуються, що призводить до травмування працівників.

Приклад: “На підприємстві для транспортування виробів з однієї ділянки на інші змонтували рейковий візок. Коли робітниця проходила між візком і стіною, робітник включив візок. Під час його руху робітниці корпусом візка притиснуло ногу до стіни, що й призвело до травми. Причина цього нещасного випадку - відсутність безпечного проходу. Разом з тим, важливо було встановити, чому це стало можливим. При ознайомленні із проектом реконструкції цеху й технічною документацією на візок було встановлено, що проектом прохід не передбачений, а візок увели в експлуатацію без випробувань і дозволу робочої комісії”.

Перелічити всі документи, з якими за конкретних обставин варто ознайомитися, неможливо. Але для орієнтування дамо приблизний їхній перелік: наряди, наряди-допуски, графіки виконання робіт на ділянці, технічні паспорти на машини, механізми, устаткування й акти їхніх технічних оглядів, графіки планово-

попереджувальних ремонтів і їхнього виконання, документи на засоби колективного захисту, акти уведення в експлуатацію споруд, устаткування, акти періодичних перевірок устаткування, технологічна документація на виробничі процеси, під час яких стався нещасний випадок, і передбачені нею засоби індивідуального й колективного захисту, документи, що підтверджують право потерпілого працювати на устаткуванні, під час роботи на якому стався нещасний випадок. Слід ознайомитися з журналом реєстрації інструктажів з питань охорони праці, інструкціями з безпечної експлуатації устаткування для робіт, при виконанні яких стався нещасний випадок, наказами про розподіл обов'язків між посадовими особами з питань охорони праці.

Не треба забувати, що наявність самого документа мало що дає, якщо не визначити якість його виконання й формально чи ні виконуються його вимоги насправді. Наприклад, під час розслідування нещасного випадку комісія ознайомиться із документами, що свідчать про проведення вступного, первинного й повторного інструктажів. У журналах було все в порядку: і дата проведення інструктажу, і підпис потерпілого й особи, що проводила інструктаж. Але цього мало. По-перше, слід уточнити, чи є затверджена програма вступного інструктажу, чи встановлені його тривалість і чи призначена особа, що його проводить. Необхідно також детально з'ясувати всі питання, що стосуються проведення первинного на робочому місці й повторного інструктажів. Перевірити, чи був потерпілий на роботі в той день, коли він розписався за останній проведений з ним інструктаж і чи сам він поставив підпис. У протилежному випадку це може свідчити про формальності його проведення. На всі ці питання документи не завжди дадуть відповідь, тому це необхідно з'ясувати в бесідах з потерпілим, свідками нещасного випадку й іншими робітниками ділянки.

Проведення експертизи, технічних розрахунків, випробувань

Часто при розслідуванні нещасних випадків виникає необхідність проведення технічної експертизи, певних розрахунків і випробувань. Роботодавець

повинен забезпечити їхнє проведення, залучаючи до цієї роботи як фахівців підприємства, так й інших організацій, якщо треба провести складні розрахунки й випробування, або коли необхідно отримати висновок незалежного експерта. Експерти після проведення спеціальних розрахунків, випробувань повинні дати письмовий висновок, що прилучається до матеріалів розслідування.

Складання актів про нещасний випадок за формою Н-1

Положенням про порядок розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві передбачено, що після розслідування нещасного випадку, яке повинне бути проведене протягом трьох діб, складається акт за формою Н-1, у якому описуються обставини й причини непогожого випадку, указуються заходи щодо усунення причин нещасного випадку і їхньому запобіганню, особи, що порушили законодавство з охорони праці, а також наявність провини самого потерпілого в нещасному випадку. В акті повинні бути відомості про стан робочого місця, устаткування, про порядок виконання роботи, про те, хто й коли давав завдання на виконання роботи, під час якої стався нещасний випадок, і не повторювати дані, що містяться в інших пунктах акту. Причини нещасного випадку повинні впливати з обставин, а заходи - із причин. Спочатку визначаються технічні причини, потім - організаційні. Акт у шести екземплярах протягом доби після закінчення розслідування повинен бути затверджений роботодавцем і протягом трьох діб відправлений: потерпілому або його довіреній особі; відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й профзахворювань України; відповідному територіальному органу Держнаглядохоронпраці; профспілкової організації, членом якої є потерпілий; керівникові (фахівцеві) служби охорони праці підприємства, керівникові цеху або іншого структурного підрозділу, де стався нещасний випадок. У випадку гострого професійного отруєння (захворювання) копія акту за формою Н-1 направляється в санепідстанцію.

Екземпляр акту за формою Н-1 разом з матеріалами розслідування, що перебуває в службі охорони праці, повинен зберігатися на підприємстві, працівником якого є (був) потерпілий, 45 років. Інші екземпляри акту і його копій зберігаються до здійснення всіх намічених у ньому заходів, але не менше двох років.

Якщо відбувся груповий нещасний випадок, акт за формою Н-1 складається на кожного потерпілого відповідно до акту спеціального розслідування. Нещасний випадок, про який потерпілий вчасно не повідомив своєму безпосередньому керівникові або роботодавцеві, або від якого втрата працездатності настала не відразу, розслідується незалежно від терміну, коли він відбувся, на підставі заяви потерпілого або особи, що представляє його інтереси, протягом місяця від дня подачі заяви.

Контроль за своєчасним і правильним розслідуванням, документальним оформленням й обліком нещасних випадків, виконанням заходів щодо усунення причин здійснюється органами Держнаглядохоронпраці, а також робочими органами виконавчої дирекції Фонду. Суспільний контроль здійснюється через уповноважених найманими робітниками осіб з питань охорони праці й профспілки в особі їхніх виборних органів і представників.

Роботодавець зобов'язаний аналізувати причини нещасних випадків, розробляти й здійснювати заходи щодо запобігання виробничого травматизму й професійних захворювань, інформувати працівників про стан охорони праці, причинах аварій, нещасних випадків і профзахворювань, а також про прийняті для їхнього усунення мірахи.

Ця робота організується й частково виконується фахівцями з охорони праці.

Г. ЛЕСЕНКО. завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ

Правильне визначення причин нещасного випадку має важливе значення для профілактики виробничого травматизму, тому що саме причини служать вихідними даними не тільки для розробки заходів щодо усунення наслідків конкретного нещасного випадку, але й для запобігання нещасних випадків взагалі й поліпшення безпеки праці зокрема.

Часто при розслідуванні нещасних випадків причини формулюють невірно й тенденційно, підмінюють їхніми обставинами й наслідками. Тому розраховувати на ефективність профілактичних заходів у таких випадках не можна. Усі помилки в актах, що стосуються визначення причин нещасного випадку, можна звести до наступного. Найчастіше причини нещасних випадків визначають (якщо взагалі вказують) загальними фразами: “Незадовільна організація праці”, “Несправність устаткування”, “Безвідповідальне ставлення”, “Неоперативність служби головного механіка (енергетика)”, які ні про що не говорять.

Приклад: “Робітники житлово-комунального відділу розбирали дах старого будинку. Горищне перекриття, на якому вони перебували, обвалилося й разом з ним упали двоє робітників”. Причина: “Безвідповідальне ставлення бригадира до створення безпечних умов праці”. Це визначення невірне. Відповідно до правил охорони праці перед розбиранням старих будинків необхідно:

- провести обстеження стану будинку зі складанням акту;
- розробити проект здійснення робіт, у якому визначити послідовність розбирання, заходи щодо безпеки праці, кількість робітників і т.д.;
- розбирання будинку повинна виконуватися під постійним наглядом керівника робіт. Усього цього не було зроблено. Це й стало причиною нещасного випадку.

Приклад: “В одній із клінік була травмована санітарка Т., через що вона більше двох місяців боліла”. От як розслідували цей випадок й як склали акт: “У санітарній кімнаті (убиральні) виникла аварійна ситуація: забився каналізаційний стояк. Фекальними стоками затопило приміщення й могли ушкодитися мішки із хлорним вапном, що перебували на підлозі. Санітарка Т. початку забирати мішки, щоб вони не намокли й травмувала правий плечовий суглоб”. Причина: “Аварійна ситуація”. Захід: “Провести позаплановий інструктаж з охорони праці”.

В акті відзначений тільки сам факт нещасного випадку і його наслідок, а причина не зазначена. В обставинах же треба було вказати: 1. Чому у вбиральні зберігалися мішки із хлорним вапном? 2. Хто і як повинен чистити стояк, чому він засмітився? 3. Яка вага мішків із хлорним вапном? Як санітарка їх піднімала і як отримала травму? Якщо відповісти на ці питання, стане зрозуміло і що стало причиною нещасного випадку, і які заходи необхідно виконати. А при такому “розслідуванні” неможливо вжити необхідних заходів із запобігання аналогічним випадкам.

Іноді в актах причину визначають як “Неуважність”, “Непередбачений випадок”, “Збіг обставин”, “Втрата пильності” і т.д.

Приклад: “Робітникові Н. доручили перевезти скляну ємність із кислотою. Не знайшовши спеціального візка для транспортування ємностей з агресивними рідинами, робітник вирішив перенести її в руках. До акумуляторної він доніс ношу благополучно, а коли ставив ємність на стіл, то поставив не на сам стіл, а на фанеру, що до його приходу поклав туди водій Д. Коли Н. поставив ємність начебто б на стіл, вона впала, розбилася й кислота потрапила робітникові на ноги”. Причина: “Неуважність Н. і збіг обставин”.

Приклад: “Штукатур Ш. пішла уточнити в майстра, коли підвезуть цементний розчин. Коли Ш. йшла коридором третього поверху, вона відчула удар по голові й упала. Як з'ясувалося, на той момент, коли Ш. проходила повз одних із дверей, з них виходив робітник Ц. і ніс на плечах дерев'яний брус, яким ненавмисно вдарив Ш. по голові”. Причину нещасного випадку визна-

чили як “збіг обставин”. Зрозуміло, це не причина нещасного випадку. А вся справа в незадовільній організації робіт на об'єкті. ***Поверхнєве розслідування обставин нещасного випадку затрудняє з'ясування причин і часто призводить до невірної їх встановлення, а іноді, із цілком певною метою - обвинуватити потерпілого.***

Приклад: “Під час роботи штампувальниця Л. пішла на заготівельну ділянку за заготовками. Щоб взяти заготовку, Л. різко присіла й лівою гомілкою зачепилася за гострий край заготовки (металевої смуги) і отримала травму: різану рану м'яких тканин верхньої частини лівої гомілки”. Причина: “Елементарна необережність потерпілої”. Але справа ж не в тім, “різко” або “не різко” присіла робітниця. Необхідно було з'ясувати, чому робітниця змушена була ходити за заготовками на сусідню ділянку? Де і як складуються заготовки? Тоді можна було б вірно встановити причину й усунути її. Крім того, не було відзначено, чи була потерпіла в необхідному спецодязі.

Неприпустимо причину нещасного випадку зводити до обвинувачення самого потерпілого.

Приклад: “Робітниця Т., що не мала посвідчення на право управління, сіла за кермо електрокара й під час виїзду з будинку цеху, щоб не наїхати на працівника, що проходив через ворота, різко повернула вбік і наїхала на штабель ящиків, травмувавши при цьому два пальці лівої руки”. Причину встановили як “порушення Т. правил охорони праці”. Із цим погодитися не можна. Робітниця порушила не правила охорони праці, а виробничу дисципліну, тому що не мала дозволу на управління електрокаром. Але хіба це основна причина? Ні. Адже так міг вчинити будь-який працівник, оскільки електрокар не був закритий. Це і є головною причиною нещасного випадку. Тобто була порушена вимога правил охорони праці про обов'язкове блокування пускових пристроїв транспортних засобів.

Є ще одна типова помилка – причина не впливає з обставин. Тобто незважаючи на те, що причина явно впливає з обставин нещасного випадку, але визначена вона в незалежності від них.

Приклад: “Слюсар з ремонту устаткування К., щоб заточити свердло, без дозволу механіка замінив на заточувальному верстаті алмазний круг на абразивний. Коли верстат увімкнули, абразивний круг розірвався і його уламком слюсарю травмувало голову”. Причина: “Відсутність контролю з боку механіка роботи К.”. У цьому випадку причина не впливає з обставин. Замість того, щоб установити дійсну причину розриву абразивного круга (неправильне зберігання, кріплення, погана якість, установка невипробуваного кола, перевищення швидкості обертання), усе звели до безконтрольної роботи слюсаря.

Приклад: “Водій П. на площадці біля гаража міняв камеру колеса. Закінчивши монтаж, він частково накачав камеру й вирішив обстукати стопорне кільце. Під час удару молотком по кільцю воно вискочило з пазів і вдарило П. по пальцях правої руки”. Причина: “Відсутність досвіду й неухважності потерпілого”. Але справа тут не в досвіді або неухважності, а в небезпечному способі виконання роботи. Монтаж, демонтаж і накачування коліс повинні проводитися на спеціальному пристрої.

Таким чином, основні вимоги, яких необхідно дотримуватися щоб уникнути помилок при визначенні причин нещасних випадків (акт, у якому не зазначена причина травмування або зазначена неправильно, не може бути визнаний повноцінним документом), зводяться до наступного:

- причина не повинна впливати з обставин;
- в акті повинні бути зазначені конкретні порушення норм і правил охорони праці;
- визначення причин повинне бути чітким, лаконічним, технічно грамотним (без посилання на пункти правил й інструкцій) і відповідати правилам охорони праці.

Заходи щодо усунення причин нещасних випадків

Розробка заходів щодо усунення причин нещасних випадків – кінцевий етап складання акту за формою Н-1. Тільки за умови правильного опису об-

ставин і визначення причин нещасного випадку, заходи щодо запобігання травматизму будуть ефективними.

Між обставинами, причинами й заходами повинен існувати тісний логічний зв'язок. Разом з тим часто під час аналізу актів подумки відтворити суть події можна тільки зіставивши обставини, причини й заходи щодо усунення причин нещасного випадку або аварії.

Приклад: “Працюючи на гідравлічному пресі, штампувальник Г. вкладав лівою рукою заготовку в штамп, і, не встигнувши забрати руку, натиснув на кнопку “пуск”, травмувавши в такий спосіб три пальці лівої руки”. Причина: “Трубе порушення потерпілим інструкції з охорони праці”. Заходи: “Заборонити роботи з відкритим штампом при одноручному вмиканні пуску преса. Закрити пульт перемикання режимів роботи на ключ”. Як бачимо, основна причина – одноручне управління пресом замість дворучного.

У деяких актах досить повно викладені обставини, вірно визначені причини, але недостатньо конкретно вказані заходи.

Приклад: “Газозварнику доручили заварити тріщину на паропроводі. Він працював без захисних окулярів. Під час роботи відбулася хлопок газу на газовому пальнику й відлетілий гарячий метал потрапив газозварнику в око”. Причина визначена вірно: “Відсутність у робітника засобів захисту око”. А в заходах записаний “Випадок обговорити на зборах”.

Не можна не звернути уваги на ще одну типову помилку: організаційно-технічні заходи заміняють адмініструванням.

Приклад: “Робітник будівельної бригади Ж., перебуваючи на горищі будинку, замурував у стіні наскрізний вентиляційний отвір. При кладці цегли одна з раніше покладених цеглин випала із кладки й упала на ногу працівника, що проходив повз будинок”. Причина: “Безвідповідальність майстра під час організації робіт”. Заходи: “Підвищити відповідальність майстрів за організацію безпеки на об'єктах, закликати майстрів до відповідальності”. Але нічого не сказано про основні причини – чому не була обгороджена небезпечна зона, що й стало причиною нещасного випадку.

Там, де захоплюються адмініструванням, у актах про нещасні випадки записують: “За порушення техніки безпеки притягти до відповідальності”, “Застерегти потерпілого, що треба бути уважним на роботі”, “Заборонити працювати з несправним інструментом” і т.д. Якщо нещасний випадок відбувся через несправність інструмента, необхідно не забороняти працювати з несправним інструментом, а вилучити весь несправний інструмент і замінити його справним.

На підприємствах значна кількість травм відбувається унаслідок того, що проїзди захащені сировиною, заготовками, готовою продукцією й т.д. Однак в актах, хоча й правильно визначаються причини (брак виробничої площі зокрема), заходи щодо усунення цього недоліку не передбачаються, а в акт записуються другорядні.

Приклад: “Електронавантажувач рухався заднім ходом і зачепив кутом не закріпленої кришки акумуляторної батареї штабель контейнерів, які стояли на проїзній частині. Від удару кришка зрушилася й гострим кутом травмувала водія”. Причина: “Порушення правил утримання проїзної частини ділянки”. Заходи: “Провести позаплановий інструктаж з охорони праці з водієм електронавантажувача”.

Необхідно пам'ятати ще про цілий ряд типових помилок, коли замість конкретних заходів і строків їхнього виконання записуються завдання.

Приклад: “Робітник А. вибивав свердло із втулки молотком, бойок якого мав наклепку. Під час удару від молотка відскочив осколок і потрапив в око”. Причина: “Несправний інструмент, відсутність захисних окулярів”. Заходи: “Видати розпорядження по цеху, обговорити випадок на зборах”.

Очевидно, що в цьому випадку необхідно було записати:

- вилучити весь несправний інструмент, відремонтувати або видати справний;
- забезпечити працівників захисними окулярами. А вже наступним заходом повинне стати обговорення й проведення позапланових інструктажів.

Таким чином, при розробці заходів, після розслідування обставин і визначення причин нещасного випадку, необхідно враховувати наступне:

1. В акті повинні бути зазначені конкретні заходи щодо усунення причин нещасного випадку. Якщо ж в акті заходів немає, то необхідно провести додаткове розслідування.

2. Заходи можуть бути визначені вірно тільки в тому випадку, якщо вони впливають із обставин і причин нещасного випадку.

3. Заходи насамперед повинні бути спрямовані на ліквідацію порушень правил і норм охорони праці. Тому необхідно визначити насамперед технічні заходи, і не підмінювати їх суто організаційними заходами й адмініструванням.

4. Заходи повинні бути сформульовані чітко й технічно грамотно.

5. В акті повинні бути відзначені конкретні виконавці заходів.

Дієвість профілактики не в останню чергу залежить від якості розслідування нещасних випадків і заходів, спрямованих на усунення причин нещасних випадків й їхнє запобігання.

Причини нещасних випадків, якість їх розслідування, заходи щодо усунення подібних нещасних випадків як у дзеркалі, відбивають не тільки основні недоліки в організації безпеки праці, але й певною мірою весь загальний стан охорони праці на підприємстві, у галузі.

Тому ставлення до розслідування нещасного випадку й складання акту за формою Н-1 повинне розглядатися не як проста формальність, а як складання документа державної важливості, від об'єктивності якого залежить не тільки матеріальне благополуччя потерпілого і його родини, але й інтереси трудового колективу, оскільки виконання заходів сприяє підвищенню безпеки виробництва.

Г ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

КЛАСИФІКАЦІЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ

Правильна класифікація й облік нещасних випадків дозволяють об'єктивно оцінити рівень безпеки праці на виробництві. Крім того, правильна класифікація нещасного випадку (як виробничого, так і невиробничого) це - захист матеріальних інтересів і забезпечення певних соціальних гарантій потерпілого і його родини.

Насамперед варто пам'ятати, що всі нещасні випадки, які сталися із працівниками на території підприємства як у робочий час, так і до або після нього, поза підприємством при виконанні завдання роботодавця підлягають обов'язковому розслідуванню в порядку, встановленому Порядком розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві. За результатами розслідування вирішується питання про взяття чи ні нещасного випадку на облік.

Одним з головних критеріїв для кваліфікації нещасного випадку, який відбувся на виробництві, є місце, де він відбувся, тобто територія підприємства - ділянка землі за генеральним планом з усіма розташованими на ньому виробничими, допоміжними приміщеннями й службами підприємства. Що ж стосується його зв'язку з виробництвом, то про це піде мова далі.

Інакше розглядається питання про кваліфікації нещасних випадків, що відбулися в підсобних господарствах підприємства, на всіх земельних угіддях (на полях, дорогах), у виробничих приміщеннях, житлових будинках, які використовуються як виробничі. Майже до всіх таких виробничих приміщень й об'єктів існує вільний доступ: туди можуть зайти сторонні особи, члени родин працівників. За таких обставин, щоб уникнути помилки при кваліфікації нещасних випадків, необхідно розглядати питання в комплексі (тобто не тільки за ознакою "територія"), а беручи до уваги всі вимоги Порядку. Але головне те, що нещасний випадок, який відбувся за межами території або на не чітко певній території виробництва, може розглядатися як такий, що відбувся на виробництві, якщо він відбувся при виконанні працівни-

ком своїх службових обов'язків, або якщо працівник діяв в інтересах виробництва. Зрозуміло, що нещасний випадок, що відбувся зі сторонніми особами, до цієї категорії не належить.

Для деяких професій, до яких за характером роботи не застосовують поняття “територія”, основного значення під час вирішенні питання про зв'язок нещасного випадку з виробництвом набуває час події. Це топографи, листоноші, лінійні майстри зв'язку, обслуговуючі газопроводів, електромереж й інші, чия діяльність пов'язана з пересуванням між об'єктами обслуговування. Для працівників цих професій нещасний випадок вважається пов'язаним з виробництвом, якщо він відбувся не тільки під час роботи, але й у робочий час при пересуванні пішки, на суспільному або особистому транспорті, якщо на те є дозвіл роботодавця.

Перед винесенням рішенням, чи брати нещасний випадок на облік, тобто скласти акт за формою Н-1 або НПВ як виробничий, необхідно з'ясувати: з ким, де, коли, за яких обставин і з якої причини стався нещасний випадок. Розглянемо приклади, коли провідну роль у цьому відіграє місце, де стався нещасний випадок.

Приклад: “Працівник добрався до місця роботи попутним транспортом. Біля підприємства він вистрибнув з кузова вантажного автомобіля й ушкодив ногу”. Цей нещасний випадок не підпадає під дію Положення. Однак якщо такий же випадок відбудеться на території підприємства до початку робочого дня, то він може бути пов'язаний з виробництвом.

Розглянемо приклади, коли основними факторами є час і місце події.

“Керівник доручив працівникові принести з бібліотеки довідкову літературу. Бібліотека перебувала за територією підприємства. По дорозі до бібліотеки цей працівник отримав травму”. Хоча випадок відбувся не на території підприємства, але в робочий час, при виконанні доручення керівника, цей випадок пов'язаний з виробництвом.

“В обідню перерву працівниця вийшла за територію підприємства в своїх справах і була травмована міським транспортом”. За таких обставин акт за

формою Н-1 не складається. Інший приклад. “Працівник під час обідньої перерви вирішив зайти в сусідній цех до знайомого. По дорозі він наступив на погано закритий каналізаційний люк і травмував ногу”. Тут головну роль відіграють місце, де стався нещасний випадок, і його причина. Цей випадок необхідно взяти на облік як виробничий, оскільки він відбувся через незадовільний стан території.

Слід мати на увазі, що питання брати або не брати нещасний випадок на облік не залежить від того, звідки з'явилася небезпека, що призвела до нещасного випадку.

Приклад: “Унаслідок порушення правил безпеки зберігання ємностей з-під легкозаймистих речовин, вибухнула бочка з-під бензину. Вибухом бочку перекинуло через огорожу на територію сусіднього підприємства, де й був травмований працівник цього підприємства”. Роботодавець травмованого працівника склав акт за формою Н-1, а відповідальність за нещасний випадок повинен нести роботодавець підприємства, де відбувся вибух.

Порядком передбачено, що розслідуванню й обліку підлягають нещасні випадки, що відбулися під час впорядкування засобів виробництва, засобів захисту, спецодягу й т.д. перед початком або після закінчення роботи, а також під час проведення заходів особистої гігієни. Але розслідувати необхідно всі випадки, що відбулися як до, так і після зазначеного часу. Треба мати на увазі, що немає чіткого нормування часу на упорядкування засобів виробництва, одягу й т.д. Це означає, що тільки розслідуванням можна встановити причини передчасної появи або невиправданою виробничою необхідністю затримки на роботі потерпілого. Тільки після цього й розглядається питання, як класифікувати нещасний випадок.

Приклад: “Кочегар ішов по території підприємства з котельні додому, але не через прохідну, а через пролам у заборі за будинком котельні. Дорогою він упав до ями, де тимчасово зберігалася вапно, і був травмований. Адміністрація відмовилася скласти акт за формою Н-1, мотивуючи тим, що кочегар ішов до проламу в заборі, а не на прохідну, і випадок відбувся через три го-

дини після закінчення зміни. Потерпілий показав, що всі кочегари (а не тільки він один) після зміни йшли додому тільки через пролам у заборі, тому що цей шлях до зупинки автобуса вдвічі коротший, а якщо йти через прохідну, то неможливо встигнути на автобус”.

При розслідуванні з'ясувалося, що рішення адміністрації було невірним, тому що після закінчення зміни вийшов з ладу насос і кочегар змушений був залишитися на роботі, щоб допомогти слюсареві усунути поломку. Таким чином, питання про час події було з'ясовано. Те, що кочегар порушив дисципліну і йшов додому через пролам в огорожі, не може служити підставою для того, щоб не зв'язати цей нещасний випадок з виробництвом. Необхідно встановити причину й знайти винних у тому, що “тимчасова” яма довго залишалася необгородженою й стала причиною нещасного випадку, що з'явилася друга “прохідна” у заборі. Цей випадок безумовно пов'язаний з виробництвом.

Нещасні випадки, що відбулися із працівниками на території підприємства або в іншому місці роботи під час установленної перерви (технологічного, для прийому їжі, санітарно-оздоровчого характеру й т.д.), розслідуються відповідно до Порядку. Питання про узяття нещасного випадку на облік вирішується комісією з розслідування залежно від конкретних обставин і причин. Якщо нещасний випадок відбувся на території підприємства в неробочий час, у вихідні й святкові дні, коли потерпілий перебував на підприємстві у зв'язку з необхідністю бути там особисто (одержання заробітної плати, відвідування медичної установи, наради й т.д.), такий нещасний випадок також розслідується й береться на облік.

Деякі нещасні випадки не беруться на облік, хоча вони відбулися на виробництві. До них віднесені нещасні випадки, якщо встановлено, що вони відбулися під час спортивних ігор на території підприємства; при здійсненні злочину (якщо суд визнає потерпілого винним), у результаті природної смерті (за висновком судово-медичної експертизи) і в результаті самогубства (за висновком прокуратури).

Як уже було сказано, не беруться на облік нещасні випадки, що відбулися із працівниками під час спортивних й інших розважальних ігор (волейбол, теніс, футбол і т.д.), якщо при цьому був відсутній виробничий фактор. Маються на увазі травми, отримані безпосередньо під час спортивної гри. Однак часто це поняття розширюють, невірно трактують, чому і припускають помилки. От як ці випадки описуються в актах.

Приклад: “Інженер-конструктор перед закінченням зміни обходив цехи й попереджав гравців баскетбольної команди про майбутнє тренування. Розмовляючи на ходу з одним із гравців, він спотикнувся на вибоїні й вивихнув суглоб правої ноги”. Причина: “Неуважність потерпілого”. “Випадок не пов'язаний з виробництвом, тому що відбувся при виконанні суспільного доручення й через неуважність потерпілого”. Цей висновок невірний. Випадок пов'язаний з виробництвом, оскільки адміністрація не забезпечила належний стан підлоги.

Приклад: “Робітники З. і А. викопували на заводському спортмайданчику залізобетонні стовпи. Виймаючи один зі стовпів, робітник А. зашкодив об арматури долоню правої руки й випустив стовп, яким був травмований З.”. Причина: “Непогодженість дій”. “Випадок не пов'язаний з виробництвом, оскільки відбувся на спортмайданчику”. Це теж помилкове рішення, адже роботи виконувалися в інтересах підприємства, за завданням роботодавця, у робочий час і т.д.

На багатьох підприємствах проводяться сеанси психологічного розвантаження, виробнича гімнастика. Нещасні випадки, що відбулися під час підготовки до них, їхнього проведення й після них, оформляються актом за формою Н-1.

Приклад: “Після сеансу психологічного розвантаження робітниця виходила з кабінету. Одна з них спіткнулася об поріг і травмувала коліно”. Адміністрація вважала, що випадок не пов'язаний з виробництвом, тому що він відбувся не під час виконання трудових обов'язків, а після сеансу психологічного розвантаження. Це невірно. Випадок пов'язаний з виробництвом, оскільки

такі сеанси хоч і не обов'язкові, але передбачені графіком, установленим адміністрацією цеху.

Порядком також встановлено, що не складаються акти за формою Н-1 і не беруться на облік нещасні випадки, що відбулися унаслідок отруєння алкоголем, наркотичними речовинами, або їхнього впливу (асфіксія, інсульт, зупинка серця й т.д.), якщо це не пов'язане із застосуванням даних речовин у виробничих процесах або неправильному їхньому зберіганні, транспортуванні й т.д. Факт отруєння повинен бути письмово підтверджений висновком медичної установи. Але дуже часто робиться невірний висновок про зв'язок нещасного випадку з виробництвом, коли з'ясовується, що потерпілий перебував у стані алкогольного сп'яніння й був, або не був відсторонений від роботи.

Нещасний випадок пов'язується з виробництвом навіть у тому випадку, якщо він відбувся з робітником, що перебував у стані алкогольного сп'яніння й був відсторонений від роботи, але при цьому не порушив вимог правил.

Приклад: “На заводі група слюсарів йшла по галереї й один з них нахилився через поруччя, щоб покликати знайому. В цей момент у нього з кишені випали ключі й травмували робітника, що перебував унизу. Під час надання потерпілому медичної допомоги з'ясувалося, що він уживав алкоголь і був відсторонений від роботи, але підійшов до свого знайомого, щоб переговорити з ним”. Це не може бути приводом для того, щоб не зв'язати цей нещасний випадок з виробництвом. За таких обставин могла постраждати будь-яка людина, що перебувала на його місці. Отже, повинно бути встановлено безпосередній причинний зв'язок між діями потерпілого й впливом на нього алкоголю.

Приклад: “Перед зміною робітник Э. уживав спиртне й, з'явившись у цеху, став приставати до жінок. У цей час по цеху проїжджав електрокар, яким управляла Н. Робітник Э. спробував зупинити електрокар, але Н. об'їхала його. Тоді Э. на ходу стрибнув на платформу електрокара, не втримався, упав і був травмований”. Цей нещасний випадок класифікується як не пов'язаний з виробництвом, хоча потерпілий і не був відсторонений від роботи у зв'язку з

тим, що перебував на роботі в нетверезому стані. У цьому випадку його дії не пов'язані з виконуваними їм трудовими обов'язками, а спровоковані дією алкоголю. Причина нещасного випадку: порушення трудової дисципліни.

Слід відрізняти нещасні випадки, які відбулися на підприємстві від навмисного каліцтва або замаху на життя, як з боку потерпілого, так й інших осіб.

Приклад: “Робітниця К., підозрюючи робітницю Ч. у певних стосунках з її чоловіком, прийшла на робоче місце Ч., почала бійку й дошкою нанесла їй тілесні ушкодження”. Цей нещасний випадок не пов'язаний з виробництвом, а є зухвалим хуліганським учинком з навмисним замахом на життя.

Приклад: “Виконроб З. неодноразово змушував бригаду переробляти брак, а після чергового усунення браку відмовив її членам у премії. Коли виконроб прийшов на об'єкт, один з робітників почав з ним лаятися й штовхнув його з лісів”. Випадок цей пов'язаний з виробництвом, хоча це теж був замах на життя.

Треба мати на увазі: якщо працівників під час виконання ними службових обов'язків травмують інші особи при з'ясуванні виробничих стосунків, пограбуванні й т.д., то травми кваліфікуються як нещасні випадки, пов'язані з виробництвом.

Під час розслідування нещасних випадків, які можуть кваліфікуватися як не пов'язані з виробництвом, часто робиться така принципова помилка. Замість того, щоб відповідно до Порядку розслідувати нещасний випадок, а потім уже виносити рішення про його зв'язок з виробництвом, комісія ще до розслідування, під тиском адміністрації передчасно вирішує, що нещасний випадок не пов'язаний з виробництвом. Тому опис обставин перевантажується подробицями, що не розкривають дійсної причини нещасного випадку, але дають привід для передчасного орієнтування на те, що випадок не пов'язаний з виробництвом. Як правило, рішення, прийняті на підставі таких розслідувань, бувають помилковими.

Дуже часто до категорії нещасних випадків не пов'язаних з виробництвом відносять такі, які відбулися на території підприємства по дорозі до робочого

місця або з робочого місця до санітарно-побутових приміщень через порушення вимог безпеки потерпілими, низкою виробничої дисципліни, при виконанні робіт не за завданням адміністрації, унаслідок впливу на людину з поганим станом здоров'я виробничих факторів. При цьому основним мотивом висувається провина самого потерпілого.

Порушення вимог охорони праці, недисциплінованість, особиста необережність потерпілого при виконанні ним трудових обов'язків не можуть бути основою для кваліфікації нещасного випадку як не пов'язаного з виробництвом.

Приклад: “На другій зміні бригаді працівників доручили складати тюки із пряжею на антресолі складу. Під час роботи вийшов з ладу підйомник і робітники вирішили скористатися автонавантажувачем, що стояв біля складу. Один з робітників, що вмів управляти машиною (але не мав на це права), вмикав двигун автонавантажувача й бригада продовжила роботу. При маневруванні цей робітник не впорався із управлінням, і автонавантажувач упав з навантажувальної площадки”. Адміністрація вважала, що цей випадок не пов'язаний з виробництвом, тому що потерпілий самовільно використав транспортний засіб “в особистих цілях”. Це твердження невірне. Даний випадок пов'язаний з виробництвом, оскільки робітник діяв в інтересах виробництва, але, не маючи права на управління автонавантажувачем, порушив виробничу дисципліну. З іншого боку, він не зміг би скористатися автонавантажувачем, якби кабіна була закрита. Певну роль при цьому відіграла відсутність контролю за виконанням робіт керівника ділянки.

Необхідно відзначити, що узяття чи ні на облік нещасних випадків не залежить від ступеня провини потерпілого. Це має значення тільки при розробці заходів щодо профілактики травматизму й встановленні міри відповідальності адміністративно-технічного персоналу, коли виникає питання про відшкодування заподіяного збитку. Те, що потерпілий порушив вимоги безпеки, не дає підстав не брати нещасний випадок на облік.

Приклад: “Робітник П. знав, що в приміщенні контори йде ремонт, але пішов туди не за виробничої необхідності. При спробі пройти між лісами, він зачепив одні з них і йому на голову впало цебро з розчином”. Адміністрація зробила висновок: випадок не пов'язаний з виробництвом, тому що П. порушив дисципліну й виявив особисту необережність. Із цим не можна погодитися, оскільки з обставин нещасного випадку видно, що адміністрацією було порушено ряд вимог безпеки при організації робочих місць.

Приклад: “Маляр Р. одержав наряд на фарбування панелі в коридорі побутового корпусу. Після закінчення цієї роботи він вирішив пофарбувати ще вікно й двері, хоча цю роботу йому не доручали. Маляр взяв табурет, поставив на нього ящик і з нього почав фарбувати двері. Коли він спробував дотягтися до верхньої поперечини дверей, табурет перекинувся, Р. упав й отримав травму”. Причини: “Самовільне виконання робіт, порушення виробничої дисципліни. Випадок не пов'язаний з виробництвом”. Це рішення помилкове, оскільки робітник виконував роботу в інтересах виробництва. Випадок пов'язаний з виробництвом і повинен бути взятий на облік.

Порядком визначено, що однією з умов класифікації нещасного випадку як пов'язаного з виробництвом є виконання роботи з доручення адміністрації. Разом з тим часто забувають, що ця умова стосується травм, отриманих за межами підприємства. На те, що в Порядку є визначення про узяття на облік травм, якщо вони відбулися при «виконанні роботи в інтересах підприємства без доручення роботодавця», іноді не звертають уваги, а в результаті приймаються невірні рішення й виникають конфлікти.

Приклад: “Працівник відділу постачання В. проходив коридором і побачив, що двоє робітників пересувають сейф, що складається із двох частин. При розвороті сейфа верхня його частина різко нахилилася. В., щоб запобігти її падінню, підтримав сейф руками, але на цей момент його праву руку застисло між сейфом і дверима”. Причина: “Виконання недорученої роботи. Випадок не пов'язаний з виробництвом”. Цей випадок треба брати на облік, оскільки працівник діяв в інтересах виробництва.

Існують труднощі із установленням зв'язку з виробництвом випадків, які відбулися через раптове погіршення стану здоров'я працівника (серцеві напади, інсульт і т.д.). Вони беруться на облік у тому випадку, якщо погіршення здоров'я працівника сталося унаслідок впливу небезпечних і шкідливих виробничих факторів, або якщо потерпілий не проходив передбачений законодавством медичний огляд, а робота, яку він виконував була протипоказана відповідно до медичного висновку про стан його здоров'я.

Приклад: “Робітник був прийнятий на роботу до термічного цеху. Один раз він, ідучи цехом, знепритомнів й упав, ударившись головою об устаткування, отримав при цьому струс головного мозку. При розслідуванні з'ясувалося, що повітря в цеху було перенасичене шкідливими парами, що й викликало погіршення стану здоров'я працівника, його падіння й травму голови”. Нещасний випадок необхідно брати на облік, оскільки за станом здоров'я працівник не повинен був допускатися до роботи на шкідливому виробництві без попереднього медичного огляду.

Розглянемо особливості розслідування й обліку нещасних випадків, які відбулися при експлуатації автотранспортних засобів. Нещасні випадки, що сталися при виконанні трудових обов'язків на автотранспортних засобах за межами території підприємства, розслідуються на загальних підставах відповідно до Порядку з використанням матеріалів з розслідування відповідних державних органів нагляду за безпекою руху. Порядком визначено, що залучення до кримінальної відповідальності водія за порушення вимог безпеки руху не може бути підставою для відмови в складанні акту за формою Н-1.

Нещасні випадки, що відбулися при доставці працівників на роботу або з роботи на транспорті підприємства, беруться на облік підприємством, працівниками якого вони є. Нещасні випадки з водіями автомашин, які були відряджені на сільгоспроботи, будівельні й інші роботи у складі об'єднаної автоколони, сформованої автотранспортним або іншим підприємством, розслідуються й беруться на облік цим підприємством.

На багатьох підприємствах без зупинки виробництва ведуться роботи з реконструкції і будівництва нових об'єктів, регулярно ремонтуються агрегати, устаткування. Такі роботи, зазвичай, виконують спеціалізовані організації і при нещасних випадках починаються суперечки, що стосуються їхнього розслідування й обліку.

У таких ситуаціях необхідно керуватися наступним: нещасний випадок, що відбувся з робітником підприємства, що виконував роботи під керівництвом своїх посадових осіб на окремій ділянці, об'єкті, території іншого підприємства, розслідується й береться на облік підприємством, що виконує роботи.

На діючих підприємствах адміністрація часто направляє робітників та службовців для прискорення введення в експлуатацію виробничого (житлового) об'єкта. Якщо нещасний випадок відбувся на будівельному майданчику із працівником підприємства, що направило робітника, який працював самостійно або під керівництвом технічного персоналу свого підприємства, то такий випадок береться на облік цим підприємством. Якщо ж випадок відбувся при виконанні робіт під керівництвом технічного персоналу будівельної організації, брати його на облік повинна будівельна організація. Тому, щоб уникнути непорозумінь, обом організаціям варто видавати відповідні накази або передбачати такі випадки при укладанні договорів. Це не тільки попередить конфлікт стосовно обліку травм, але й, що саме головне, підвищить відповідальність посадових осіб за організацію безпеки праці.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією проблем страхування об'єктів підвищеної небезпеки й соціального страхування від нещасних випадків Національного науково-дослідного інституту охорони праці

РОЗРОБКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Система управління охороною праці (СУОП) уперше була розроблена й застосована на підприємствах Львівської області в 1976р., а починаючи з 1986р. за рекомендацією ВЦСПС була поширена на всі підприємства СРСР.

СУОП визначалася як регламентована нормативними й організаційно-методичними документами діяльність із здійснення організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних і санітарно-побутових заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження здоров'я й високої працездатності людини у процесі праці.

Наказом Мінпраці від 22.10.2001 р. № 432 була затверджена Концепція управління охороною праці, яка визначила, що *управління охороною праці* – це підготовка, прийняття й реалізація правових, організаційних, науково-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я й працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Міжнародний стандарт OHSА 18001-99 “Система менеджменту охорони здоров'я й безпеки персоналу. Вимоги” визначає, що *СУОП – це загальна система менеджменту підприємства, яка забезпечує управління ризиками в сфері охорони здоров'я й безпеки праці, пов'язаними з його діяльністю.*

Як бачимо, різниця у визначеннях поняття СУОП визначає й формування різних підходів до розробки самого Положення.

Бажання країн СНД вступити у Всесвітню організацію торгівлі вимагає адаптації їхньої нормативно-правової бази до вимог стандартів і директив Європейського Союзу. Це дозволить підприємствам цих країн налагодити випуск продукції, здатної конкурувати на Європейському ринку.

Росія гармонізувала свою СУОП, впровадивши стандарт Р.12.0.006–2002 “ССБТ. Загальні вимоги до управління охороною праці в організації”, і почала процес гармонізації нормативно-правової бази з охорони праці до дире-

ктив і стандартів ЄС. Із прийняттям Федерального закону від 27.12.2002 р. №184-ФЗ “Про технічне регулювання” *до системи нормативно-правових актів з охорони праці віднесені технічні регламенти, а до системи нормативних документів – стандарти й інші акти*, затверджені федеральними органами виконавчої влади. Визначено, що *технічний регламент* – це документ, прийнятий у вигляді міжнародного договору й ратифікований у встановленому законодавством порядку, або федерального закону, або введений указом Президента. Він установлює обов'язкові для застосування й виконання вимоги до об'єктів технічного регулювання (продукції, у тому числі будівель, споруд, процесів виробництва, експлуатації, зберігання, перевезення, реалізації й утилізації).

Стандарт – це документ, у якому з метою добровільного багаторазового використання встановлюються характеристики продукції, правила здійснення й характеристики процесів виробництва, експлуатації, зберігання, перевезення, реалізації та утилізації, виконання робіт або надання послуг. Це стосується й нормативних актів, затверджених федеральними органами виконавчої влади.

Таким чином, вимоги стандартів та інших нормативних документів, затверджених російськими федеральними органами виконавчої влади, можуть мати тільки рекомендаційний характер, але з цього не випливає, що всі обов'язкові вимоги стандартів і правил скасовані з моменту введення цього закону, який передбачає, що всі технічні регламенти повинні бути розроблені протягом семи років (починаючи з 1 липня 2003р.). На цей період, якщо відповідний технічний регламент ще не введений у дію, вимоги відомчих нормативних актів зберігають свою обов'язкову чинність у частині, що відповідає цілям технічного регламенту. Подібних цілей три:

- захист життя й здоров'я громадян, а також майна;
- охорона навколишнього середовища;
- надання достовірної інформації споживачеві. (У цьому випадку нас цікавить тільки перша мета).

Прийнятий на Заході й впроваджений у Росії принцип добровільного застосування низки вимог з охорони праці свідчить про можливість волевиявлення будь-якою особою – суб'єктом господарської діяльності – застосовувати чи ні конкретний стандарт або відомчий акт. У випадку, якщо рішення про застосування стандарту (відомчого акту) ним прийнято, те рекомендовані вимоги автоматично стають обов'язковими до виконання. Якщо ми бажаємо гармонізувати нашу систему до західної, то необхідно й нам переглянути підходи до формування нормативно-правової бази.

По-перше. СУОП повинна бути підсистемою в системі управління виробництвом.

По-друге. Планування заходів щодо поліпшення рівня безпеки виробництва повинне будуватися не на підставі 100% відповідності стану умов і безпеки праці вимогам нормативно-правових актів з охорони праці, а на основі управління ризиками виникнення аварій, нещасних випадків і професійних захворювань за допомогою методики їхнього виявлення й оцінки для усунення неприпустимих ризиків. При цьому необхідно забезпечити управління фінансовими потоками, спрямованими на забезпечення зниження ризиків при обґрунтуванні технічної можливості, економічній доцільності й соціальній відповідальності.

У той же час, чинне законодавство деякою мірою дає можливість застосувати таку систему навіть при існуючій в Україні нормативно-правовій базі з охорони праці, побудованій на принципах 100% забезпечення безпеки виробництва.

Ст. 29 Закону “Про охорону праці” передбачає тимчасове припинення дії нормативно-правових актів з охорони праці у випадку неможливості повного усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я умов праці, а ст.7 цього Закону фактично закріплює можливість зайнятості працівників на роботах зі шкідливими умовами праці й передбачає надання їм відповідних пільг і компенсацій за роботу в таких умовах. Тобто законодавство фактично допускає можливість порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці,

але не визначає при цьому ступінь неприпустимого ризику для життя й здоров'я працюючих і віддає це на відкуп органам Держнаглядохоронпраці .

Як ми вже відзначали, відповідно до законодавства роботодавець повинен забезпечити функціонування СУОП.

Він очолює роботу з управління охороною праці й несе безпосередню відповідальність за її функціонування в цілому на підприємстві.

СУОП, як підсистема загальної системи управління виробництвом, повинна передбачати такі функції:

- організацію й координацію робіт (обов'язки, відповідальність, повноваження керівників різного рівня, осіб, що виконують і перевіряють виконання роботи);
- облік, аналіз й оцінка ризиків;
- планування показників стану умов і безпеки праці;
- контроль планових показників й аудит усієї системи;
- коректування, запобігання й можливість адаптації до обставин, що змінюються;
- заохочення працівників до активної участі й ініціативи в проведенні заходів щодо підвищення рівня безпеки й поліпшенню умов праці.

Завдяки цій системі повинне забезпечуватися розв'язання таких основних завдань:

- ✓ професійний відбір працівників, що виконують роботи підвищеної небезпеки з урахуванням стану їхнього здоров'я й психофізіологічних показників;
- ✓ навчання й пропаганда з охорони праці;
- ✓ безпека устаткування ;
- ✓ безпека виробничих процесів;
- ✓ безпека будівель і споруд;
- ✓ забезпечення нормативних санітарно-гігієнічних умов праці;
- ✓ наявність засобів індивідуального захисту (ЗІЗ);
- ✓ оптимальні режими праці й відпочинку;
- ✓ лікувально-профілактичне обслуговування працюючих;
- ✓ санітарно-побутове обслуговування.

Під час розробки СУОП роботодавець повинен, відповідно до міжнародного стандарту, визначити й документально оформити політику, мету й завдання в сфері охорони праці виходячи з існуючого стану умов і безпеки праці й необхідності приведення їх до нормативних вимог або підтримки в існуючому стані. При цьому мета повинна бути встановлені для кожної окремої функції й кожного рівня управління. Мета й завдання повинні мати за змогою кількісне вираження.

Для визначення політики необхідно спочатку ідентифікувати всі небезпечні й шкідливі виробничі фактори, визначити неприпустимі рівні ризику виникнення нещасних випадків і професійних захворювань і фінансові можливості підприємства, а вже потім установити першочергові цілі й завдання. Після цього необхідно розробити організаційні схему й програму для реалізації декларуємої політики й досягнення її цілей і виконання встановлених завдань.

Ідентифікація небезпек на робочих місцях повинна враховувати:

- визначення шкідливих і небезпечних існуючих виробничих факторів та їх можливого потенційного впливу на здоров'я й життя працюючих;
- ситуації, обставини, які потенційно можуть призвести до травми або професійного захворювання;
- аналіз причин нещасних випадків і професійних захворювань, що мали раніше місце.

При ідентифікації небезпек необхідно розглянути відповідність нормативно-правовим актам існуючої системи організації робіт з охорони праці на підприємстві, порядок проектування робочих місць і розробки технологічних процесів, проведення монтажу устаткування, його технічного обслуговування, ремонту, а також системи вхідного контролю продукції, застосовуваного в технологічних процесах.

Усі ризики, пов'язані з кожною з ідентифікованих небезпек, необхідно оцінити й упорядкувати за пріоритетами й їхніми рівнями. При цьому варто оцінювати як нормальні умови функціонування виробництва, так і випадки від-

хилень у роботі, пов'язані з можливими аварійними ситуаціями. Найнебезпечніші ризики повинні бути враховані при розробці цілей і завдань у сфері охорони праці.

На кожному більш-менше великому підприємстві існує, як мінімум, два рівні управління – на рівні підприємства, як об'єкта управління в цілому, і на рівні окремого структурного підрозділу.

Загальна схема управління буде виглядати як на рис 1.

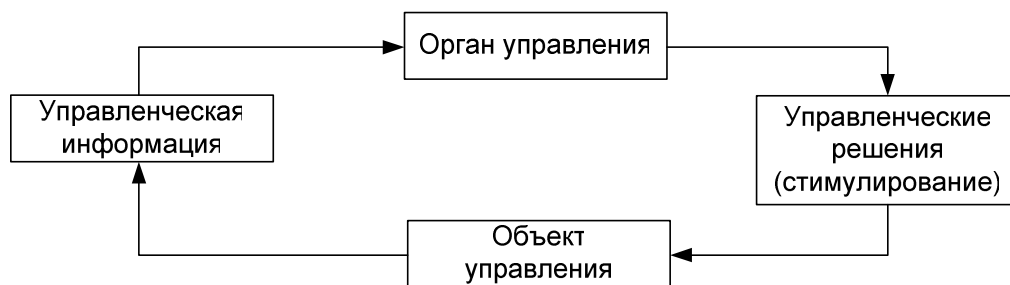

Рис.1 – Схема управління охороною праці на об'єкті

Органом управління на першому рівні є роботодавець. Координація дій здійснюється через службу охорони праці.

Органом управління на другому рівні є керівник структурного підрозділу. В оперативному рішенні питань охорони праці й здійсненні контролю роль органа управління виконують керівники ділянок, майстри, виконроби, енергетики, механіки.

Управлінська інформація складається з даних ідентифікації небезпек у кожному структурному підрозділі, певних ступенів ризику особливо небезпечних і шкідливих технологічних процесів, ходу виконання планів робіт, наказів, розпоряджень, приписів.

Управлінські рішення доводять до об'єкта управління у вигляді наказів, розпоряджень, приписань, планів робіт і т.д.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією Національного НДІ охорони праці.

ПІДГОТОВКА ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ Й ОБЛІКУ ШКІДЛИВИХ І НЕБЕЗПЕЧНИХ ВИРОБНИЧИХ ФАКТОРІВ

Для приклада розробимо Положення про СУОП для умовного підприємства.

Підприємство створене засновником, що безпосередньо керує підприємством, виконуючи функції директора.

Чисельність працюючих на підприємстві 250 людей. Підприємство розміщене в окремому двоповерховому будинку й має наступні виробничі дільниці:

- холодної обробки металів (верстати - токарські, фрезерні, стругальні, шліфувальні, заточувальні й т.д.);
- холодного штампування (преси);
- термічної обробки (печі електричні, масляні ванни);
- зварювальний (електро- і газозварювання);
- агрегатно-складальний (ручний пневмо- і електроінструмент, вантажо-підйомні механізми);
- слюсарний;
- гальванопокриттів;
- фарбувальний.

Теплопостачання й постачання стисненого повітря - централізоване від сторонніх постачальників.

Хочу попередити, що запропонована методика розробки Положення є одним з варіантів впровадження СУОП. Вона не суперечить чинному законодавству, але вимагає узгодження з органами Держнаглядохорон-праці щодо строків усунення відхилень від діючих нормативно-правових актів з охорони праці.

Наприклад, розробку СУОП починаємо 01.01.2004 р. Служба охорони праці готує проект наказу наступного змісту:

Для розробки системи управління охороною праці (СУОП)

НАКАЗУЮ:

1. Створити комісію в складі:

Головний інженер – голова комісії (вказуються прізвище й ініціали).

Фахівець із охорони праці – заступник голови комісії.

Головний технолог - член комісії.

Головний механік - член комісії.

Головний енергетик - член комісії.

Начальник енерго-механічної служби – член комісії.

Голова профкому (за узгодженням) - член комісії.

2. Комісії до 1 квітня 2004р. розробити й затвердити в Держнаглядохоронпраці:

- перелік нормативно-правових актів з охорони праці, дія яких поширюється на підприємство;

- перелік шкідливих і небезпечних виробничих факторів, що діють на підприємстві, і з'ясувати можливість контролю діючих шкідливих виробничих факторів і необхідність залучення для цих цілей сторонніх організацій;

- карти визначення й обліку шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

- види й рівні ризиків виникнення нещасних випадків і професійних захворювань;

- показники для оцінки ризиків виникнення нещасних випадків і професійних захворювань;

- систему контролю за станом умов і безпеки праці.

Розроблені комісією карти обліку й визначення шкідливих і небезпечних виробничих факторів надати керівникам структурних підрозділів.

3. Керівникам структурних підрозділів до 1 липня 2004р. забезпечити складання карт для ідентифікації небезпечних виробничих факторів і надати дані службі охорони праці.

4. Службі охорони праці до 1 серпня 2004 р. визначити ступінь ризику в кожному структурному підрозділі й на підприємстві в цілому, найнебезпеч-

ніші фактори, що впливають на ступінь ризику виникнення нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань, і надати пропозиції з формуванню політики підприємства з охорони праці, її цілей і завдань на поточний і наступний роки.

5. Плановикові-економістові (головному бухгалтерові) до 1 липня 2004 р.:

- визначити витрати на забезпечення вимог з охорони праці, придбання засобів індивідуального захисту, спеціального харчування (молока, кисломолочних продуктів, соків і т.д.), мила й інших знешкоджуючих засобів, підсоленої газованої води;

- повідомити службі охорони праці суму коштів, що відповідає 0,5% від обсягу реалізованої продукції торік.

6. Службі охорони праці спільно зі службою праці й заробітної плати до 1 липня 2004р. підготувати пропозиції відносно системи заохочення працюючих з питань охорони праці.

7. Голові комісії до 1 вересня 2004 р. надати на затвердження проект Положення про СУОП.

Виконання наказу служба охорони праці починає з розробки переліку нормативно-правових актів з охорони праці, що регулюють вимоги до безпечного ведення робіт, забезпечує їхнє придбання й інформує керівників структурних підрозділів про їхню наявність. У журналі “Охорона праці” № 5 за 2003р. у статті “Із чого почати?” наведено основний перелік нормативно-правових актів загального характеру. З огляду на галузеву спрямованість підприємства, у цей перелік необхідно додати такі акти:

1. Правила устрою й безпечної експлуатації вантажопідйомних кранів;
2. Правила устрою й безпечної експлуатації посудин, що працюють під тиском;
3. Правила устрою й безпечної експлуатації трубопроводів пари й гарячої води;
4. Правила техніки безпеки й виробничої санітарії при нанесенні металопокриття;

5. Правила техніки безпеки й виробничої санітарії при холодній обробці металів;
6. Правила техніки безпеки й виробничої санітарії при електрозварювальних роботах;
7. Правила техніки безпеки й виробничої санітарії при термічній обробці металів;
8. Правила техніки безпеки й виробничої санітарії при фарбуванні виробів у машинобудуванні;
9. Правила техніки безпеки й виробничої санітарії в ковальсько-пресовому виробництві;
10. Правила з охорони праці у зварювальному виробництві;
11. ГОСТ 12.2.009-80 ССБТ. «Верстати металообробні. Загальні вимоги безпеки»;
12. ГОСТ 12.2.003-91 ССБТ. «Устаткування виробниче. Загальні вимоги безпеки»;
13. ГОСТ 12.2.010-75 ССБТ. «Машини ручні пневматичні. Загальні вимоги безпеки»;
14. ГОСТ 12.2.1 17-88 ССБТ. «Преси гідравлічні. Вимоги безпеки».

Наступний етап - розробка форм карт обліку й визначення шкідливих і небезпечних виробничих факторів (карти складаються й зберігаються в структурному підрозділі або службі).

Для ідентифікації шкідливих виробничих факторів і факторів трудового процесу пропонується використати Карту умов праці відповідно до Методичних рекомендацій по проведенню атестації робочих місць за умовами праці, затвердженими постановою Головного державного санітарного лікаря України від 1 вересня 1992 р. № 41.

Припустимо, що атестація робочих місць на підприємстві проводилася в 2000р., і стан умов і безпеки праці на робочих місцях не змінився. У такому випадку використаємо дані табл. 1. До уваги приймаються ті фактори вироб-

ничого середовища й трудового процесу, норми яких віднесені до III класу (графи 6, 7, 8).

Під час підготовки карт обліку небезпечних виробничих факторів використовують ГОСТ 12.0.003-74* ССБТ. “Небезпечні й шкідливі виробничі фактори. Класифікація”. Відповідно до стандарту до небезпечних факторів належать машини і механізми, що рухаються; незахищені елементи виробничого устаткування, що рухаються; вироби, заготовки, матеріали що пересуваються; небезпечний рівень напруги в електричній мережі, замикання якої може відбутися через тіло людини; підвищений рівень статичної електрики. Їх оцінка визначається наявністю, запобіжних пристосувань, що обгороджують, сигналізації безпеки, засобів захисту від дії електричного струму. Для їхнього обліку складаємо відповідну карту (табл. 2).

Таблица 1 – Карта умов праці

№ з/п	Фактори виробничого середовища	Дата досліджень	Нормативне значення ПДК, ПДУ	Фактичне значення	III клас – небезпечні й шкідливі умови праці			Тривалість дії фактору протягом зміни, %	Примітка
					1 ст	2 ст	3 ст		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Шкідливі хімічні речовини								
	1 клас безпеки	Дата	0,1	0,3		3		80	
	2 клас безпеки	Те ж	1,0	1,8	1,8			65	
	3-4 класи безпеки	»	20	44,0	2,2				
2	Аерозолі (пилу) переважно фіброгенного дії	»	6	13,0		2,17			
3	Вібрація (загальна й локальна)	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Шум	Дата	85	91	6			100	

Таблиця 2 – Карта обліку небезпечних виробничих факторів
(назва, модель, инв. № устаткування)

№ з/п	Небезпечні фактори	Необхідні засоби захисту	Фактичне забезпечення засобами захисту	
			Так	Немає
1	2	3	4	5
1	Машини й механізми, що рухаються	1.1. Пристрої, що обгороджують		
		1.2. Сигналізація безпеки		
		1.3. Запобіжні й блокувальні пристрої		
		1.4. Система гальмування робочих органів		
2	Незахищені рухливі елементи виробничого устаткування	2.1. Пристрої, що обгороджують		
		2.2. Запобіжні й блокувальні пристрої		
3	Вироби, заготовки, матеріали, що пересуваються	3.1. Сигналізація безпеки		
		3.2. Пристрої, що обгороджують		
4	Підвищена або знижена температура поверхонь устаткування, матеріалів	4.1. Пристрої, що обгороджують		
5	Підвищений рівень статичної електрики	5.1. Заземлення		
	Небезпечний рівень напруги в електричній мережі, замикання якої може відбутися через тіло людини	6.1. Захисне заземлення		
6	в електричній мережі, замикання якої може відбутися через тіло людини	6.2. Пристрої, що обгороджують		
		6.3. Запобіжні й блокувальні пристрої		

ПІДГОТОВКА ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ОЦІНКИ СТУПЕНЯ ПРОФЕСІЙНОГО РИЗИКУ ВИРОБНИЦТВА

Для можливості оцінки й регулювання ступеня ризику виникнення смертельних нещасних випадків розробляємо нормативи й норми оцінки ступеня професійного ризику й зводимо дані в таблицю 3.

Таблиця 3 – Норми оцінки ступеня професійного ризику виробництва

№ з/п	Нормативи, що підтверджують дію СУОП	Нормативна оцінка			Розрахунок сумарного нормативного бала			
		Вагарні коефіцієнти (В)	Нормативний бал (Б)	Сумарний нормативний бал (гр. 3 × гр. 4) (М _{max})	Кількість нормативів, передбачених нормативно-правовими актами	Фактичне забезпечення	Оцінний бал (гр. 7/гр. 6)	Сумарний фактичний бал (гр. 8 × гр. 5) (Н _{гр})
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Посадові інструкції керівників і фахівців	2	1	2	20	15	0,75	1,5
2	Інструкції з охорони праці	3	2	6	31	31	1	6
3	Інструкції з безпечної експлуатації устаткування	4	2	8	2	1	0,5	4
4	Посвідчення про перевірку знань із питань охорони праці	2	1,5	3	25	20	0,8	2,4
5	Журнали реєстрації інструктажів з питань охорони праці	3	4	12	11	8	0,73	8,7
6	Програми навчання з питань охорони праці	4	3	12	8	8	1	12
7	Протоколи засідання комісії з перевірки знань із питань охорони праці	4	2	8	58	58	1	8
8	Попередні медичні огляди при прийомі на роботу	3	1	3	38	38	1	3
9	Періодичні медичні огляди протягом трудової діяльності	4	1	4	38	25	0,66	2,6
10	Щорічні медичні огляди для осіб у віці до 21 року	1	1	1	10	10	1	1
11	Особисті картки обліку спецодягу, спецвзуття й інших ЗІЗ	2	2	4	219	181	0,83	3,3
12	Забезпеченість ЗІЗ	5	3	15	219	150	0,69	10,4
13	Накази у виконання приписань органів державного нагляду за охороною праці	4	5	20	10	7	0,7	14
14	Щорічні плани поліпшення стану умов і безпеки праці або підтримки існуючого рівня стану охорони праці	3	4	12	12	10	0,83	10
15	Проведення планово-попереджувальних ремонтів	5	2	10	20	11	0,55	5,5
16	Проведення випробувань	8	3	24	10	8	0,8	19,2
17	Проведення технічних оглядів	7	3	21	12	6	0,5	10,5
18	Відповідність устаткування вимогам НПАОП	10	4	40	95	40	0,42	16,8

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
19	Безпека об'єктів підвищеної небезпеки	10	5	50	-	-	-	-
20	Відображення вимог безпеки в маршрутних картах, картах типового (групового) технологічного процесу, операційних картах, картах типової (груповий) операції, відомості операції, карті ескізів, технологічних інструкціях, відомості на робочих місцях	5	4	20	412	220	0,53	10,6
21	Наявність технологічної документації на робочих місцях	5	10	50	105	63	0,6	30

Табл. 3 складається тільки на устаткування не забезпечене засобами захисту. Якщо нормативними актами не передбачені перераховані в карті засоби захисту, у графах 4,5 ставиться “х”.

Для ідентифікації подій, які привели до мікротравм або могли б привести до нещасного випадку або аварії, застосовуємо такі таблиці:

Таблиця 3 – Карта обліку мікротравм

№ з/п	Обставини	Причини	Вжиті заходи
1	2	3	4

Таблиця 4 – Карта обліку виходу з ладу інструмента, устаткування, захисних приладів

№ з/п	Інв. №	Елемент, що вийшов з ладу	Причина	Небезпечні фактори, що з'явилися унаслідок виходу з ладу інструмента й ін.	Вартість заміни, грн.
1	2	3	4	5	6

Таблиця 5 – Карта обліку виконання робіт підвищеної небезпеки за нарядом-допуском

№ з/п	Дата видачі наряду-допуску	Види робіт	Діючі небезпечні фактори	Небезпечні фактори, що виникли під час виконання робіт
1	2	3	4	5

Таблиця 6 – Карта обліку осіб, що виконують роботи підвищеної небезпеки

№ з/п	Прізвище, ініціали	Шкідливі й небезпечні виробничі фактори	Дата проведення останньої перевірки знань
1	2	3	4

Таблиця 7 – Карта обліку працівників, що підлягають медичним оглядам

№ з/п	Професія	Прізвище, ініціали	Шкідливі й небезпечні виробничі фактори	Примітка
1	2	3	4	

Після узгодження форм карт обліку на комісії, їх варто направити кожному керівникові структурного підрозділу для апробації протягом одного кварталу.

Для оцінки на підприємстві рівня можливого ризику виникнення нещасних випадків зі смертельним кінцем і прийняття відповідних управлінських рішень визначаємо базові показники ризиків і узгоджуємо їх на засіданні комісії.

Приймаємо такі види й розміри ризиків:

незначний ризик – $\leq 10^{-6}$;

припустимий ризик – $1,001 \times 10^{-6} - 5 \times 10^{-5}$;

терпимий ризик – $5,001 \times 10^{-5} - 5 \times 10^{-4}$;

неприпустимий ризик – $\geq 5,001 \times 10^{-4}$.

(Наведені види й розміри ризиків визначені на підставі вивчення міжнародного досвіду).

Щомісяця й щокварталу служба охорони праці узагальнює дані табл. 1-8, а також вивчає дієвість існуючої системи:

- проектування робочих місць, нестандартного устаткування, пристосувань, пристроїв, технологічних процесів;
- монтажу, технічного обслуговування, ремонту устаткування;
- вхідного контролю продукції, застосованого в технологічних процесах.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією Національного НДІ охорони праці.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКИ, ЦІЛЕЙ І ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ПІДПРИЄМСТВА

Політика підприємства в галузі охорони праці повинна бути спрямована на послідовне зниження рівня шкідливих і небезпечних виробничих факторів з урахуванням масштабу ризиків виникнення нещасних випадків і професійних захворювань.

Це може бути досягнуто послідовним підвищенням рівня безпеки виробництва.

Основним завданням впровадження СУОП є проведення коригувальних заходів для зменшення рівня професійного ризику на виробництві. Не витрачаючи засобів, ми можемо підвищити рівень безпеки за рахунок виконання організаційних заходів і підвищення рівня виконавської дисципліни.

На прикладі умовного підприємства, використовуючи норми оцінки ступеня професійного ризику виробництва визначимо сумарні фактичні бали, які одержуємо після виконання наступних заходів:

1. Доробки посадових інструкцій для керівників і фахівців усіх рівнів.

У відповідності до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, вони повинні містити повний перелік завдань й обов'язків, повноважень, відповідальності, у тому числі з охорони праці й безпечного виконання робіт і складатися з розділів: “Загальні положення”, “Завдання й обов'язки”, “Права”, “Відповідальність”, “Повинен знати”, “Кваліфікаційні вимоги” и “Взаємини (зв'язки) за посадою”.

Для нашого приклада розробляємо зразкову посадову інструкцію для головного інженера, обов'язки з охорони праці бригадира й робітників (додатки 2 й 3) і отримуємо 0,5 бала.

2. Розробки необхідних інструкцій з безпечного обслуговування устаткування підвищеної небезпеки (одержуємо 4 бали).

3. Забезпечення одержання посадовими особами й фахівцями посвідчень про перевірку знань з охорони праці (одержуємо 0,6 бала).

4. Проведення інструктажів з охорони праці (одержуємо 3,3 бали).
5. Забезпечення проведення медичних оглядів (одержуємо 1,4 бали).
6. Заповнення карток форми МБ-6 (одержуємо 0,7 бала).
7. Забезпечення працівників ЗІЗ (одержуємо 4,6 бали).
8. Забезпечення робочих місць технологічною документацією (одержуємо 20 балів).
9. Забезпечення структурних підрозділів засобами пожежогасіння, де вони відсутні (одержуємо 5,1 бала).
10. Забезпечення структурних підрозділів електрозахисними засобами, де вони відсутні (21,6 бала).
11. Установлення контролю за проведенням інструктажів з охорони праці й дотриманням працюючими вимог безпеки.

За рахунок прийняття цих заходів можна зняти 220 штрафних балів і додатково набрати ще 61,8 бала. У цьому випадку початковий ступінь професійного ризику виробництва при впровадженні СУОП буде:

$$P = [730 - (377 - 37 + 61,8) + 0,1] \times 9 \times 10^{-7} = 2,95 \times 10^{-4}$$
, тобто в межах припустимого ризику, значення якого ми прийняли в межах $5,001 \times 10^{-5} - 5 \times 10^{-4}$.

Виходячи із цього, **політику підприємства з охорони праці** можна визначити як:

- забезпечення здорових і безпечних умов праці;
- зниження ступеня ризиків виникнення нещасних випадків на виробництві й профзахворювань з урахуванням соціальної відповідальності, економічної доцільності й технічних можливостей;
- установлення персональної відповідальності кожного працівника за порушення покладених на нього обов'язків з охорони праці.

Для реалізації цієї політики, **мети в області охорони праці** можна визначити як досягнення рівня припустимого ризику виникнення нещасних випадків на виробництві й професійних захворюваннях в 2007р. за рахунок:

- забезпечення моніторингу впливу шкідливих і небезпечних виробничих факторів на працюючих й усунення, у першу чергу, найнебезпечніших з них;

- залучення працівників до активної участі в керуванні охороною праці;
- постійного розгляду керівником підприємства й керівниками структурних підрозділів стану умов і безпеки праці разом із розв'язанням виробничих питань;
- підведення підсумків виконання планів з охорони праці за участю керівника підприємства.

У цьому випадку *завдання в галузі охорони праці* будуть такими:

- доведення рівня устаткування машин, механізмів, інженерно-технічними засобами:

в 2005р.- до 70%;

в 2006р.- до 100%;

- приведення в 2005-2006 р. пожежонебезпечних ділянок у відповідність до вимог нормативно-правових актів;

- повне забезпечення працюючими засобами індивідуального захисту;

- приведення технологічної документації у відповідність із вимогами стандарту ГОСТ 3.1120-83 “Єдина система технологічної документації. Загальні правила відбиття й оформлення вимог безпеки праці в технологічній документації”:

в 2005р.- до 70%;

в 2006р.- до 100%;

- постійний зміст будинків і споруджень у справному стані;

- забезпечення достатнього рівня знань працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці й розуміння ними небезпеки шкідливих і небезпечних виробничих факторів для їхнього життя й здоров'я, а також для життя й здоров'я навколишніх їхніх людей;

- облаштованість і забезпечення функціонування кімнат психологічного розвантаження, оздоровчих, процедурних і т.п.

Г. ЛЕСЕНКО, завідувач лабораторією Національного НДІ охорони праці.

РОЗРОБКА ПРОГРАМИ ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ УМОВ І БЕЗПЕКИ ПРАЦІ

Програма поліпшення стану умов і безпеки праці повинна передбачати:

- придбання необхідних засобів для ефективного управління виробничими процесами, відновлення технічного й виробничого устаткування, засобів колективного захисту працюючих;

- впровадження сучасних технічних засобів контролю виробничого середовища й автоматизованих інформаційних систем з охорони праці й відповідного програмного забезпечення;

- забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям й іншими засобами індивідуального захисту;

- цільове навчання працівників з охорони праці;

- придбання приладів і систем автоматичного контролю й сигналізації про наявність небезпечних або шкідливих виробничих факторів, пожежної сигналізації й установок пожежогасіння;

- моніторинг шкідливих і небезпечних виробничих факторів, за наявності яких необхідно проводити попередній і періодичний медогляди працівників.

Крім того, програма повинна будуватися на принципах задекларованої політики, забезпечуватися необхідними ресурсами, визначати конкретні строки її виконання. Вона повинна періодично переглядатися з урахуванням змін у стані безпеки виробництва.

Розглянемо порядок розробки такої програми.

При визначенні небезпечних і шкідливих виробничих факторів було встановлено, що:

1. На гальванічній, термічній і зварювальній ділянках рівні шкідливих речовин у зоні дихання працюючих перевищують ПДК.

2. На заточувальних верстатах немає місцевої витяжної вентиляції, що призводить до перевищення ПДК пилу в зоні дихання.

3. Тільки 42% устаткування з холодної обробки металів оснащено засобами захисту від впливу небезпечних виробничих факторів.

4. Тільки 60% технологічної документації містять вимоги безпеки праці.

5. Працюючі забезпечені ЗІЗ на 69%.

6. Періодичні медичні огляди пройшли тільки 66% працюючих.

7. Планово-попереджувальні ремонти проведені тільки для 55% устаткування.

8. Причинами мікротравм були:

- відсутність засобів захисту від стружки, що відлітає під час обробки металу;

- незастосування засобів індивідуального захисту очей;

- порушення робітниками вимог інструкцій з охорони праці;

- відсутність засобів механізації для транспортування сулій з кислотою.

З огляду на наявність перерахованих вище небезпечних і шкідливих виробничих факторів, програма поліпшення стану умов і безпеки праці буде виглядати так: “Керуючись вимогами Закону “Про охорону праці” і поставивши за мету досягти припустимий рівень ризику виникнення нещасних випадків в 2007р., дії керівництва підприємства будуть спрямовані на:

1. Підвищення якості продукції, виробленої за рахунок впровадження новітніх технологій і сучасного устаткування .

2. Забезпечення устаткування (машин, механізмів) засобами колективного захисту й місцевою витяжною вентиляцією в 2005р.- до 70%, в 2006р.- до 100%.

3. Приведення технологічної документації у відповідність із вимогами стандарту ГОСТ 3.1120-83 “Загальні правила відображення й оформлення вимог безпеки праці в технологічній документації”: в 2005р.- до 70%, в 2006р.- до 100%.

4. Механізацію важких і небезпечних робіт.

5. Удосконалення нормативних актів підприємств з охорони праці.

6. Інформаційне забезпечення працюючих стосовно умов і безпеки праці.

7. Забезпечення конструктивного співробітництва з питань охорони праці між роботодавцем і працівниками.
8. Упровадження механізму стимулювання дієвості СУОП.
9. Забезпечення медико-санітарного обслуговування працівників.
10. Створення аналітико-інформаційної системи з охорони праці.
11. Забезпечення технічного контролю за безпеки виробництва.
12. Забезпечення моніторингу впливу небезпечних і шкідливих виробничих факторів.
13. Організація постійно діючої системи навчання з охорони праці.

Визначення організаційної схеми реалізації політики

Організаційна схема повинна визначати послідовність дій різних ланок управління за реалізації програми й схематично – шляхи реалізації функцій і завдань. Схеми організації й реалізації політики наведені в додатках 4-6.

Г. ЛЕСЕНКО, консультант із питань охорони праці й здоров'я проекту Tacis.

ПІДГОТОВКА ПІДПРИЄМСТВА ДО КОМПЛЕКСНОЇ ПЕРЕВІРКИ СТАНУ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Підприємство одержало повідомлення від інспекції Держнаглядохоронпраці про те, що через місяць буде проводитися комплексна перевірка стану умов й охорони праці. Що робити?

З огляду на те, що основною метою такої перевірки є аналіз існуючої на підприємстві системи управління охороною праці й визначення її ефективності, це попередження необхідно для того, щоб дати можливість підприємству проаналізувати дотримання вимог законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці, провести коригувальні заходи.

Насамперед фахівцеві з охорони праці необхідно переконатися в наявності й правильності ведення необхідної документації: дозволу на початок виконання робіт підвищеної небезпеки й експлуатацію таких об'єктів, статистичних звітів з охорони праці за формою охорони праці й журналу їхнього обліку, актів за формою 7-ТНВ, 1-ПВ, 1-УБ (других екземплярів або копій), Положення про систему управління охороною праці, інструкцій з охорони праці і журналу їхнього обліку, актів за формою Н-1 і Н-5, журналу реєстрації потерпілих від нещасних випадків, планів робіт, актів перевірки стану охорони праці як внутрішнього, так і зовнішнього контролю, приписів із оцінками про виконання заходів, наказів з питань охорони праці, у тому числі за матеріалами перевірки органів державного нагляду й контролю, матеріалів аналізу, оцінки стану й умов праці, з стимулюванню дотримання норм охорони праці та ін.

Крім того, у службі механіка повинні бути графіки планово-попереджувальних ремонтів (ППР) виробничого устаткування, затверджені головним інженером, графіки періодичних випробувань й оглядів об'єктів підвищеної небезпеки, паспорта на них, акти приймання устаткування з ремонту, а в службі енергетика - плани ППР, випробувань, оглядів енергетичного устаткування; графіки обслуговування й ремонтів вентиляційних систем і кондиціонерів, освітлювальних пристроїв; протоколи перевірки ізоляції електроустаткування, електропроводки, кабелів; протоколи виміру опору розтікання струму на основних заземлювачах і заземленнях магістралей й устаткування, перевірки повного опору петлі фаза-нуль, випробувань і перевірки електрозахисних засобів, акти огляду стану безпеки електроустановок споживачів; паспорта на електроустановки.

Необхідно також перевірити дотримання вимог Положення про порядок розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві, звернувши особливу увагу на журнал реєстрації працівників, що звернулися до травматологічного пункту, наявність у керівників структурних підрозділів актів за формою Н-1 і наявність в актах оцінок стосовно виконання намічених заходів.

Необхідно звернути увагу і на своєчасність проведення всіх видів навчання й інструктажів з охорони праці, і на наявність затвердженого списку працівників певних професій, звільнених від проведення повторних інструктажів з охорони праці, і на дотримання періодичності медоглядів працюючих.

У структурних виробничих підрозділах рекомендується перевірити наявність:

- схем розміщення технологічного устаткування й відповідність фактичного розміщення устаткування цим схемам;
- на робочих місцях технологічної документації, інструкцій з охорони праці й інструкцій для експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки;
- журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці;
- документації, що підтверджує проведення контролю стану охорони праці;
- журналу чищення вентиляційних систем;
- списків осіб, що підлягають періодичним медоглядам;
- протоколів санітарно-гігієнічних обстежень виробничого середовища;
- журналів обліку й огляду вантажопідйомних механізмів, пристосувань і тари;
- журналів обліку видачі нарядів-допусків на виконання робіт підвищеної небезпеки;
- стендів з охорони праці, плакатів, знаків безпеки, планів евакуації, засобів пожежогасіння;
- сигнальних фарбувань на устаткуванні й трубопроводах.

Усі вимоги безпеки до устаткування й технологічних процесів перелічити неможливо. Необхідно пам'ятати головне:

устаткування повинне відповідати вимогам ССБП, тобто бути забезпечено засобами колективного захисту, які перекривають доступ у небезпечну зону, захищають від пилу, газів, теплових випромінювань, електромагнітних полів, іонізуючого випромінювання, шуму, вібрації, ультразвуку;

робітники повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту;

повинні дотримуватися терміни періодичних оглядів, оглядів, випробувань;

повинні бути вжиті заходи із захисту персоналу від поразки електричним струмом, а також від виникнення статичної електрики при використанні легкозаймистих рідин;

перепади висот вище 1,3м повинні бути обгороджені;

при виконанні важких, травмонебезпечних робіт повинні застосовуватися засоби механізації;

для забезпечення безпеки при обслуговуванні устаткування необхідно витримувати розриви безпеки й габаритні розміри при його розміщення.

Відразу ж після одержання повідомлення про майбутню комплексну перевірку стану умов й охорони праці необхідно провести ретельну внутрішню перевірку дотримання всіх вимог, приділивши особливу увагу безпечній експлуатації вантажопідйомних машин і механізмів, посудин, що працюють під тиском, (чи дотримуються строки проведення їх технічного огляду, обстежень, чи є на них позначки про їхнє проведення), пам'ятаючи, що:

- повний технічний огляд вантажопідйомних механізмів проводиться не рідше одного разу на 3 роки;

- періодичні огляди ГПМ відповідно до системи планово-попереджувального ремонту (звичайно один раз в 10 днів);

- огляд лебідок – не рідше одного разу на рік;

- повний огляд кран-штаблерів – не рідше одного разу на 3 роки;

- динамічні випробування вантажопідйомної частини електронавантажувачів й автонавантажувачів – не рідше одного разу на рік;

- періодичні огляди елеваторних стелажів – не рідше одного разу на 6 місяців;

- внутрішній огляд посудин, що працюють під тиском, – не рідше одного разу на 2 роки технічним персоналом підприємства;

- огляди переносних ацетиленових генераторів – не рідше одного разу в рік.

Якщо під час внутрішньої перевірки виявлені порушення, то необхідно, за можливістю, максимально усунути виявлені порушення до початку комплексної перевірки.

Г.ЛЕСЕНКО, консультант із питань охорони праці проекту Tacis

ПОРЯДОК ЗАОХОЧЕННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ДО ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стимулювання є однією з основних функцій системи управління охороною праці (СУОП), без якого неможливо повноцінне її функціонування. Воно повинне направлятися на забезпечення ефективності заходів щодо охорони праці, підвищення зацікавленості всіх категорій працівників у забезпеченні й підтримці здорових і безпечних умов праці. Положення, що буде діяти на підприємстві, повинне призначатися для використання при формуванні системи оплати праці й заохочення працівників всіх рівнів.

Система стимулювання повинна містити форми як матеріального, так і морального заохочення, а також міри економічного й дисциплінарного впливу за невиконання заходів щодо охорони праці. Ця система повинна будуватися на принципах обліку показників охорони праці в загальній кількості показників, за якими оцінюють господарську діяльність підприємства.

Стимулювання охорони праці передбачено ст. 25 Закону “Про охорону праці”. Види заохочень визначаються колективним договором, угодою.

Зразковий перелік питань, які можуть бути включені в Положення про заохочення працюючих:

1. Матеріальне стимулювання з охорони праці враховують при формуванні системи оплати праці та заохочення працівників. Воно є підсистемою в системі стимулювання господарської діяльності але не застосовується за результатами внутрішнього аудита з охорони праці

2. Моральне стимулювання проводиться за підсумками роботи за рік – нагородженням почесними грамотами, спеціальними вимпелами, знаками відмінності, занесенням на дошку пошани й т.п.

3. Стимулюванню підлягають усі категорії працівників. Оціночні показники з охорони праці для працівників (див. табл.9) включаються показники, за якими оцінюється господарська діяльність.

4. Разові санкції у формі дострокового позбавлення або зменшення розмірів надбавки до заробітної плати можуть застосовуватися за разові грубі або кількаразові порушення правил безпеки, що призвели до аварії або смертельного нещасного випадку. Такі заходи обов'язково повинні передбачатися в колективному договорі й не суперечити нормам трудового законодавства.

5. Матеріальне заохочення посадових осіб виробничих ділянок проводиться залежно від ступеня професійного ризику виробництва шляхом коректування (збільшення або зменшення) середнього розміру основної премії працівників відповідного структурного підрозділу. Зокрема:

- якщо ступінь професійного ризику виробництва вище середньої по підприємству - премія зменшується на 15% (тобто –15%);

- якщо структурний підрозділ працює в межах неприпустимого ризику, премія зменшується на 25%;

- якщо структурний підрозділ працює в межах терпимого ризику, премія не зменшується, але й не збільшується;

- якщо структурний підрозділ працює в межах припустимого ризику, але нижче середнього по підприємству – премія збільшується на 15%;

- якщо ж структурний підрозділ працює в межах незначного ризику, але нижче середнього по підприємству, то премія збільшується на 25%.

6. За невиконання заходів щодо охорони праці у встановлений термін відповідальній посадовій особі встановлюється розмір премії за місяць менше середнього по підприємству на 25%, 50% або 100%.

7. За кожен нещасний випадок майстер ділянки, на якому він відбувся, втрачає 25% місячної премії у випадку втрати працездатності потерпілим від 6 до 30 днів, і 50% у випадку втрати працездатності потерпілим від 31 до 120 днів.

8. За кожен нещасний випадок зі смертельним кінцем керівникові структурного підрозділу й майстрові, на ділянці яких стався нещасний випадок, премія не нараховується.

9. Премія також не нараховується посадовій особі за той місяць, коли її бу-

ло притягнуто до дисциплінарної або адміністративної відповідальності представником органа державного нагляду за охороною праці.

10. Працівникам служби охорони праці премія призначається залежно від ужитих ними заходів для підвищення рівня безпеки виробництва. Її розмір не залежить від кількості нещасних випадків у звітному періоді й становить 100% премії, що нараховується керівникам і відповідним фахівцям основних виробничо-технічних служб і може бути знижений тільки за розпорядженням керівника підприємства у випадку:

- незабезпечення контролю за виконанням заходів щодо охорони праці, передбачених щорічним планом, наказами й т.п.;

- невірогідності й несвоєчасності підготовки статистичної звітності з охорони праці;

- низької якості проведеного розслідування нещасного випадку на виробництві;

- невідповідності прийнятих ними рішень вимогам чинного законодавства.

Зразкова шкала матеріального заохочення робітників табл.9.

Таблиця 9 – Шкала матеріального заохочення робітників

Особисті показники дотримання вимог з охорони праці	Форми прояву показника	Відсоток, на який коректується розмір премії у бік збільшення(+)або зменшення (–)
1	2	3
1. Застосування ЗІЗ, виданих робітникам за умови, що вони відповідають вимогам стандартів	Робота без спецодягу, спецвзуття Робота без захисних окулярів, масок Робота без захисної каски Робота без запобіжного пояса Робота без респіратора, протигаза Робота без навушників, антифонів	–1 (за кожне порушення)
2. Виконання робіт	Робота без посвідчення на право виконання робіт підвищеної небезпеки Робота з порушенням технологічного процесу Робота без технологічної документації (якщо вона розроблена) Робота з оснащенням й пристроями, не передбаченими технологічним процесом Заміна оброблюваних заготовок, закріплених у спеціальних пристроях, під час обертання різального інструменту Заміна штампів, налагодження преса при невідключеному устаткуванні Робота в режимі управління, не передбаченому технологічним процесом Робота при тиску на фарборозпилювачі понад 4,5 кг/см ² Виконання фарбувальних робіт за межами фарбувальної камери (якщо вона є)	–2 (за кожне порушення)
3. Дотримання вимог дисципліни	Виконання робіт, які не поручалися (крім робіт в інтересах виробництва) Паління на робочому місці Застосування стисненого повітря для очищення робочого місця, пристроїв й обдування себе або інших працівників	–1 (за кожне порушення)

Особисті показники дотримання вимог з охорони праці	Форми прояву показника	Відсоток, на який коректується розмір премії убік збільшення(+)або зменшення (–)
1	2	3
4. Стан робочого місця	Захаращення робочого місця заготовками, деталями, стружкою, сторонніми предметами й т.п. Порухення порядку й правил складування заготовок і деталей	–2 (за кожне порушення)
5. Стан ручного інструмента	Робота несправними ключами (з розбитим зівом) Робота напилками без рукояток Робота неперевіреними пальниками й різаками Робота із пневмоінструментом ударної дії, у якого не перевірені вібропараметри Робота з переносними світильниками напругою понад 24В без захисних сіток	–2 (за кожне порушення)
6. Стан устаткування	Робота несправною або виведеною з ладу системою сигналізації й блокування Робота з несправними гальмовими системами Робота з несправною системою охолодження (потрапляння мастил, емульсії на підлогу) Робота з несправною системою місцевої витяжної вентиляції (якщо про ці порушення не попереджений майстер)	–3 (за кожне порушення)
7. Застосування засобів для безпечного ведення роботи	Робота з несправними пристосуваннями для переміщення й закріплення заготівель й інструмента Робота з несправними вантажозахватними пристроями Робота з несправними приладами, апаратами, посудинами Робота на несправних, нестандартних лісах і розсувних сходах Невикористання наявних захисних пристосувань	–4 (за кожне порушення)

Особисті показники дотримання вимог з охорони праці	Форми прояву показника	Відсоток, на який коректується розмір премії у бік збільшення(+)або зменшення (–)
1	2	3
8. Використання засобів колективного захисту (у випадку, якщо вони були встановлені)	Робота без захисного огороження різального інструменту Робота без захисного огороження небезпечної зони штампів Робота без захисного огороження педалі управління Робота без огорожувальних пристроїв при перепаді висоти понад 1,3 м	–4 (за кожне порушення)
9. Виявлення й своєчасне усунення порушень вимог охорони праці		+10 (максимально)
10. Впровадження раціоналізаторських пропозицій, спрямованих на поліпшення стану охорони праці		+25 (максимально)

Г. ЛЕСЕНКО, консультант із питань охорони праці проекту Tacis.

ПРО ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНИХ ОГЛЯДІВ ПРАЦІВНИКІВ ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ

У складний період переходу до ринкової економіки в Україні істотно загострилася проблема професійної захворюваності. За даними Держкомстату, майже кожен четвертий робітник працює в умовах, які не відповідають санітарним нормам за параметрами шкідливих і небезпечних виробничих факторів. На оплату пільг і компенсацій за несприятливі умови праці щорічно витрачається більше 900 млн. грн. (дані Міністерства праці й соціальної політики).

Як і раніше найнебезпечнішими залишаються умови праці у вугільних, металургійних, машинобудівних, нафтовидобувних, хімічних, нафтохімічній галузях й у сільському господарстві.

Найвищий рівень професійної захворюваності у вугільній (до 80% всіх потерпілих) і металургійній промисловості (до 12%), що пов'язане з комплексом несприятливих виробничих факторів – пил, шум, вібрація й т.д.

Основними факторами, що сприяють розвитку професійної патології, є:

- недосконалість і несправність засобів колективного захисту;
- порушення правил охорони праці;
- відсутність, неефективність, несправність і незастосування засобів індивідуального захисту;
- недосконалість технологій, машин, механізмів.

З метою зниження рівня професійної захворюваності, збереження здоров'я працюючих ст. 17 Закону “Про охорону праці” і ст. 26 Закону “Про забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення” передбачене обов'язкове проведення попереднього й періодичних медичних оглядів працюючих.

У ст. 17 Закону “Про охорону праці” зазначено, що роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування й організувати проведення попереднього (при прийомі на роботу) і періодичних (протягом трудової дія-

льності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці або таких, де є необхідність у професійному відборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб у віці до 21 року. За результатами періодичних медичних оглядів якщо буде потреба роботодавець повинен забезпечити проведення оздоровчих заходів. Медичні огляди проводяться відповідними установами охорони здоров'я, працівники яких несуть відповідальність відповідно до законодавства за відповідність медичного висновку фактичному стану здоров'я працівника. Порядок проведення медичних оглядів визначається спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Роботодавець має право у встановленому законом порядку притягти працівника, що ухиляється від проходження обов'язкового медичного огляду, до дисциплінарної відповідальності, а також зобов'язаний відсторонити його від роботи без збереження заробітної плати.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок позачерговий медичний огляд працівників:

- за заявою працівника, якщо він вважає, що погіршення стану його здоров'я пов'язане з умовами праці;
- зі своєї ініціативи, якщо стан здоров'я працівника не дозволяє йому виконувати свої трудові обов'язки.

На час проходження медичного огляду за працівниками зберігаються місце роботи (посада) і середній заробіток.

Медичний огляд - це огляд працівників спеціальною комісією лікарів з обов'язковими лабораторними, клінічними й функціональними дослідженнями з метою визначення можливості допуску до конкретної роботи (професії) за станом здоров'я, а також патологічних станів, що розвилися протягом трудової діяльності й перешкоджають продовженню роботи з певної спеціальності.

Попередній медичний огляд - це огляд, що проводиться при прийомі (або переведенні) на роботу, де є вплив шкідливих речовин і несприятливих ви-

бничих факторів, для визначення початкового стану здоров'я претендента і його відповідності конкретно обраній професії, всебічне й поглиблене обстеження стану здоров'я прийнятої на роботу особи для визначення можливості використання її праці на окремих виробництвах, а також на роботах з важкими, шкідливими й небезпечними умовами праці.

Основна мета періодичних медичних оглядів – цілеспрямоване планове спостереження за станом здоров'я працюючих з метою виявлення перших ознак професійних захворювань, а також своєчасне виявлення симптомів загальних захворювань, які потребують амбулаторного або стаціонарного лікування. Проведення періодичних медоглядів передбачає чітку організацію й взаємодію великої кількості працівників для проведення їх з мінімальними витратами робочого часу й максимальною користю для здоров'я працюючих.

Міністерство охорони здоров'я України видало наказ від 31 березня 1994р. № 45 «Про затвердження Положення про порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій», що регламентує проведення попередніх і періодичних медичних оглядів працівників.

Цим наказом затверджені додатки 1 й 2 до наказу Міністерства охорони здоров'я СРСР від 29.09.89 р. № 555 (Перелік шкідливих речовин і несприятливих виробничих факторів, при роботі з якими обов'язкові попередні при прийомі на роботу й періодичні медичні огляди з метою попередження професійним захворюванням; Перелік робіт, для виконання яких обов'язкові попередні при прийомі на роботу й періодичні медичні огляди трудящих з метою попередження захворювань, нещасних випадків, забезпечення безпеки праці).

Санітарно-епідеміологічна станція разом з роботодавцем або уповноваженим ним органом підприємства визначає контингент осіб, що підлягають медичним оглядам. Визначення цього контингенту проводиться один раз на два роки (у сільському господарстві - щорічно). При зміні технологічного процесу, введенні нових підприємств, робочих місць і професій (про що

власник інформує територіальну санепідстанцію) контингент осіб, що підлягають медогляду, уточнюється щорічно. Санітарно-епідеміологічна станція складає для власника акт про визначення контингенту осіб, що підлягають періодичним медичним оглядам, включаючи в нього також особи, що припинили роботу у виробництвах, де можливий розвиток профзахворювання.

Безпосередньо на підприємстві служба охорони праці й відділ кадрів складають поіменний список осіб, що підлягають періодичному медичному огляду, і затверджують цей список у власника підприємства.

Роботодавець укладає договір з лікувально-профілактичною установою й за рахунок засобів підприємства організує проведення медичних оглядів.

Періодичні медичні огляди можуть проводитися в період знаходження працівника в стаціонарі або в тих випадках, коли він звернувся за медичною допомогою. Результати проведення обстеження передаються лікувально-профілактичній установі, що обслуговує підприємство.

Лікувально-профілактична установа (медико-санітарна частина, поліклініка, лікарня) за наявності списку робітників, що підлягають медичним оглядам, складає календарний план цієї роботи й видає наказ про створення комісії для проведення медоглядів з визначенням часу, місця проведення, переліку лікарів-фахівців, клінічних й інших обстежень. Очолює комісію заступник головного лікаря лікувально-профілактичної установи, що має підготовку з професійної патології. Календарний план (план-графік) узгоджується з роботодавцем і санепідстанцією. Таке планування роботи лікувально-профілактичної установи дозволяє спланувати виробничу діяльність підприємства таким чином, що відсутність працівників на деяких робочих місцях на період проходження медогляду не порушує ритмічності роботи підрозділів підприємства. Медичний огляд може проводитися й на території підприємства, організації, якщо є можливість створити відповідні умови для його проведення.

Роботодавець видає наказ про проведення медичних оглядів, забезпечує й несе відповідальність за своєчасну й організовану явку працівників на них.

Головні лікарі лікувально-профілактичних установ, що проводять попередні при прийомі на роботу й періодичні медичні огляди, забезпечують організацію заходів щодо підготовки лікарів, які призначаються для проведення медичних оглядів для раннього виявлення професійних захворювань, і відповідають за якість проведення цих оглядів. Лікарі, що проводять попередні й періодичні медичні огляди, повинні бути добре підготовленими в галузі професійної патології, а також в галузі гігієни праці.

Основною відповідальною особою, що проводить попередні й періодичні медичні огляди, є дільничний терапевт (цеховий або територіальний). У попередніх медичних оглядах беруть участь усі лікарі-фахівці, передбачені додатками 1 й 2 до наказу Міністерства охорони здоров'я СРСР від 29.09.89 р. № 555, участь лікарів-фахівців (невропатолога, офтальмолога, отоларинголога, дерматовенеролога, акушера-гінеколога, хірурга) при проведенні періодичних медичних оглядів визначається лікарем-терапевтами, що за відсутності медичних показань для особистої участі фахівців у медичних оглядах і за достатньої їх підготовки за зазначеними спеціальностями проводить огляд і робить відповідний запис стосовно пройденому медогляду і його результатів у медичній карті амбулаторного хворого.

У тих випадках, якщо в лікувально-профілактичній установі, що проводить медичний огляд, немає потрібних лікарів-фахівців, відділ охорони здоров'я повинен направити таких фахівців з інших лікувально-профілактичних установ.

При проведенні попередніх і періодичних медичних оглядів лікарям необхідно ознайомитися з характеристикою професійної діяльності й умовами праці працюючих на певному підприємстві, дільниці.

Лікарі, що проводять медичні огляди, повинні знати про специфіку кожного конкретного виробництва й можливі професійні патології у працюючих на ньому.

Лікарі, що приймають участь у попередніх медичних оглядах, при рішенні питання про придатність до роботи (відсутності протипоказань) керуються

медичними протипоказаннями відповідно до переліку наказу № 555 (графа 5 додатків 1 й 2).

При проведенні періодичних медичних оглядів питання про придатність до роботи працюючого вирішується в кожному окремому випадку індивідуально, з урахуванням особливостей функціонального стану організму, характеру й прояву патологічного процесу, віку працюючого, його професійної підготовки, стажу роботи.

При необхідності варто запросити у відповідних лікувально-профілактичних установах медичну документацію.

Якщо в медичні протипоказання входять психічні захворювання, алкоголізм, наркоманія й токсикоманія, у лікувально-профілактичну установу, що проводить медичний огляд, за його письмовим запитом подають довідки із психоневрологічного й наркологічного диспансерів (диспансерних відділень, кабінетів) за місцем постійного проживання обстежуваної особи про придатність до роботи.

Результати періодичних медичних оглядів заносяться до амбулаторної карти хворого. У цю же карту вносять і дані попереднього медичного огляду. Після кожного чергового періодичного медичного огляду до карти заносяться дані про професійний маршрут обстежуваного працівника.

Крім записів у медичній карті, на кожного робітника, що підлягає диспансерному спостереженню, заповнюється контрольна карта за обліковою формою №30. Вона зберігається в дільничного терапевта або іншого фахівця - основного лікаря, що проводить періодичні медичні огляди.

Після огляду для кожного оглянутого лікарі, які проводять медичний огляд, планують лікувально-оздоровчі заходи:

- динамічне спостереження й необхідне лікування осіб, у яких виявлені негостро виражені відхилення з боку органів і систем, в етіології яких основну роль відіграє професійний фактор;

- напрямок на стаціонарне й санаторно-курортне лікування, у вдома відпочинку й санаторії-профілакторії, призначення дієтичного харчування;

- тимчасовий перевід за станом здоров'я на іншу роботу з виключенням протипоказаних професійних факторів; при цьому лікарсько-консультаційна комісія (ЛКК) визначає характер рекомендованої роботи з урахуванням кваліфікації хворого;

- перевід на роботу з полегшеними умовами за наявності наслідків перенесеного професійного захворювання, що є протипоказанням продовження роботи в попередніх умовах;

- направлення на медико-соціальну експертну комісію (МСЕК) для переведу на інвалідність.

Лікувально-профілактична установа разом із санітарно-епідеміологічною станцією щорічно узагальнює результати періодичних медичних оглядів. Узагальнені матеріали у вигляді заключного акту повинні містити наступні дані:

- кількість осіб, що підлягають періодичним медичним оглядам і кількість оглянутих, у тому числі жінок;

- кількість оглянутих (відсоток охоплення оглядами), у тому числі жінок;

- кількість виявлених осіб з підозрою на профінтоксикацію або професійне захворювання (у тому числі жінок);

- кількість осіб із загальними захворюваннями;

- кількість осіб, що підлягають направленню на стаціонарне й санітарно-курортне лікування, оздоровлення в будинках відпочинку й санаторіях-профілаторіях, які мають потребу у дієтичному харчуванні (залежно з характером виявлених захворювань);

- кількість осіб, яких треба тимчасово перевести за станом здоров'я на іншу роботу, з відсутністю протипоказаних виробничих факторів;

- кількість осіб, який варто перевести на роботу в полегшених умовах праці, при наявності наслідків перенесеного професійного захворювання, що є протипоказанням до продовження роботи в попередніх умовах;

- кількість осіб, що підлягають направленню на МСЕК для встановлення групи інвалідності;

– рекомендації з оздоровлення умов праці в цехах (на ділянці) підприємства за результатами медичних оглядів і санітарно-гігієнічного висновку санітарного лікаря;

– про виконання заходів, передбачених попереднім актом.

Заключний акт складають в 4-х екземплярах і передають для виконання й контролю роботодавцеві, у профком підприємства, до санепідемстанцію, а один екземпляр залишається у лікувально-профілактичній установі.

Ю. КУЗНЕЦОВ, головний фахівець управління медико-соціальних умов Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворюваннях України

ПРОФЕСІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ Й ШЛЯХИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ

Професійні захворювання (професійна патологія) - це галузь медицини, що вивчає причини, характер порушень у різних системах організму, викликаних впливом несприятливих факторів виробничого середовища, їхню клінічну картину, діагностику, способи лікування й профілактики. Професійні захворювання тісно пов'язані з іншими галузями медицини, а також із гігієною праці. Саме гігієна праці дає чітке уявлення про причину захворювання – один або комплекс несприятливих факторів виробничого процесу впливають на людину. Кожному з них гігієністи праці дають якісну й кількісну оцінку, визначають тимчасові показники їх дії.

Праця є основою діяльності людини, впливає на її здоров'я і забезпечує добробут суспільства. Але за певних умов деякі види праці можуть стати причиною дезорганізації в діяльності нервових, ендокринних, серцево-судинної систем, шлунково-кишкового тракту, опорно-рухового апарата. Недостатнє технічне оснащення виробничого процесу, недотримання чітко регламентованих санітарно-гігієнічних норм призводить до “поломки” в одній або декі-

льких з перерахованих систем організму людини, виникає патологічний процес, що і назвали професійною патологією, професійними захворюваннями .

Сьогодні науковими розробками в галузі гігієни праці й професійної патології займаються в науково-дослідних інститутах гігієнічного профілю: Інституті медицини праці АМН України (Київ), НДІ медико-екологічних проблем Донбасу й вугільної промисловості (Донецьк), Українському НДІ промислової медицини (Кривий Ріг), Харківському НДІ гігієни праці й профзахворювань, Інституті екологієни й токсикології імені Л.И. Ведмедя (Київ), Українському НДІ медицини транспорту (Одеса), Інституті медичної радіології АМН України (Харків), Донецькій обласній клінічній лікарні професійних захворювань, відділенні профпатології Луганської обласної клінічної лікарні, відділенні профпатології Львівської обласної клінічної лікарні.

Крім перелічених науково-дослідних інститутів, велика науково-дослідна робота проводиться на кафедрах гігієни праці й профзахворювань Національного медичного університету імені А.А.Прочанина й інших медичних університетів, інститутів й академій (у Донецьку, Львові, Дніпропетровську, Харкові).

У клініках профзахворювань працюючих перелічених медичних установ різних підприємств України, у яких виникла підозра щодо професійного захворювання, проходять поглиблене обстеження й лікування. Крім клініки професійних захворювань, у НДІ є консультативні поліклініки, у яких щодня проводиться прийом осіб з підозрою на професійне захворювання. Амбулаторний прийом передбачає обстеження в лікарів основних медичних спеціальностей (терапевта, невропатолога, окуліста, отоларинголога, дерматолога, ортопеда, стоматолога, алерголога, гінеколога, рентгенолога). Із застосуванням електрофізіологічних, біохімічних, гематологічних, алергологічних, рентгенологічних й інших методів у кабінетах відділення функціональної діагностики здійснюється поглиблене дослідження окремих органів і систем організму, що дозволяє або підтвердити, або зняти, або змінити клінічний діагноз.

Додаткові методи досліджень мають винятково важливіше значення при встановленні точного діагнозу й вирішенні питання про подальшу працездатність пацієнта. Деякі дослідження проводяться двічі – до й після курсу реабілітаційного лікування, що допомагає в об'єктивній оцінці ефективності проведеного реабілітаційного лікування.

Основне завдання клінік профзахворювань – не тільки поглиблено обстежити хворого, поставити йому точний діагноз, але й провести ефективний курс відбудовного лікування з використанням медикаментозних, фізіотерапевтичних методів, спрямованих на збереження працездатності пацієнта за своєю професією (професійна реабілітація).

Велику роль у цій шляхетній і необхідній справі відіграють добре оснащені лікувальна база клінік, а також санаторії-профілакторії підприємств.

Для обстеження у будь-якій клініці профзахворювань працівникові необхідно мати наступні документи:

1. Направлення, підписане обласним або міським профпатологом.
2. Докладну виписку з амбулаторної карти (медико-санітарної частини, поліклініки, диспансеру, де перебуває під наглядом працівник). Вона складається лікарем-куратором і відбиває початок і динаміку плину не тільки основного, але й супутніх захворювань, результати періодичних медичних оглядів, курсів реабілітаційного лікування. Окремо у виписці вказуються частота звертань і тривалість перебування хворого на листку непрацездатності, рекомендація про перевід на іншу (легку) роботу.
3. Санітарно-гігієнічну характеристику умов праці, складену промислово-санітарним лікарем санепідстанції, до сфери нагляду якої належить підприємство, де працює обстежуваний.
4. Виписку із трудової книжки обстежуваного, із зазначенням професії, стажу роботи, службових переміщень усередині підприємства.

Обов'язковими є висновки нарколога й фтизіатра.

Уважне вивчення медичних документів обстежуваного й результатів клінічного й лабораторного досліджень надають право лікарсько-експертної

комісії одного із зазначених вище науково-дослідних інститутів гігієнічного профілю, а також інших лікувальних установ вирішити таке важливе, відповідальне питання, як установлення остаточного діагнозу захворювання і його зв'язків з умовами праці (установлення професійного захворювання).

Існує Перелік професійних захворювань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000р. № 1662. Він включає:

I. Захворювання, які виникають під впливом хімічних факторів. До них включаються:

1) гострі, хронічні інтоксикації і їхні наслідки з характерним ізольованим або комбінованим ураженням органів і систем:

а) токсичне ураження органів дихання: ринофаринголарингіт, трахеїт, бронхіт, пневмоніт, фіброзируючий альвеоліт, пневмосклероз та ін.;

б) токсична анемія;

в) ураження печінки;

г) токсична нефропатія;

д) енцефалопатія й поліневропатія;

е) токсичні ураження очей й ін.;

2) хвороби шкіри (контактний дерматит, токсикодермія, фотодерматит, оніхії, параніхії, меланодермія, витиліго й ін.);

3) металева лихоманка.

II. Захворювання, викликані впливом промислових аерозолів:

1) пневмоконіози (силікоз, силікатози, карбоконіози, металоконіози, гіперсенситивні пневмоніти).

2) коніотуберкулез (пневмоконіоз, пов'язаний з туберкульозом);

3) биссиноз (при вдиханні пилу бавовни, льону, коноплі, прядива);

4) хронічний бронхіт(пиловий, токсично-пиловий);

5) емфізема-бронхіт;

6) емфізема;

7) хронічний ринофаринголарингіт.

III. Захворювання, викликані впливом фізичних факторів:

- 1) променева хвороба (гостра, хронічна);
- 2) пов'язані із впливом неіонізуючих випромінювань (астенічний, астено-вегетативний, гіпоталамічний синдроми);
- 3) місцеві ураження тканин лазерними випромінюваннями;
- 4) вібраційна хвороба (викликана впливом локальної або загальної вібрації);
- 5) нейросенсорна приглухуватість;
- 6) вегетативно-сенсорна поліневропатія верхніх кінцівок;
- 7) електроофтальмія;
- 8) катаракта;
- 9) декомпресійна (кесонна) хвороба;
- 10) перегрівання (гостре й хронічне);
- 11) облітеруючий ендартеріт й ін.

IV. Захворювання, пов'язані з фізичною перенапругою окремих органів і систем:

- 1) професійна дискинезія (писальний спазм);
- 2) захворювання периферичної нервової системи (полінейропатії верхніх і нижніх кінцівок, радикулопатії шийного й попереково-крижового рівнів);
- 3) захворювання кістково-м'язової системи й сполучної тканини (артрози, ліктьовий, колінний, плече-лопатковий періартрози, остеохондропатії (остео-некрози);
- 4) опущення й випадіння матки й стінок піхви;
- 5) виражене варикозне розширення вен на ногах, ускладнене тромбофлебітом;
- 6) захворювання, які викликаються перенапругою голосового апарата (хронічний ларингіт, вузлики голосових зв'язок, контактні виразки голосових зв'язок, фонастенія);
- 7) прогресуюча короткозорість;
- 8) неврози (при тривалому безпосереднім обслуговуванні психічно хворих).

V. Захворювання, викликані впливом біологічних факторів:

- 1) інфекційні хвороби (туберкульоз, вірусні гепатити, бруцельоз, лептоспіроз, СНІД й ін.);
- 2) мікози відкритих ділянок шкіри, слизових оболонок і вісцеральні (легеня фермера й ін.);
- 3) дисбактеріоз, вісцеральний кандидоз.

VI. Алергійні захворювання: бронхіальна астма, астматичний бронхіт, кон'юнктивіт, ринофаринголарингіт, дерматит, екзема, набряк Квинке, кропивниця, токсично-алергійний гепатит, ураження центральної й периферичної нервової системи.

VII. Злоякісні утворення:

- 1) пухлини шкіри (гіперкератози, епітеліоми, папіломи, рак, лейкокератози);
- 2) пухлини ротової порожнини, органів дихання;
- 3) мезотеліома;
- 4) пухлини печінки, рак шлунка;
- 5) лейкози, неходжкінські лімфоми;
- 6) пухлини сечового міхура;
- 7) пухлини кісток.

Тільки ті форми патології, які зазначені в сімох розділах Переліку професійних захворювань, можуть бути віднесені до категорії профзахворювань за умови тривалого впливу відповідних їм несприятливих факторів виробництва, про що чітко сказано в санітарно-гігієнічній характеристиці умов праці, з посиланням на перевищення їхніх концентрацій (рівнів) у порівнянні із припустимими гігієнічними нормами.

Визначивши наявність у хворого професійного захворювання, лікарсько-експертна комісія вирішує наступне важливе питання – про можливість роботи пацієнта за колишньою професією.

Тепер у клініках профзахворювань НДІ перебувають на обстеженні працівники переважно з помірковано вираженими формами професійних захво-

рювань, рідше – з початковою і ще рідше – з вираженою формою. Наявність початкової форми професійного захворювання, як правило, не обмежує працездатності працівника за своєю професією. Особи з помірковано вираженою й вираженою формою захворювання підлягають переведенню на роботу, не пов'язану із впливом несприятливих факторів виробничого середовища. У зв'язку з неможливістю їхнього працевлаштування на підприємстві без втрати кваліфікації такі хворі направляються на МСЕК для визначення відсотків втрати працездатності або групи інвалідності у зв'язку із профзахворюванням (зазвичай – III групи інвалідності).

Хворі з початковими формами професійної патології продовжують працювати за своєю професією. Саме на етапі початкових проявів необхідно систематично проводити курси реабілітаційного лікування, не допускаючи розвитку виражених інвалідизуючих форм професійної патології.

“Захворювання легше попередити, чим його лікувати” – цей постулат древньої медицини актуальний у медицині взагалі й особливо в професійній патології, де причина захворювання відома.

Такі галузі промисловості, як хімічна, гірничорудна, вуглевидобувна, метало- і деревообробна, сільськогосподарське виробництво, виробництво будівельних матеріалів, як і раніше залишаються носіями несприятливих умов праці - токсичних речовин, промислових аерозолів, фізичних і біологічних факторів, здатних викликати розвиток професійних захворювань.

В Україні щорічно реєструється значна кількість професійних захворювань. Чи можна зупинити процес їхнього розвитку? Так, можна. Для цього необхідно рішуче проводити в життя профілактичні заходи, спрямовані на зниження несприятливого впливу факторів виробничого середовища.

Профілактика включає комплекс інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на недопущення розвитку професійних захворювань.

Успішне впровадження в нових виробництвах інженерно-технічних рішень профілактичної спрямованості дозволяє ліквідувати або різко знизити

несприятливий вплив виробничих факторів. Сприяє зниженню ступеня впливу несприятливих факторів і впровадження нових технологічних ліній, модернізація й удосконалення технологічного устаткування. Прикладом таких інженерно-технічних рішень може служити склоробне виробництво. Зокрема, автоматичне пакування склотари в склопакети повністю ліквідувала ручну працю, що привело до зникнення профзахворювань на даній ділянці. Модернізація шліфувальних верстатів значно знизила параметри вібрації, унаслідок чого зменшилася кількість клінічних проявів порушень периферичного відділу нервової системи. Механізація процесу відламування скла значно полегшила працю відламщика скла.

Однак є ще багато виробництв, де інженерно-технічні рішення або економічно важко впровадити, або на певному етапі просто неможливо.

У шахтах прохідники, забійники, гірники очисного вибою продовжують використовувати відбійний молоток і підпадають під вплив комплексу несприятливих виробничих факторів – пилу, вібрації, шуму, значним фізичним навантаженням, що перевищують гігієнічні нормативи. Бульдозерист, екскаваторник, обрубник лиття, каменотес також продовжують працювати в умовах впливу локальної вібрації, інтенсивного виробничого шуму. У сільськогосподарському, ткацькому виробництві основою профілактики професійних захворювань є проведення санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів (т. зв. вторинна профілактика). Починати її необхідно з істотного поліпшення якості медичних оглядів - і періодичного, і, що особливо важливо, попереднього (при вступі на роботу).

Робота, пов'язана із впливом несприятливих умов праці, як правило, добре оплачується. Тому особи, що бажають отримати її, на попередньому медичному огляді про свої скарги на здоров'я не згадують. Як наслідок – лікар огляд проводить поверхово й тому може багато чого пропустити.

На нашу думку, попередній медичний огляд варто робити більше поглиблено, з використанням тих методик, які застосовуються при періодичному

медичному огляді, а краще - того набору методик, що використовують при ранній діагностиці професійних захворювань.

Електрофізіологічні, біохімічні й специфічні дослідження (на свинець, ртуть, марганець й ін.), проведені у вступаючих на роботу, де є вплив тих або інших несприятливих факторів, будуть служити своєрідною нормою для них і враховуватися при проведенні наступних періодичних медичних оглядів. Буде із чим порівнювати результати досліджень. Попередній медичний огляд повинен бути бар'єром, надійним заслоном у відборі осіб, що потрапляють на роботи з несприятливими умовами праці.

Наступні періодичні медичні огляди працюючих в умовах впливу несприятливих професійних факторів, проведені з низкою обстежень, спрямованих на виявлення ранніх функціональних змін серцево-судинній, нервовій системах, опорно-рухового апарату, функції кровотворення, дозволять виявити ранні порушення з боку названих систем і проводити курси реабілітаційного лікування.

Добре оснащені в минулому медико-санітарні частини (цехова медична служба), заводські профілакторії, здоровпункти успішно справлялися з таким завданням. Їхнє відновлення життєво важливо. Саме на цих базах варто було б планомірно, поіменно проводити курси реабілітаційного лікування, використовуючи всі необхідні методи традиційної й нетрадиційної терапії.

Важливо домогтися того, щоб кожен працівник з початковими проявами професійних захворювань не менше двох разів на рік одержував курс реабілітаційного лікування з використанням медикаментозних препаратів, фізіотерапевтичних засобів, що включають фіз.процедури, водолікування, масаж, ЛФК. До осіб, що ухиляються від одержання курсу реабілітаційного лікування, повинні застосовуватися заходи адміністративного впливу.

Курси реабілітаційного лікування, проведені чітко за графіком кожні 6 місяців, дозволять зупинити розвиток професійної патології на його початковому етапі, що не обмежує працездатність працівника.

Л. ГАЙДУК, начальник управління, И. ВІДВАГА, головний фахівець із питань профпатології (управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворюваннях України).

НОВЕ В РОЗСЛІДУВАННІ, ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ Й АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

Із часу прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2001р. № 1094 “Деякі питання розслідування й обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві” пройшло більше трьох років. За період з 2001 по 2004 роки набули чинності нові нормативно-правові акти, зокрема, Закон “Про внесення змін у Закон України “Про охорону праці” і Закон “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності”, якими був установлений порядок правового регулювання питань соціального захисту працюючих, потерпілих на виробництві.

У результаті практичного застосування вищевказаних законів надійшли численні зауваження й пропозиції від органів державного нагляду за охороною праці, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, профспілок й інших органів із приводу необхідності внесення відповідних змін у Положення про порядок розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві (далі - Положення). З огляду на зазначені обставини, була проведена робота з перегляду й внесення змін до Положення й приведенню його у відповідність до вимог нової редакції Закону “Про охорону праці”.

На підставі аналізу матеріалів розслідування нещасних випадків й узагальнення практики застосування вищевказаного Положення розроблений і затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 11 12 “Порядок розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві” (далі - Порядок). Цією постановою встановлені нові вимоги законодавства з охорони праці, спрямовані на реалізацію державної політики із забезпечення конституційних прав працюючих

на соціальний захист їхнього життя і здоров'я у процесі трудової діяльності й оперативне розв'язання соціальних питань потерпілих на виробництві.

Цей нормативний акт приведений у відповідність до діючих вимог, а саме: детально визначений порядок повідомлення про нещасні випадки, а також призначення комісій з розслідування й формування їхнього складу; внесені зміни до переліку обставин страхових нещасних випадків; розроблена нова форма акту про нещасний випадок, що відбувся на підприємстві, і який за результатами розслідування не пов'язується з виробництвом.

Порядок розроблений колективом фахівців Державного комітету України з нагляду за охороною праці під керівництвом заступника його Голови А. Семко. Але коло учасників розробки цього акту не обмежується тільки фахівцями Держнаглядохоронпраці. У роботі над Порядком взяли участь і внесли свої пропозиції Кабінет Міністрів, Міністерство юстиції, Міністерство охорони здоров'я, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві (далі – Фонд) і Федерація профспілок України, яким ми щиро вдячні.

Які ж зміни й доповнення передбачені в новому нормативному акті?

Насамперед уточнена категорія осіб, на яких поширюється його дія. Уведено поняття «особи, фактично допущені до роботи в інтересах підприємства». Це відповідає вимогам ст. 24 Кодексу законів про працю України, відповідно до якого трудовий договір вважається укладеним, коли працівник був фактично допущений до роботи, навіть без письмового оформлення договору. Визначено також, що дія Порядку не поширюється на військовослужбовців й особи, які проходять військову службу відповідно до уставів військової служби.

Нещасні випадки, які відбулися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами, докторантами під час навчально-виховного процесу, у тому числі під час виробничих навчань, практики на виділеній ділянці підприємства під керівництвом уповноважених представників навчального закладу, розслідуються й беруться на облік відповідно до Порядку, що визначається Міністерством освіти і науки

за узгодженням з Держнаглядом праці, профспілковим органом і виконавчою дирекцією Фонду.

До нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню, віднесені також нещасні випадки з важкими наслідками, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого (за рішенням органів Держнаглядохоронпраці).

З метою недопущення непорозумінь із розслідуванням й обліком нещасних випадків невиробничого характеру, які проводяться відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 22 березня 2001р. № 270, і нещасних випадків, визнаних комісією з розслідування такими, що не пов'язані з виробництвом, замість актів за формою Н-1 відповідно до дійсного Порядку складаються акти за формою НПВ.

Більш чітко визначені права потерпілого і його довіреної особи відносно участі в розслідуванні нещасного випадку. Так, потерпілий або особа, що представляє його інтереси, не включається до складу комісії, але має право брати участь у засіданнях, висловлювати свої пропозиції, додавати до матеріалів розслідування документи, що стосуються нещасного випадку, давати відповідні пояснення, у тому числі викладати в усній і письмовій формі особисту думку про обставини й причини нещасного випадку й одержувати від голови комісії інформацію про хід проведення розслідування.

Що стосується членів комісії, то конкретизовані їхні права, зокрема, на одержання письмових й усних пояснень від роботодавця, посадових осіб й інших працівників підприємства, а також проведення опитування потерпілих і свідків нещасного випадку.

Без змін був залишений затверджений попереднім Положенням строк проведення розслідування нещасного випадку на підприємстві – три доби. Підставою для збереження цього строку стало те, що розслідування нещасного випадку проводиться комісією підприємства, на якому відбувся цей нещасний випадок, і роботодавець, виходячи з фактичного режиму роботи свого підприємства, повинен у найкоротший термін провести розслідування, установити причини, що призвели до нещасного випадку, і усунути їх.

Збережено й строк проведення спеціального розслідування нещасного випадку відповідно до п. 45 Положення, що визначається в робочих днях. Це пов'язане з тим, що спеціальна комісія створюється державним органом і до її складу входять представники різних організацій й установ, які працюють у режимі п'ятиденного або шестиденного робочого тижня. При цьому враховується також те, що комісії зі спеціального розслідування необхідно витратити певний час на обробку й підготовку значного обсягу матеріалів. Цей термін на підставі практичного досвіду попередніх років і науково обґрунтованих норм витрат робочого часу не повинен перевищувати 10 робочих днів.

Значні зміни й доповнення внесені до статті, що встановлює перелік факторів, згідно яким визначається зв'язок нещасних випадків з виробництвом. Так, зокрема, визнаються пов'язаними з виробництвом нещасні випадки, що відбулися із працівниками під час виконання трудових обов'язків у понаднормовий час і неробочі дні, а також під час пересування територією підприємства перед початком роботи й після її закінчення, надання необхідної допомоги або порятунку людей, виконання дій, пов'язаних з попередженням нещасних випадків з іншими особами в процесі виконання ними трудових обов'язків.

Істотні зміни внесені до статті, що стосується випадків раптового погіршення стану здоров'я працівника або його смерті унаслідок гострої серцево-судинної недостатності під час перебування на підземних роботах (видобуток корисних копалин, будівництво, реконструкція, технічне переоснащення й капітальний ремонт шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів й інших підземних споруджень, геологорозвідувальні роботи, які проводяться під землею) або після виведення працівника на поверхню з ознаками гострої серцево-судинної недостатності, що підтверджено медичним висновком.

Попереднім Положенням нещасні випадки з вищенаведеною категорією працюючих визнавалися пов'язаними з виробництвом у випадку природної смерті під час перебування на підземних роботах або протягом чотирьох годин після виходу на поверхню унаслідок гострої серцево-судинної недостатності.

Скасування вимог із приводу дотримання чотиригодинного строку в таких випадках є дуже важливим моментом, оскільки при розслідуванні обставин зазначених нещасних випадків це викликало велику кількість непорозумінь, і, як наслідок, надходження цілком виправданих скарг.

Пункт Порядку, де мова йде про випадки раптового погіршення стану здоров'я, доповнений абзацом, у якому дається роз'яснення із приводу того, що медичний висновок про зв'язок погіршення стану здоров'я працівника із впливом на нього небезпечних або шкідливих виробничих факторів або про протипоказання за станом здоров'я працівника виконувати зазначену роботу видається лікувально-профілактичним закладом за місцем лікування потерпілого на запит роботодавця і/або голови комісії.

Посилено вимоги до порушників трудової дисципліни. Зокрема, попереднім Положенням не визнавалися пов'язаними з виробництвом нещасні випадки, що відбулися із працівниками унаслідок отруєння алкоголем, наркотичними або іншими отруйними речовинами, а також унаслідок їхньої дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця й т.д.) за наявності медичного висновку або коли потерпілий, що перебуває в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, був відсторонений від роботи відповідно до встановленого порядку. Під поняттям “установлений порядок” слід розуміти передбачений правилами внутрішнього трудового розпорядку або колективним договором підприємства порядок відсторонення від роботи працівника у зв'язку з перебуванням його в стані алкогольного сп'яніння.

У Порядку ця стаття доповнена абзацом, відповідно до якого за відсутності технічних й організаційних причин не визнаються пов'язаними з виробництвом нещасні випадки, що відбулися унаслідок не обумовленого виробничим процесом алкогольного, токсичного або наркотичного сп'яніння працівників, що підтверджено відповідним медичним висновком.

Внесено зміни до п. 8 Положення, що стосуються розслідування випадків зникнення працівника при виконанні ним трудових обов'язків. Цей пункт доповнений абзацом такого змісту: після оголошення судом працівника помер-

лим орган Держнаглядохоронпраці, що призначив комісію з спеціального розслідування, відповідно до акту форми Н-5, визнає цей випадок пов'язаним з виробництвом, складає акт форми Н-1, а роботодавець бере цей випадок на облік у встановленому порядку.

Відповідно до п. 12 Положення затвердженого постановою Кабінету Міністрів України про 21.08.2001 р. № 1094, не складалися акти за формою Н-1 про нещасні випадках, що відбулися із працівника під час здійснення ними злочинів або інших правопорушень, якщо ці дії були підтверджені постановою прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи на підставі вимог ст. 6 п. 8 Кримінального кодексу України. При цьому в постанові прокуратури відзначалося, що в діях потерпілого є склад правопорушення. Після прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № П 12, яким затверджений Порядок, не визнаються пов'язаними з виробництвами нещасні випадки, які відбулися із працівниками під час здійснення ними злочину, що встановлюється тільки на підставі обвинувачувального вироку суду.

Виділені окремим абзацом нещасні випадки, що відбулися з роботодавцем. Якщо постраждав роботодавець, то орган, до сфери управління якого потрапляє підприємство, а у випадку його відсутності місцева держадміністрація або виконавчий орган місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити належні умови й сприяти роботі спеціальної комісії.

На підставі напрацьованої практики розслідування нещасних випадків, які відбулися з водіями, машиністами, пілотами (екіпажем) транспортних засобів (автомобілів, поїздів, літаків, морських і річкових судів і т.д.) під час знаходження в рейсі, а також унаслідок катастроф, аварій і подій на транспорті, продовжено строк розслідування таких випадків у порівнянні з вимогами попереднього Положення. Так, при виникненні необхідності в проведенні лабораторних досліджень, експертизи, обстежень для встановлення обставин і причин нещасного випадку, строк розслідування за узгодженням із територіальним ор-

ганом Держнаглядохоронпраці за місцезнаходження підприємства може бути на підставі наказу роботодавця подовжений, але не більше ніж на місяць.

Принципово змінений порядок спеціального розслідування. Так, згідно п. 11 Порядку спеціальному розслідуванню підлягають нещасні випадки з важкими наслідками, у тому числі з можливою інвалідністю потерпілого, які проводяться з обов'язковим включенням до складу комісії представника робочого органу Фонду за місцем перебування підприємства. Віднесення нещасних випадків до таких, які стали причиною важких наслідків, у тому числі до нещасних випадків з можливою інвалідністю потерпілого, здійснюється відповідно до Класифікатора розподілу травм за ступенем важкості, що затверджується Міністерством охорони здоров'я.

Конкретизовано порядок розслідування нещасних випадків з особами, що забезпечують себе роботою самостійно й добровільно сплачують внески на державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві й професійного захворювання. Що стосується самого розслідування, то організовує його робочий орган виконавчої дирекції Фонду за місцем настання нещасного випадку, що для цього наказом створює комісію у складі не менше трьох осіб.

До складу комісії включаються представники робочого органу виконавчої дирекції Фонду (голова комісії) за місцем настання нещасного випадку, райдержадміністрації при настанні нещасного випадку в місті районного значення або районі міст Києва й Севастополя, або облдержадміністрації при настанні нещасного випадку в місті обласного значення, первинної організації профспілки, членом якого є потерпілий або особа, що представляє його інтереси. У випадку гострого професійного захворювання (отруєння) до складу комісії також включається представник установи державної санітарно-епідеміологічної служби за місцем настання нещасного випадку.

Відповідно до п. 66 Порядку підприємства й органи, до сфери управління яких вони належать, а також робочі органи виконавчої дирекції Фонду ведуть облік всіх нещасних випадків. Держнаглядохоронпраці, інші центральні органи

виконавчої влади, місцеві держадміністрації ведуть оперативний облік нещасних випадків, які підлягають спеціальному розслідуванню.

У випадку якщо Кабінетом Міністрів України прийняте спеціальне рішення про створення комісії з розслідування групового нещасного випадку (аварії, що призвела до нещасних випадків), головою спеціальної комісії призначається посадова особа Держнаглядохоронпраці, що входить до складу комісії, утвореної Кабінетом Міністрів України.

Керівник Держнаглядохоронпраці або його територіального органу має право у випадку надходження скарги або незгоди з висновками спеціальної комісії із приводу обставин і причин нещасного випадку призначити повторно (додаткове) спеціальне розслідування такого випадку відповідно до вимог п. 58. Наявність особливої думки в матеріалах спеціального розслідування нещасного випадку не є обов'язковою підставою для ухвалення рішення відповідно до цього пункту.

У випадку незгоди зі змістом акту форми Н-5 і форми Н-1 (або форми НПВ) член комісії відповідно до вимог пп. 13, 51 письмово викладає особисту думку, що додається до акту форми Н-5 й є його невід'ємною частиною. Питання врахування особистої думки члена комісії вирішується головою й членами комісії з розслідування (спеціальному розслідуванню) нещасного випадку. Відповідно до вимог пп. 19, 53 Порядку роботодавець, а якщо нещасний випадок відбувся з особою, що забезпечує себе роботою самостійно, керівник робочого органу виконавчої дирекції Фонду, що призначив комісію, і керівник органу Держнаглядохоронпраці, що призначив спеціальну комісію, розглядають і затверджують екземпляри актів форми Н-5 і форми Н-1 (або форми НПВ), і за наявності достатніх підстав можуть прийняти відповідні рішення стосовно особистої думки.

Порядком передбачено, що керівник органу Держнаглядохоронпраці, що призначив спеціальну комісію, повинен розглянути й затвердити екземпляри актів форми Н-5 і форми Н-1 (або форми НПВ) протягом доби після надходження матеріалів спеціального розслідування. На вимогу потерпілого або

особи, що представляють його інтереси, голова спеціальної комісії зобов'язаний ознайомити їх з документами, що містяться в матеріалах спеціального розслідування.

Порядком визначена процедура скасування висновків попередньої спеціальної комісії у випадку надходження скарги або незгоди з висновками спеціальної комісії із приводу обставин і причин нещасного випадку. Зокрема, керівник Держнаглядохоронпраці або його територіального органу з метою забезпечення об'єктивності спеціального розслідування має право призначити повторне (додаткове) спеціальне розслідування такого випадку спеціальною комісією в іншому складі й за результатами її роботи скасувати висновки попередньої спеціальної комісії, вжити заходів до активізації роботи з попередження виникнення подібних випадків, притягненню до відповідальності посадових осіб підприємства й органів Держнаглядохоронпраці, що порушила вимоги законодавства з охорони праці.

Більше того, Порядком передбачено, що у випадку незгоди роботодавця, потерпілого або члена його родини або особи, що представляє його інтереси, зі змістом затвердженого акту форми Н-5, форми Н-1 (або форми НПВ), рішення спеціальної комісії може бути оскаржене в судовому порядку.

Визначено обов'язки керівників Держнаглядохоронпраці і його територіальних органів, які у випадку виявлення при проведенні спеціального розслідування ознак злочину зобов'язані передавати у встановленому порядку відповідні матеріали органам прокуратури для притягнення винних осіб до відповідальності.

В. ТОЛМАЧЕВ, начальник управління, **Н. ЄМЕЛЬЯНОВА**, заступник начальника управління (управління організації державного нагляду й обліку травматизму Держнаглядохоронпраці України)

АДМІНІСТРАТИВНО-ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СТАНОМ ОХОРОНИ ПРАЦІ

У серпні 1973р. Рада Міністрів УРСР затвердила та ввела в дію Положення про оперативний адміністративно-суспільний контроль за станом охорони праці, що передбачає на підприємстві три рівні (три щаблі) контролю. Перший щабель на робочому місці, другий щабель – на дільниці й третьому щаблі - у цеху підприємства.

В умовах соціалістичного способу господарювання цей контроль показав високу ефективність, великою мірою сприяв підвищенню рівня організації роботи з охорони праці, відповідальності керівників усіх ланок за створення здорових і безпечних умов праці на виробництві.

Сьогодні в Україні інша соціально-політична ситуація, але цей вид контролю не втратив свого значення, логічно вписався в діючу СУОП на підприємствах, і це за умов, коли контролюючі й наглядові органи не особливо наполягають на його функціонуванні.

У чому полягає сутність оперативного адміністративно-суспільного (далі - оперативного) контролю?

Оперативний контроль – це спільний контроль за станом охорони праці, здійснюваний адміністрацією й профкомом підприємства. Він уведений у дію з метою забезпечення дотримання законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці і є складовою частиною системи управління охороною праці на підприємстві.

Оперативний контроль включає три щаблі.

Перший щабель оперативного контролю. Щодня до початку роботи зміни (ділянки) безпосередній керівник робіт (майстер) разом із громадським інспектором з охорони праці обходить робочі місця, виявляє порушення правил безпеки, вживає заходів до їхнього усунення. Виявлені порушення записують до журналу оперативного контролю. Якщо порушення не виявлені, робиться відповідний запис. Усі записи скріплюються підписом майстра і громадського ін-

спектора. Для усунення порушень, які майстер не може здійснити самотужки, варто подати заявку начальникам цеху.

На планерці майстер аналізує порушення, за необхідності проводить інструктаж, перед початком роботи перевіряє наявність і стан спецодягу, спецвзуття, інших ЗІЗ, приладів, посвідчень про перевірку знань із питань охорони праці й інших документів, що дають право на виконання робіт. Наприкінці зміни майстер доповідає керівництву цеху про стан охорони праці в зміні, на дільниці. Зразковий перелік питань, що підлягають контролю першого щабля, наведений у додатку 7.

Якщо протягом робочої зміни має місце виконання іншої разової роботи за межами території дільниці, майстер також зобов'язаний здійснити перевірку робочих місць в обсязі першого щабля.

Другий щабель оперативного контролю. Начальник цеху разом з головою профкому цеху (старшим громадським інспектором з охорони праці), механіком й електриком один раз на тиждень (рекомендується в п'ятницю, наприкінці денної зміни) обходить ділянки, перевіряє стан устаткування, санітарно-побутових приміщень, виконання заходів щодо охорони праці, намічених раніше, проведення інструктажів, наявність інструкцій, знаків безпеки й т.д. Виявлені порушення й недоліки в роботі записуються в журнал оперативного контролю.

Перевірка проводиться в присутності майстрів. За результатами перевірки начальник цеху проводить нараду з інженерно-технічними працівниками, ухвалені рішення оформлюють розпорядженням по цеху.

Один раз на місяць начальник цеху й голова профкому звітують перед керівництвом підприємства про стан охорони праці.

Третій щабель оперативного контролю. Один раз на місяць керівник підприємства разом із головою профкому із залученням відповідних заступників керівника й фахівців перевіряє стан охорони праці в одному або декількох цехах відповідно до графіка перевірок цехів третього щабля контролю. Результати перевірки оформляються актом.

Звіти начальників перевірених цехів і результати перевірки розглядаються на нараді (дні охорони праці). Ухвалені рішення оформлюють протоколом або наказом по підприємству. Матеріали третього щабля повинні перебувати в окремій папці й зберігатися в службі охорони праці.

Із чого починати?

Інженерів з охорони праці слід починати з пошуку положень про цей вид контролю. Якщо на підприємстві немає Положення, треба звернутися в службу охорони праці сусіднього підприємства, де нормально поставлена робота з охорони праці.

Вивчивши документ, необхідно розробити проект Положення про оперативний адміністративно-суспільний контроль за станом охорони праці підприємства, погодити його з головою профкому затвердити в першого керівника.

У Положенні визначаються завдання й порядок проведення всіх трьох щаблів, планування роботи третього щабля контролю. Інженер з охорони праці знайомить відповідних посадових осіб і фахівців підприємства з Положенням, забезпечує всі цехи журналами оперативного контролю. Надалі він здійснює контроль із проведенням першого й другого щаблів, організовує проведення третього щабля, забезпечує внесення обов'язків по здійсненню оперативного контролю посадових інструкцій відповідних посадових осіб і фахівців.

Планування роботи третього щабля контролю

Щорічно в останній декаді грудня на керуючись аналізом травматизму й стану охорони праці на виробництві у поточному році інженер з охорони праці складає графік обстеження цехів третього щабля на майбутній рік. Графік складається з таким розрахунком, щоб на великих підприємствах протягом року кожен цех був обстежений і результати розглянуті у дні охорони праці як мінімум один раз, на підприємствах з невеликою чисельністю працюючих один раз на півріччя.

Одночасно з розглядом питання про стан охорони праці в конкретному цеху рекомендується складати план розгляду питань дотримання відповідних правил безпеки в цілому по підприємству. Наприклад, розглядаючи електроремонтний

цех, рекомендується другим питанням розглядати дотримання Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів зі звітом головного енергетика; якщо ремонтно-будівельний цех, то дотримання вимог СНиП III-4-80* зі звітом інженера з нагляду за будинками й спорудженнями; якщо транспортний цех, то дотримання Правил охорони праці на автомобільному транспорті, ПДР і т.д.

Графік перевірки цехів підписують інженер з охорони праці й старший громадський інспектор з охорони праці підприємства, погоджує голова профкому, затверджує перший керівник. Із графіком на початку року повинні бути ознайомлені начальники цехів, інші посадові особи. Робочий екземпляр вивішують в кабінеті охорони праці або біля робочого місця інженера з охорони праці.

День охорони праці підприємства

Третій щабель оперативного контролю з охорони праці складається із двох етапів. Перший – перевірка стану охорони праці в цеху, другий – слухання звіту начальника цеху й обговорення результатів перевірки на дні охорони праці. Порядок проведення дня охорони праці може встановлюватися окремим положенням, його рекомендується проводити в той самий день. Наприклад, третій четвер кожного місяця.

Роль інженера з охорони праці в здійсненні третього щабля оперативного контролю

Інженер з охорони праці контролює виконання графіка перевірки цехів, збирає членів комісії, бере участь у обстеженні цехів, записує порушення. За підсумками перевірки оформлює акт, готує матеріали для керівника підприємства до дня охорони праці, а також свої пропозиції стосовно поліпшення роботи, стану охорони праці, залучення посадових осіб до відповідальності.

Інженер з охорони праці оформляє протокол наради, проект заходів або наказу й надалі контролює їх виконання.

Журнал оперативного контролю

Крім записів, які заносять у журнал за підсумками першого й другого щабля, у журнал можуть заноситися записи за результатами перевірок, здійснених уповноваженими з охорони праці, керівниками й фахівцями підприємства, пра-

цівниками служб охорони праці, органів держнагляду, якщо вони прийняли рішення не вручати приписання або акт перевірки.

Журнал повинен перебувати на робочому столі керівника зміни (ділянки) і передаватися по зміні. Журнал потрібно пронумерувати, прошнурувати й скріпити печаткою.

На першій сторінці журналу обов'язково вклеюється вкладиш із текстом Положення про оперативний адміністративно-суспільний контроль. Форма журналу додається (додаток 7).

Проведення оперативного контролю на підприємстві з безцеховою структурою

Значна частина підприємств не має цехової структури. Там підрозділами і його окремими ділянками можуть керувати одні й ті ж самі посадові особи. Іноді сам керівник підприємства (фірми, кооперативу) виконує обов'язки й начальника підрозділу, і безпосереднього керівника робіт.

Такі підприємства не вписуються в схему трирівневого управління охороною праці, а виходить, і в схему триступінчастого контролю. У цих випадках необхідне сполучення щаблів.

Начальник окремого підрозділу повинен здійснювати і перший, і другий щабель контролю, маючи на увазі, що перевірки стану охорони праці на робочому місці варто проводити щодня до початку роботи, а на ділянці – один раз на тиждень.

Якщо ж на всіх трьох рівнях керівництво виробництвом здійснюється керівником фірми, кооперативу, він зобов'язаний проводити й перший, і другий, і третій щаблі контролю. У цьому випадку кількість оформлених документів, мабуть, буде мінімальним, записи за всіма трьома щаблями роблять в журналі оперативного контролю.

Практика показує,

- що оперативний контроль на різних підприємствах (там, де він взагалі проводиться) здійснюється по-різному. Типові недоліки наступні:

- перший щабель на більшості підприємств проводиться не у повному обсязі. Майстри хоча й обходять дільниці перед початком роботи, мало приділяють уваги питанням безпеки праці на робочих місцях, мало що роблять для виявлення й усунення порушень. Записи в журналах оперативного контролю в більшості випадків мають епізодичний характер, фіксуються несуттєві недоліки, записи найчастіше виглядають так: “зауважень немає”;

- другий щабель оперативного контролю проводиться краще, однак перевірки ділянок мають поверхневий характер. Начальники цехів не вживають заходів, спрямованих на регулярне і якісне проведення першого щабля майстрами;

- третій щабель на багатьох підприємствах здійснюється в цілому задовільно, чому сприяють ефективність СУОП й участь самих служб охорони праці підприємств. Типові відступи від установленого порядку наступні:

- перші керівники, як правило, особисто не беруть участь у перевірках цехів, передоручають цю роботу своїм заступникам;

- у роботі комісій не завжди беруть участь заступники керівника й навіть головних фахівців. Перевірки цехів нерідко проводяться виключно працівниками служб охорони праці;

- представники громадських організацій у першому й другому щаблях контролю, як правило, не беруть участь, а там, де беруть участь, особливої активності не виявляють;

- інженери з охорони праці недостатньо впливають на якість проведення першого щабля контролю;

- нерідко інженери з охорони праці порушення й недоліки, виявлені в цехах на третьому щаблі, доводять до керівників підрозділів у вигляді приписів за своїм підписом. Це неправильно. Третій щабель – це робота керівника підприємства, розпорядницькі документи за підсумками оперативного контролю повинен підписувати він. У цьому випадку доцільно підготувати заходи, затвердивши їх у першого керівника.

Як позитивний факт необхідно відзначити, що перші керівники підприємств, їхні заступники, керівники відділів і служб беруть активну участь у другому

етапі третього шабля - у роботі нарад, обговорюють роботу керівників цехів, пропонують заходи щодо поліпшення стану охорони праці.

Пропозиції з поліпшення роботи

Для підвищення ефективності оперативного контролю за станом охорони праці необхідно:

- інженеру з охорони праці активізувати свою роботу в частині контролю за проведенням першого й другого шаблів;

- оскільки інженер з охорони праці не в змозі примусити першого керівника й інших посадових осіб брати участь у третьому шаблі, роботу слід організувати так, щоб за активної участі фахівців інших технічних служб (бажано - їхніх керівників) перевірки цехів проводилися якісно й кваліфіковано, на день охорони праці виносилися конструктивні питання, що дозволяють керівництву вживати заходів, які дають позитивні результати. Дуже важливо, щоб ця робота проводилася регулярно, носила комплексний і системний характер.

У кожному разі, ефективність здійснення адміністративно-громадського контролю за станом охорони праці на підприємстві залежить, у першу чергу, від організаторських здібностей інженера з охорони праці, рівня його відповідальності й бажання працювати.

Добре організований оперативний контроль за станом охорони праці сприяє поліпшенню профілактичної роботи з попередження нещасних випадків на виробництві. Крім того, він сприяє створенню позитивного іміджу керівництва підприємства, що важливо і для самих служб охорони праці. Документи, що підтверджують роботу адміністрації, особливо по третьому шаблю, можуть відіграти вирішальну роль при оцінці діяльності підприємства на період перевірки стану охорони праці наглядовими органами й ще більшу на період роботи комісії зі спеціального розслідування нещасних випадків. Тому Положення про оперативний адміністративно-громадський контроль за станом охорони праці на підприємстві повинне дотримуватися, і це залежить у першу чергу від інженера з охорони праці.

І. ЗЕЛЕНСКИЙ, науковий редактор журналу «Охорона праці».

КОЛЕКТИВНИЙ ДОГОВІР ПІДПРИЄМСТВА: ЙОГО РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Поступове впровадження ринкових механізмів й економічних реформ, що триває протягом тринадцятилітнього періоду розвитку України як незалежної демократичної держави, впливає як на громадське життя в цілому, так і на характер соціально-трудових відносин безпосередньо в сфері виробництва. Ці відносини трансформуються й удосконалюються на основі створення нової нормативно-правової бази, зокрема шляхом впровадження новітніх правових норм із питань договірного регулювання.

Договірне регулювання взаємин між роботодавцями й найманими робітниками набуло сучасних форм й ознак завдяки запровадженню в дію Законів України “Про колективні договори й угоди” (1993р.), “Про професійні союзи, їх права і гарантії діяльності” (1999р.) і низки цільових законодавчих актів з питань оплати праці, відпусток, вирішенню колективних трудових суперечок (конфліктів) і т.д.

Таким самим чином ці процеси стосуються й такої важливої сфери соціально-трудових відносин, як безпека, гігієна праці й виробниче середовище. Із впровадженням у 1992р. спеціального законодавства із цих питань і прийняттям Закону “Про охорону праці” (у новій редакції 2002р.) сформовані й розвинені правові норми з колективного регулювання проблем створення належних здорових і безпечних умов праці у виробництві. Чинний Закон побудований таким чином, що майже кожна п'ята стаття передбачає саме такий механізм регулювання, тобто практично всі основні питання охорони праці або соціального захисту працівників у цій сфері можуть і повинні вирішуватися через колективний договір.

Із цього випливає, що адміністрація підприємств, установ, організацій (далі - підприємство) і профспілкові комітети зобов'язані приділяти першочергову увагу якісному формуванню колдоговірних зобов'язань з охорони праці й організації їх беззаперечного виконання.

Ключовою ланкою в цих питаннях є служба охорони праці підприємства, а тому її керівника або іншого працівника (інженера з охорони праці) потрібно обов'язково включати до складу робочої комісії (групи) з ведення колективних переговорів і розробці проекту колективного договору. Саме фахівці служби охорони праці повинні забезпечити професійний підхід до справи із чітким дотриманням відповідних вимог законодавства. Разом з головою профкому, членами комісії з охорони праці, іншими представниками профспілки із цих питань вони зобов'язані виконати основний обсяг роботи з формування розділу “Охорона праці” й інших споріднених пунктів колдоговору. І саме від ефективного контролю з боку цих фахівців залежить, чи будуть досягнуті кінцеві позитивні результати, унаслідок реалізації взятих двосторонніх зобов'язань згідно укладеному й підписаному сторонами колективному договору.

Які основні моменти при цьому повинні враховуватися фахівцем служби охорони праці?

Перший етап колдоговірної кампанії - підготовчий період. Він, зазвичай, збігається за часом з певними законодавчими термінами колективних переговорів, що передують висновку колективного договору. Відповідно до Закону переговори починаються сторонами не раніше, ніж за три місяці завершення терміну дії попереднього договору. Якщо мова йде про знов утворене підприємство, то колективний договір укладається з ініціативи однієї зі сторін у тримісячний термін після реєстрації підприємства.

Як тільки сторони досягли принципової домовленості про початок колективних переговорів, роботодавець або уповноважений керівник (директор, голова правління) видає погоджений у профкомі наказ про створення робочої комісії, її складі, організації роботи, порядку перевірки виконання попередніх зобов'язань і розробці проекту нового колдоговору, залученні до цього процесу всіх наявних на підприємстві можливостей. ***Керівник (фахівець) служби охорони праці вже при розробці проекту такого наказу повинен***

активно включитися в роботу для того, щоб зазначений наказ визначав ряд важливих організаційних заходів, спрямованих на:

- одержання об'єктивної й принципової оцінки виконання зобов'язань з охорони праці попереднього договору, проведення для цього ретельних перевірок на місцях, аналізу відповідної документації й т.д.;
- забезпечення збору, вивчення й узагальнення пропозицій працівників, фахівців і профспілкового активу з формування колдоговірних зобов'язань на наступний період;
- вивчення результатів атестації робочих місць за умовами праці, стану умов і безпеки праці, проведення аналізу причин виробничого травматизму, професійної й зумовленої виробництвом захворюваності в кожному виробничому підрозділі;
- розробку на цій основі проекту найбільш ефективних профілактичних заходів щодо охорони праці, проведення з ними економічних розрахунків, визначення виконавців й обсягів робіт, порядку їхнього фінансування, матеріально-технічного забезпечення й т.д.
- визначення правових підстав, наявних у законодавстві, а також формування додаткових локальних норм з надання працівникам пільг і компенсацій за важкі й шкідливі умови праці, забезпечення відповідних працівників засобами індивідуального захисту, лікувально-профілактичним харчуванням, молоком, миючими і знешкоджуючими засобами, газованою солоною водою й т.д.

Слід зазначити, що найголовнішим завданням служби охорони праці підприємства в ході колдоговірної кампанії є правильне формування проекту комплексних заходів щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці й виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, попередження випадків виробничого травматизму, професійного захворювання, аварій і пожеж (далі – Комплексні заходи). На цих заходах окремо акцентується увага в ст. 20 й абзаці третьому частини другий

ст. 13 Закону “Про охорону праці”, що підкреслює їхню приналежність до однієї з найбільш важливих частин колективного договору.

Особливе місце й значення Комплексних заходів серед інших колективних зобов'язань полягає в тому, що завдяки їм досягається відчутний прогрес у забезпеченні охорони праці в умовах діючого виробництва, робочі місця приводяться у відповідність до нормативних вимог, умови праці наближаються до комфортних. Не випадково асигнування на реалізацію комплексних заходів щодо охорони праці одержали назву “цільових” тобто таких, які не можуть витратитися на роботи, що не забезпечують просування хоча б на один щабель уперед до вищого рівня безпеки й умов праці у порівнянні з досягнутим рівнем.

Частини третя і четверта ст. 19 Закону “Про охорону праці” установлюють мінімальні розміри цільових асигнувань на охорону праці: не менше 0,5% від суми реалізованої продукції для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, що використовують найману працю, і не менше 0,2% від фонду оплати праці для підприємств, що утримуються за рахунок бюджету.

Отже, готуючи проект колективного договору на наступний рік, необхідно спочатку визначити загальну суму цільових засобів, які будуть виділені на Комплексні інженерно-технічні заходи, з дотриманням зазначених мінімальних розмірів, розрахованих відповідно до суми реалізованої продукції, робіт, послуг або до фонду оплати праці підприємства за попередній рік. Якщо колдоговір планується укласти, наприклад, на два роки, певна сума подвоюється.

Певні обсяги, а також джерела фінансування повинні бути зазначені в текстовій частині розділу “Охорона праці”, самі ж Комплексні заходи рекомендується сформулювати у вигляді спеціального додатка до колдоговору (що є його невід'ємною складовою) за формою (додаток 9).

Додаток 9 повинен являти собою перелік найбільш важливих й актуальних заходів, що відповідають вищезгаданим ознакам цільових комплексних захо-

дів щодо охорони праці, які можуть бути виконані за рахунок цільових засобів у певних розмірах. При цьому дуже важливо відслідковувати, щоб цільові кошти не направлялися, наприклад, на ремонти дахів, підлог, устаткування й інші роботи з підтримки основних фондів (включаючи інженерно-технічні засоби безпеки) у належному технічному стані, на організацію навчання кадрів, проведення медичних оглядів працівників, придбання ЗІЗ, молока, лікувально-профілактичного харчування, миючих і знешкоджуючих засобів, на благоустрій й озеленення території, надання працюючим пільг і компенсацій, на природоохоронні й інші подібні заходи. Усі вони повинні фінансуватися з інших джерел, встановлених законодавством.

Недоцільно дублювати ці заходи колективного договору із заходами в плані економічного й соціального розвитку підприємства, планах організаційно-технічних, технологічних й інших заходів, спрямованих на підвищення ефективності й пошук резервів виробництва, і із програмою дій адміністрації у зазначеному напрямку.

При вирішенні виробничих завдань, безумовно, впроваджуються нова техніка, більше прогресивна технологія, засоби механізації й автоматизації виробничих процесів, проводяться інші заходи, які одночасно з підвищенням ефективності виробництва й продуктивності праці повинні поліпшувати умови й підвищувати безпеку працівників. Однак вносити ці заходи в колективний договір як цільові з охорони праці (і фінансувати за рахунок вищевказаних цільових асигнувань) буде неправильним. Взаємозв'язок таких заходів з розділом “Охорона праці” колективного договору можливий лише тоді, коли роботодавець зобов'язується домогтися за рахунок їх впровадження певного кінцевого результату, наприклад: знизити до нормативних вимог рівень запиленості, загазованості повітря робочої зони або усунути інші шкідливі або небезпечні виробничі фактори в конкретному виробництві, вивільнити певну кількість працівників від виконання важких робіт, нічних змін і т.д. Яким чином роботодавець досягне цієї мети й забезпечить виконання узятим колективним зобов'язанням - це вже його справа.

До Комплексних заходів, які можуть проводитися за рахунок виділених на охорону праці цільових засобів, зокрема, відносяться:

- модернізацію технологічного, вантажопідйомного, транспортного й іншого виробничого устаткування відповідно до вимог нормативно-правових актів з охорони праці;
- впровадження в умовах діючого виробництва систем автоматичного й дистанційного управління технологічними процесами й виробничим устаткуванням, систем автоматичного контролю й сигналізації про наявність (виникнення) небезпечних або шкідливих виробничих факторів й пристроїв аварійного вимикання устаткування або комунікацій при виникненні небезпеки для працівників;
- розробку, виготовлення й монтаж нових, більше ефективних інженерно-технічних засобів охорони праці;
- реконструкцію систем природного й штучного освітлення з метою досягнення нормативних вимог з освітленості виробничих, адміністративних, санітарно-побутових приміщень, робочих місць, проходів, аварійних виходів в умовах діючого виробництва;
- розробку, виготовлення (придбання) і монтаж нових, реконструкція наявних вентиляційних систем, систем аспірації, пилогазовловлюючих пристроїв, установок для кондиціонування повітря у приміщеннях діючого виробництва й на робочих місцях, зокрема, у закритих ємностях, кабінах управління металургійним устаткуванням, мостовими кранами ливарних цехів і т.д.;
- здійснення конструктивних рішень і заходів, що забезпечують на діючому устаткуванні виключення або зниження до регламентованих рівнів шуму, вібрації, запиленості, загазованості, ультразвуку, шкідливих випромінювань й інших шкідливих факторів;
- упровадження устаткування і пристроїв, що забезпечують контроль стану ізоляції в електроустановках, їх відключення у випадках пошкодження ізоляції, використання безпечної напруги при виконанні робіт в небезпечних

або особливо небезпечних приміщеннях (умовах), реалізацію інших заходів, спрямованих на захист працівників від ураження електричним струмом;

- виконання робіт із застосування спеціальних кольорів і знаків безпеки відповідно до правил і стандартів безпеки праці;

- устаткування спеціальних механізмів та пристроїв, що забезпечують зручне й безпечне виконання робіт на висоті, наприклад, з ремонту, скління вікон і ліхтарів, очищенню скла, обслуговуванню освітлювальних арматур і т.д.;

- заходів з усунення безпосереднього контакту працівників з небезпечними й шкідливими для здоров'я речовинами й матеріалами або тваринами, виведенню персоналу з небезпечних зон (наприклад, шляхом впровадження засобів механізації, дистанційного управління, більше надійної герметизації устаткування й т.д.);

- цільове перепланування (реконструкцію) виробничих приміщень для забезпечення дотримання діючих норм охорони праці при розташуванні виробничого устаткування, робочих місць, площадок для складування сировини, готової продукції, оснащення й т.д., забезпечення необхідних розривів, проходів і габаритних розмірів безпеки; устаткування спеціальних перехідних галерей, тунелів у місцях масового переходу працівників;

- реконструкція наявних систем опалення, теплових, водяних або повітряних завіс, інших установок для обігріву (охолодження) з метою доведення температурного режиму у виробничих, адміністративних, санітарно-побутових приміщеннях і на робочих місцях до встановлених нормативів;

- упровадження більше безпечних і нешкідливих для здоров'я засобів транспортування різних вантажів, сировини й матеріалів замість ручних трудомістких операцій (наприклад, пневмотранспорту для сипучих, пилових матеріалів, трубопровідних систем для перекачування кислот, лугів до місць їхнього застосування й т.д.);

- виготовлення спеціальних площадок, сходів та інших засобів для безпечного виконання робіт з ручного зачаливання контейнерів й інших пакетних

вантажів, відкриття люків залізничних піввагонів, обслуговування запірних арматур, розташованої на висоті, і т.д.;

- заходи з розширення, реконструкції санітарно-побутових приміщень із метою доведення забезпеченості ними працюючих відповідно до діючих норм, додаткове устаткування цих приміщень сучасним інвентарем та пристроями;

- устаткування на існуючих об'єктах нових місць, реконструкція наявних місць організованого відпочинку й обігріву працівників, а також укриттів від сонячних променів й атмосферних опадів при виконанні робіт на відкритому повітрі;

- створення й впровадження автоматизованих інформаційних систем охорони праці, систем аналізу й прогнозування небезпечних й аварійних ситуацій на виробництві, придбання відповідного програмного забезпечення й електронних баз даних з охорони праці;

- створення автоматизованих робочих місць на базі ЕОМ для працівників служб охорони праці;

- створення кабінетів, пересувних лабораторій, куточків, стендів, виставок з охорони праці, придбання необхідних наочних приладів, плакатів, демонстраційних апаратів, відеофільмів, контрольно-вимірювальних та інших приладів, макетів, літератури й т.д. з питань охорони праці;

- розробка проектів положень, інструкцій, інших нормативних актів з охорони праці, що діють у межах підприємства, їхнє тиражування після затвердження роботодавцем;

- придбання необхідних загальнодержавних нормативно-правових актів з охорони праці, забезпечення ними й актами підприємства відповідних посадових осіб і працівників.

Формуючи проект Комплексних заходів, варто чітко уявляти загальний механізм фінансування різних напрямків роботи з охорони праці, оскільки, з огляду на комплексність поняття “охорона праці”, кошти на реалі-

зацію завдань у сфері безпеки, гігієни праці й виробничого середовища виділяються з різних джерел фінансування.

Так, найбільш вагома частина робіт у межах вищевказаних цільових Комплексних заходів може й повинна проводитися за рахунок валових витрат виробництва й обігу, оскільки за всіма основними ознаками більшість цих заходів відповідає вимогам пунктів 1, 2 й 3 Переліки заходів і засобів з охорони праці, витрати на проведення й придбання яких включаються у валові витрати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. № 994.

Разом з тим повною мірою повинне використовуватися і таке джерело фінансування цільових заходів з охорони праці, як амортизаційні відрахування, оскільки по визначеннях ст. 8 Закону “Про оподаткування прибутку підприємств” амортизації підлягають витрати на придбання, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, технічне переозброєння й інші види поліпшення основних фондів, а невід’ємною складовою цих робіт є поліпшення основних фондів шляхом підвищення рівня їх безпеки для обслуговуючого персоналу й оточуючих людей.

Укажемо також ще на одне джерело фінансування цільових заходів щодо охорони праці – фонди підприємства, що формуються за рахунок прибутку, який залишається в його розпорядженні. Насамперед мова йде про визначення можливостей використання для цієї мети фонду виробничого розвитку, кошти якого також спрямовуються на відновлення основних фондів підприємства й на забезпечення капітальних вкладень у його перспективний розвиток, у тому числі в напрямку підвищення рівня безпеки й умов праці.

Для підприємств, установ, організацій, фінансованих з Державного або місцевого бюджетів, цільові заходи з охорони праці виконуються за рахунок засобів, виділених на їх утримання, а також за рахунок державних капітальних вкладень (якщо заходи мають капітальний характер).

З метою встановлення належного обліку й контролю за правильною витратою зазначених цільових засобів необхідно, щоб у бухгалтерських доку-

ментах і звіті асигнування й фактичних витрат на Комплексні заходи з охорони праці вказувалися окремим рядком.

Щоб уникнути плутанини на місцях, необхідно привести орієнтовний перелік інших, найбільш характерних заходів, які не відносяться до цільових (а виходить, не можуть виконуватися за рахунок цільових асигнувань), хоча вони й мають певне або безпосереднє відношення до охорони праці й фінансуються (у переважній більшості) за рахунок валових витрат відповідно до вимог підпунктів 5.4.1, 5.4.2, 5.4.7, 5.4.9, 5.4.10, 5.6.2 і п. 8.7 Закону “Про оподаткування прибутку підприємств”:

- забезпечення працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального захисту (далі - ЗІЗ), миючими і знешкоджуючими засобами, молоком, лікувально-профілактичним харчуванням, газованою солоною водою;
- організація навчання працівників, у тому числі й цільовому навчанні з питань охорони праці;
- проведення обов'язкових медичних оглядів працівників певних категорій;
- заходи з визначення підстав для призначення працівникові пільгових пенсій, надання додаткових відпусток, скороченого робочого дня, інших пільг і компенсацій, передбачених законодавством, у зв'язку з важкими й шкідливими умовами праці;
- проведення атестації робочих місць за умовами праці на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці;
- заходи, проведені відповідно до нормативно-правових актів з метою придбання ліцензій й інших спеціальних дозволів державних органів для ведення господарської діяльності, у тому числі дозволів Держнаглядохоронпраці на початок робіт і види робіт підприємства, діяльність якого пов'язана з виконанням робіт й експлуатацією об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки (проведення аудита охорони праці, експертизи проектної документації, експертизи й діагностики потенційно небезпечних об'єктів й устаткування, розробка й складання декларації безпеки об'єкта підвищеної небезпеки, проведення експертизи технічного стану будинків і споруд і т.д.);

– відшкодування підприємствам, установам, організаціям витрат, пов'язаних із залученням їхніх представників до участі в розслідуванні аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, проведення експертизи їхніх причин, у тому числі витрат на відрядження осіб, призначених членами комісії зі спеціального розслідування цих подій або залучених як експертів; на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці,

– видача ЗІЗ не може лягати на валові витрати виробництва й обороту, а здійснюється за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні суб'єкта підприємництва. З іншого боку, вартість ЗІЗ, виданих працівникові додатково до діючих норм в останньому випадку, буде вважатися його прибутком і буде включена в загальну суму отриманого їм доходу, що підлягає оподатковуванню (із чим працівник може й не погодитися). Отже, щоб не виникли конфліктні ситуації, необхідно узгодити з такими працівниками ці питання, перш ніж включати зобов'язання в колективний договір.

Колективний договір обов'язково повинен містити заходи з захисту прав і соціальних інтересів осіб, що постраждали від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань, а також утриманців і членів родин загиблих. Однак практика формування зобов'язань із цих питань має потребує в кардинальних змін, оскільки із уведенням загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку здійснений перехід від схеми прямого відшкодування збитків “роботодавець – потерпілий працівник” до опосередкованої схеми відшкодування “роботодавець – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворюваннях України (далі - Фонд) – потерпілий працівник”. Тому зміст відповідних положень колективного договору варто переорієнтувати на:

- установа взаємодії з Фондом і його робочими органами, страховими експертами з охорони праці, іншими фахівцями, що діють на місцях;

- забезпечення повного, якісного й об'єктивного розслідування нещасних випадків на виробництві й профзахворювань, виявлення дійсних технічних й організаційних причин цих випадків, недопущення безпідставного обвинува-

чення потерпілих, що призводить до незаконного позбавлення їх частини одноразової допомоги й порушення інших прав на соціальний захист, передбачених законодавством;

- забезпечення невідкладної передачі у Фонд необхідних матеріалів про нещасні випадки й профзахворювання й надання допомоги потерпілим працівникам у отриманні від Фонду всіх страхових виплат і видів соціальної допомоги відповідно до законодавства;

- забезпечення своєчасної й повної сплати підприємством внесків на цей вид соціального страхування й т.д.

Разом з тим потрібно оцінити стан економічного розвитку підприємства, і, виконуючи вимоги частини другої ст. 9 Закону “Про охорону праці”, передбачити, за можливістю, додаткові виплати для потерпілих і членів родин загиблих на виробництві працівників за рахунок власних засобів роботодавця.

Ці виплати можуть здійснюватися у вигляді одноразової допомоги. Поки що слід зазначити, що Законом “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” передбачений належний захист прав на одноразову допомогу лише тих осіб (їхніх родин), які постраждали від нещасного випадку на виробництві тільки зі смертельним кінцем або зі стійкою втратою працездатності. Для всіх інших потерпілих, які раніше одержували від роботодавця цю допомогу відповідно до норм колективного договору, надання її Фондом не передбачено. Тому, виходячи з вимог ст. 22 Конституції України про недопущення звуження змісту й обсягу існуючих прав громадян за будь-яких змін законодавства, необхідно продовжити практику формування відповідних колдоговірних зобов'язань про надання одноразової допомоги потерпілим.

Зобов'язання колективного договору повинні деякою мірою відповідати принципам економічного стимулювання й матеріальної відповідальності суб'єктів трудових відносин за стан охорони праці.

Це означає, з одного боку, що роботодавець повинен брати на себе зобов'язання з відшкодування всіх збитків унаслідок незабезпечення нормативних умов праці, унаслідок аварій, нещасних випадків, професійних захворювань у цілому. Конкретні ж посадові особи й працівники, з вини яких це відбулося, повинні знати, що відповідно до колективного договору й у рамках, передбачених законодавством, вони зобов'язані відшкодувати роботодавцеві певну частину нанесеного збитку.

З іншого боку, економічний механізм управління охороною праці повинен передбачати систему заохочень для тих працівників, які сумлінно виконують вимоги положень законів, інших нормативно-правових актів й актів підприємства із цих питань, не допускають порушень вимог особистої і колективної безпеки, беруть активну участь і проявляють ініціативу в проведенні заходів щодо підвищення рівня охорони праці на підприємстві. Оплата праці, премії (у тому числі введення спеціального виду преміювання за безпечну працю), винагороди за виконану конкретну роботу, винахідництво й раціоналізаторські пропозиції з питань охорони праці, моральні заохочення - все повинне використовуватися для належної оцінки особистого внеску працівника. І саме колективний договір, як свідчить ст. 25 Закону "Про охорону праці", повинен установлювати будь-які види заохочень за сумлінне ставлення до вирішення завдань охорони праці.

Зобов'язання колективного договору двосторонні, тому цей документ повинен містити не тільки вимоги з охорони праці до роботодавця, але й зобов'язання (у відповідності зі ст. 14 Закону) з безумовного виконання кожним працівником норм, правил, стандартів, інструкцій з охорони праці, правил поводження з машинами, механізмами, устаткуванням, інструментами й пристроями, обов'язковому використанню засобів колективного й індивідуального захисту й т.д. Кожен працівник підприємства зобов'язаний виконувати положення колективного договору за тими питаннями охорони праці, які його стосуються.

Залежно від складу трудового колективу, характеру й специфіки виробництв колективні договори повинні передбачати також зобов'язання зі створення належних, безпечних умов праці для інвалідів, пенсіонерів, неповнолітніх, наданню їм відповідних додаткових пільг і компенсацій. Особливу увагу варто приділити зобов'язанням з поліпшення умов праці жінок, їх санітарно-побутового й медичного обслуговування, звільненню від нічних змін, важких і шкідливих робіт і т.д. (додатки 10-16)

Варто також уважно поставитися до визначення тих зобов'язань, які стосуються забезпечення соціальних гарантій і створення належних передумов для роботи осіб, уповноваженими найманими робітниками на захист їхніх інтересів у сфері охорони праці. Як вимагає ст. 42 Закону “Про охорону праці”, саме колективний договір повинен установлювати строк звільнення цих уповноважених осіб від роботи зі збереженням середнього заробітку для виконання своїх суспільних обов'язків і проходження навчання, визначати порядок їхнього звільнення або залучення до дисциплінарної або матеріальної відповідальності, забезпечення необхідними коштами, нормативними актами, допомогою й т.д.

На підприємстві, де діє профспілка, уповноваженим найманими робітниками особою з питань охорони праці є представник цієї профспілки, обраний членом профкому або комісії з охорони праці профспілкового комітету або громадським (старшим громадським) інспектором з охорони праці. Отже, зазначені положення колективного договору повинні передбачатися й для кожного із цих представників профспілкового активу. Усі вони – добровільні помічники в діяльності служби охорони праці, тому саме фахівці цієї служби повинні подбати про включення до колективного договору повного переліку зобов'язань роботодавця із забезпечення сприятливих умов для роботи представників профспілки, дотриманню їх прав і соціальних інтересів, організації разом із профкомом своєчасного і якісного навчання представників профспілки з охорони праці.

ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ Й ПРОВЕДЕННЯ СТРАХОВИХ ВИПЛАТ ПОТЕРПІЛИМ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ

Призначення й проведення страхових виплат потерпілої (членам їхніх родин) проводиться відповідно до Закону “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” (далі - Закон), Законом “Про страхові тарифи на загальнообов’язкове державне соціальне від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”, іншими нормативно-правовими актами.

Чинність Закону поширюється на особи, застраховані відповідно до базового Закону, і на особи, право яких на одержання відшкодування збитку раніше було встановлено відповідно до законодавства СРСР або законодавства України про відшкодування збитку, заподіяного працівникам унаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання, пов’язаних з виконанням ними трудових обов’язків.

У відповідності до ст. 13 Закону страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що заподіяли застрахованому професійно обумовлену фізичну або психічну травму за обставин, із настанням яких виникає право застрахованої особи на одержання матеріального забезпечення й/або соціальних послуг.

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок, визначений постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві» від 25.08.2004 р. № 1112.

Згідно ст. 14 Закону нещасний випадок – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактору або середо-

вища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, унаслідок яких заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть.

До професійного захворювання відноситься захворювання, що виникло в результаті професійної діяльності застрахованого й обумовлене винятково або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

Професійне захворювання є страховим випадком також при його встановленні або виявленні у період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він занедужав.

Перелік професійних захворювань затверджено постановою Кабінету Міністрів “Про затвердження переліків професійних захворювань” від 08.11.2000р. № 1662.

В окремих випадках Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань України (далі - Фонд) може визнати страховим випадком захворювання, не внесені до переліку професійних захворювань, якщо на момент ухвалення рішення медична наука має нові відомості, що дають підставу вважати це захворювання професійним.

Стійкою втратою професійної працездатності вважається будь-яка її втрата (установлення групи інвалідності потерпілого, установлення групи інвалідності й ступені втрати професійної працездатності потерпілого, а також тільки встановлення ступеня втрати професійної працездатності потерпілого), що визначена медико-соціальними експертними комісіями (далі - МСЕК) на обумовлений строк або безстроково.

Ступінь втрати професійної працездатності потерпілим установлюється МСЕК при участі Фонду. МСЕК установлює ступінь обмеження професійної працездатності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причину, час настання й групу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я.

Ступінь втрати професійної працездатності, встановлена МСЕК потерпілому, визначається у відсотках професійної працездатності, що він мав до ушкодження здоров'я.

При встановленні втрати професійної працездатності МСЕК керується постановами Кабінету Міністрів “Про затвердження Положення про медико-соціальну експертизу й Положення про індивідуальну програму реабілітації й адаптації інваліда” від 22.02.92 р. № 83, “Про затвердження Порядку організації й проведення медико-соціальної експертизи втрати працездатності” від 04.04.94р. № 221 і наказом Міністерства охорони здоров'я “Про затвердження Порядку встановлення медико-соціальними експертними комісіями ступеня втрати професійної працездатності у відсотках працівникам, яким нанесене ушкодження здоров'я, пов'язане з виконанням трудових обов'язків” від 22.11.95р. № 212.

Відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків (далі – відділення) розглядає справу про страхові виплати на підставі заяви (зразок заяви додається) потерпілого або зацікавленої особи за наявності всіх необхідних документів і приймає відповідні рішення в десятиденний строк, без огляду на день надходження вказаних документів.

Особиста справа потерпілого (членів його родини) формується у відділенні того району, де перебуває підприємство, з яким потерпілий був у трудових відносинах і на якому стався нещасний випадок або професійне захворювання. Зазначене відділення призначає й проводить страхові виплати (одноразова допомога у випадку стійкої втрати професійної працездатності потерпілого; щомісячну грошову суму у випадку часткової або повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого (щомісячну страхову виплату); одноразова допомога у випадку смерті потерпілого; щомісячну страхову виплату особам, що мають на неї право у випадку смерті потерпілого, потерпілому (членам його родини) і після цього передає особисту справу потерпілого (членів його родини) за їх заявою у від-

ділення за їхнім місцем проживання відповідно до інформаційного листа виконавчої дирекції Фонду № 17 “Про передачу особистих справ потерпілих (членів їхніх родин) за їхнім місцем проживання” від 17.05.2002 р. № 02-471.

Рішення оформляється постановою (у тому числі у випадку призначення страхової виплати за рішенням суду) (зразок постанови додається), у якому вказуються дані про особи, що мають право на страхові виплати, розміри виплат на кожного члена родини і їх терміни або обґрунтування відмови у виплатах.

Відділення може затримати страхові виплати до з'ясування обставин для виплат, якщо документи про страховий випадок оформлені з порушенням установлених вимог.

Копію постанови про призначення страхової виплати або про відмову в страховій виплаті відділення відсилає потерпілому або зацікавленим особам.

Середньомісячний заробіток для обчислення розміру страхових виплат потерпілому й особам, що мають на них право у випадку смерті потерпілого, визначається відповідно до Порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженому постановою Кабінету Міністрів “Про обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням” від 26.09.2001р. №1266, і постановам правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків “Про затвердження Положення про обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 01.11.2001 р. №43 і від 14.09.2004 р. №66.

При повторному ушкодженні здоров'я середньомісячний заробіток, за бажанням потерпілого, обчислюється за відповідні розрахункові періоди, які передували першому або повторному ушкодженню здоров'я. Якщо повторне

ушкодження здоров'я працівника наступило з вини іншого роботодавця, страхова виплата проводиться на загальних підставах.

Доставка й переклад сум, які виплачуються потерпілим й особам, що мають на них право у випадку смерті потерпілого, проводяться за рахунок Фонду. Переклад повинен оформлятися за три дні до дня, встановленого постановою відділення, строку проведення страхових виплат.

За бажанням одержувачів ці суми можуть перераховуватися на їхні особисті рахунки в банку. Перерахування зазначених сум у банк повинне проводитися в день, що передує дню, встановленому постановою відділення, строку проведення страхових виплат.

Суми, отримані в рахунок страхових виплат потерпілим, можуть бути утримані Фондом, якщо рішення про їхню виплату прийнято на підставі підроблених документів або представлені свідомо неправдиві відомості, а також якщо допущено помилку, що впливає на суму страхових виплат.

Фонд може відмовити в страховій виплаті застрахованому, якщо мали місце:

1) навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку, якщо це встановлено комісією з розслідування страхового випадку;

2) подання роботодавцем або потерпілим Фонду свідомо неправдивих відомостей про страхові випадки;

3) здійснення застрахованим навмисного злочину, що спричинив настання страхового випадку.

Відділення може відмовити у виплаті застрахованому, якщо нещасний випадок відповідно до законодавства не визнаний пов'язаним з виробництвом і це встановлено комісією з розслідування страхового випадку.

Страхова виплата може бути припинена:

1) на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого дана Верховною Радою України, у випадку ненадання потерпілим щорічно в гру-

дні документів, що засвідчують факт знаходження потерпілого живим, відповідно до постанови Кабінету Міністрів “Про затвердження Порядку проведення страхових виплат, призначених у зв'язку з нещасним випадком на виробництві й професійному захворюванні, які спричинили втрату працездатності, особам, які виїхали за межі України” від 09.08.2001 р. № 998;

2) на весь час, протягом якого потерпілий перебуває на державному утриманні, за умови, що частка виплати, яка перевищує вартість такого утримання, надається особам, що перебувають на утриманні потерпілого;

3) якщо з'ясувалося, що виплати призначені на підставі документів, що містять неправдиві відомості. Сума витрат на страхові виплати, отримані застрахованим, стягується в судовому порядку;

4) якщо страховий випадок наступив унаслідок навмисного наміру заподіяння собі травми;

5) якщо потерпілий ухиляється від медичної або професійної реабілітації або не виконує правил, пов'язаних із установленням або переглядом обставин страхового випадку, або порушує правила поведінки й установлений для нього режим, що перешкоджає одужанню;

б) в інших випадках, передбачених законодавством.

Якщо на утриманні потерпілого перебувають члени родини, що проживають на території України, виплати у випадках, передбачених пп. 1 й 5 ст. 38 Закону, не припиняються, а тільки зменшуються на суму, що не перевищує 25% усієї суми виплат.

Відповідно до підпункту 4.3.1 п. 4.3 ст. 4 Закону “Про податок з доходів фізичних осіб”, що набув чинність з 1 січня 2004р., у загальний місячний або річний оподатковуваний дохід платника податків не входить сума страхових виплат, одержана платником податків з фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до Закону (додаток 17)

Ухвали відділень або рішень суду про призначення страхових виплат, заяви потерпілих та інших заінтересованих осіб про призначення страхових виплат з усіма необхідними документами, передбаченими Законом та нака-

зом виконавчої дирекції Фонду “Про затвердження зразків заяв та постанов для призначення та здійснення страхових виплат потерпілим (членам їхніх сімей)” від 06.12.2004 р. № 1745, зберігаються відділеннями згідно з Правилами обліку та зберігання у відділеннях виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України документів, що підтверджують право працівника на страхову виплату, інші соціальні послуги унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, затвердженими постановою правління Фонду від 12.10.2000 р. № 15.

Відповідно до Порядку передачі до архівних установ або підрозділів документів з обліку виплат, доходу застрахованих осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 02.06.2004 р. № 741, особові справи потерпілих до архівних установ не передаються, а зберігаються у відділеннях Фонду 75 років.

У разі настання страхового випадку Фонд зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі відшкодовувати шкоду, заподіяну працівникові унаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які мають на це право:

- 1) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;
- 2) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілого;
- 3) щомісячно грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого (щомісячну страхову виплату);
- 4) грошову суму за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому;
- 5) виплату потерпілому в розмірі його середньомісячного заробітку при тимчасовому переведенні його на легшу роботу;
- 6) виплату потерпілому під час його професійної реабілітації;

- 7) одноразову допомогу в разі смерті потерпілого;
- 8) щомісячну страхову виплату особам, які мають на неї право в разі смерті потерпілого;
- 9) витрати на поховання потерпілого.

Фондом також фінансуються пенсії по інвалідності унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання та пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, які призначаються та виплачуються відповідно до Закону «Про пенсійне забезпечення».

Призначення допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності

У разі настання страхового випадку Фонд зобов'язаний у встановленому законодавством порядку своєчасно та в повному обсязі виплатити працівникові допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності.

Підставою для оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок засобів роботодавця та надання допомоги, пов'язаної з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, є виданий в установленому порядку листок непрацездатності, у якому винна бути позначка про зв'язок хвороби із страховим випадком, та наявність акту про нещасний випадок або акту розслідування професійного захворювання за встановленою формою.

Зв'язок тимчасової непрацездатності з виробничою травмою чи професійним захворюванням засвідчується в медичній карті амбулаторного чи стаціонарного хворого.

Дні тимчасової непрацездатності застрахованій особі не оплачуються в разі встановлення комісією з розслідування страхового випадку:

- одержання застрахованою особою травми або захворювання під час скоєння нею злочину або інших правопорушень, якщо ці дії підтверджені рішенням суду;
- якщо страховий випадок наставши унаслідок навмисного наміру заподіяння собі травми, що встановлено комісією з розслідування страхового випадку;

- тимчасової непрацездатності унаслідок отруєння алкоголем, наркотичними або іншими отруйними речовинами, а також унаслідок їх дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не викликано застосуванням цих речовин у виробничих процесах або порушенням вимог безпеки щодо їх зберігання й транспортування, або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від роботи згідно з установленим порядком.

Якщо за наявності акту розслідування нещасного випадку (форма Н-5) та акту про нещасний випадок на виробництві (форма Н-1) або акту розслідування професійного захворювання (форма П-4) застрахована особа визнана чи не визнана інвалідом через нещасний випадок на виробництві (професійне захворювання) через певний час у зв'язку із погіршенням стану здоров'я, що пов'язане з цим нещасним випадком (професійним захворюванням), їй виданий листок непрацездатності, то допомога за тимчасовою непрацездатністю надається в разі засвідчення в медичній карті хворого зв'язку захворювання з нещасним випадком на виробництві (професійним захворюванням) і в листку тимчасової непрацездатності є позначка про зв'язок хвороби з нещасним випадком на виробництві (професійним захворюванням).

Оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок засобів роботодавця та допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, пов'язаних з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, призначається й виплачується за місцем роботи застрахованої особини, на якому стався страховий випадок, у розмірі 100% втраченої середньої заробітної плати за робочі дні (години) згідно з графіком роботи, що припадають на дні тимчасової непрацездатності.

Якщо застрахована особа працює за сумісництвом, допомога призначається й виплачується страхувальником за місцем роботи, де стався страховий випадок. При цьому враховується заробітна плата за іншим місцем роботи на підставі довідки про середню заробітну плату з іншого місця роботи.

Допомога добровільно застрахованій особі призначається відділенням, у якому вона зареєстрована, з шостого дня тимчасової непрацездатності, пов'язаної з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням.

Допомога застрахованій особі виплачується страхувальником за рахунок його страхових внесків до Фонду. Перші п'ять днів тимчасової непрацездатності оплачуються за рахунок засобів страхувальника, де стався страховий випадок.

Допомога призначається, якщо застрахована особа звернулася за нею не пізніше шести місяців з дня відновлення працездатності або встановлення інвалідності. При зверненні за допомогою після шести місяців вона може бути надана лише у виняткових випадках з поважних причин за рішенням постійної комісії правління Фонду з питань страхових виплат, соціальних послуг потерпілим та їх реабілітації (додаток 18 і 19).

Страхові виплати у випадку втрати годувальника

У випадку смерті потерпілого право на одержання одноразової допомоги має його родина й особи, що перебували на його утриманні, а також дитина померлого, народжена протягом не більше ніж десятимісячного строку після його смерті.

Право на одержання одноразової допомоги особами, що мають право на виплату у зв'язку зі смертю годувальника, настає від дня смерті потерпілого, але не раніше дня настання права на виплату одноразової допомоги, яким є дата встановлення МСЕК причинного зв'язку смерті потерпілого з раніше отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Особи, що перебували на утриманні потерпілого:

1) діти, що не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють або старші цього віку, але через недоліки фізичного або розумового розвитку самі не здатні заробляти; діти, що є учнями, студентами (курсантами, слухачами, стажистами) денної форми навчання, але не більше ніж до досягнення ними 23 років;

2) жінки, що досягли 55 років, і чоловіки, що досягли 60 років, якщо вони не працюють;

3) інваліди - члени родини потерпілого;

4) неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати.

заний виплачувати аліменти.

Право на одержання одноразової допомоги мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого або інший член родини, якщо він не працює й доглядає за дітьми, братами, сестрами або онуками потерпілого, що не досягли 8-літнього віку.

Відділення розглядає справи про призначення одноразової допомоги родині й особам, що мають на це право, ухвалює рішення щодо виплат у випадку втрати годувальника за умови подання документів, які видаються відповідними організаціями у триденний строк з моменту звертання заявника:

1) заяви осіб, що мають право на страхову виплату (колективного або індивідуального) на ім'я начальника відділення, у якому вказується номер свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (до одержання свідоцтва - ідентифікаційний номер з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків й інших обов'язкових платежів) заявників;

2) акту про нещасний випадок за формою Н-1 (якщо стався нещасний випадок, а не професійне захворювання);

3) акту розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (якщо такий складався);

4) акту розслідування професійного захворювання за формою П-4 (якщо таке встановлено);

5) рішення суду про встановлення факту нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (якщо було засідання суду з цього питання);

6) копії свідоцтва органа реєстрації актів громадянського стану про смерть потерпілого (засвідченої працівником відділення на підставі оригіналу);

7) копії свідоцтва органа реєстрації актів громадянського стану про шлюб (засвідченої працівником відділення на підставі оригіналу);

8) висновку МСЕК про причинний зв'язок смерті потерпілого з наслідками раніше отриманого трудового каліцтва або професійного захворювання;

9) довідки про середню заробітну плату (доходи) потерпілого (якщо він не одержував страхові виплати);

10) копії свідоцтва про народження дитини (завіреної працівником відділення на підставі оригіналу);

11) довідки житлово-експлуатаційної організації, а за її відсутності – довідки виконавчого органа ради або інших документів про склад родини померлого, у тому числі тих, хто перебував на його утриманні, або копії відповідного рішення суду;

12) довідки житлово-експлуатаційної організації, а за її відсутності – виконавчого органа ради про батьків або інших членів родини померлого, які не працюють й доглядають за дітьми, братами, сестрами або онуками померлого, які не досягли 8-літнього віку;

13) довідки навчального закладу (по семестрах) про те, що член родини потерпілого у віці від 18 до 23 років, що має право на відшкодування збитку, учиться за денною формою навчання;

14) довідки навчального закладу інтернатного типу про те, що член родини потерпілого, що має право на відшкодування збитку, перебуває на утриманні цього закладу;

15) довідки МСЕК про встановлення інвалідності осіб, що перебували на утриманні померлого;

16) довідки про розмір пенсії потерпілого (якщо він не працював на день смерті);

17) копії трудової книжки осіб, що мають право на страхові виплати (завіреної працівником відділу, на підставі оригіналу).

Факт знаходження на утриманні потерпілого за відсутності відповідних документів і неможливості їх відновлення встановлюється в судовому порядку.

У випадку смерті потерпілого унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійному захворюванні розмір одноразової допомоги його родини повинен бути не менше п'ятирічної заробітної плати потерпілого й, крім того, не менше річного заробітку потерпілого на кожну особу, що перебувала на його утриманні, а також на його дитину, що народилася протягом не більше ніж у десятимісячний термін після смерті потерпілого.

Розмір одноразової допомоги родині потерпілого не залежить від наявності в родині потерпілого осіб, що перебували на його утриманні, а також не залежить від кількості осіб, що перебували на утриманні потерпілого або мали на це право.

Якщо родина потерпілого складалася із двох чоловік (наприклад, самого потерпілого і його дружини, що не працює і якій виповнилося 55 років), то дружина померлого має право на одержання одноразової допомоги родині й одноразової допомоги як особа, що перебувала на утриманні потерпілого.

Розмір одноразової допомоги кожній особі, що перебувала на утриманні потерпілого, не залежить від розміру одноразової допомоги родині потерпілого.

За наявності причинного зв'язку смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або професійним захворюванням, що встановлено висновком МСЕК, родина потерпілого й особи, що перебували на його утриманні, одержують одноразову допомогу, незалежно від одержання (страхових виплат і пенсії) самим потерпілим за життя.

Розмір одноразової допомоги родині й розмір одноразової допомоги кожній особі, що перебувала на утриманні потерпілого, не обмежується й не підлягає зменшенню на тій підставі, що комісією з розслідування нещасного випадку було встановлено, що ушкодження здоров'я настало не тільки з вини роботодавця, але й унаслідок порушення потерпілим нормативних актів з охорони праці.

Одноразова допомога родині й особам, що мають на це право, у випадку смерті потерпілого виплачується в місячний строк від дня смерті застрахованої особи в день, установлений постановою відділення (у тому числі при призначенні страхових виплат за рішенням суду).

Якщо справи про страхові виплати розглядаються вперше після закінчення трьох років від дня смерті годувальника унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, страхові виплати провадяться від дня звертання за їхнім одержанням. Якщо заява особи, що має право на призначення страхової виплати, подана до відділення після трьох років з моменту одержання нею права на виплату, то виплата призначається від дня звертання.

Виплати призначені, але не отримані вчасно особою, що має право на їхнє одержання, провадяться за весь минулий час, але не більше ніж за три роки від дня звертання за їх одержанням.

У випадку якщо потерпілий помер до 01.04.2001 р., а причинний зв'язок смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я встановлений висновком відповідних медичних установ після 01.04.2001 р., то за призначенням і виплатою одноразової допомоги родина й особи, що перебували на день смерті на утриманні потерпілого, повинні звернутися до відділення, тому що право на страхові виплати наступило з дати встановлення МСЕК причинного зв'язку смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

У випадку смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат мають непрацездатні особи, що перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього втримання, а також дитина померлого, народжена протягом не більше ніж десятимісячного терміну після його смерті.

Право на одержання щомісячної страхової виплати особами, що мають право на виплати у зв'язку зі смертю годувальника, настає від дня смерті потерпілого, але не раніше дня виникнення права на страхову виплату, яким є дата встановлення МСЕК причинного зв'язку смерті потерпілого з раніше отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Особи, що мають право на щомісячні страхові виплати відповідно до Порядку призначення й здійснення страхових виплат потерпілим (членам їхніх родин), затвердженому постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 31.01.2002 р. № 7 і погоджений з Міністерством праці й соціальної політики (далі - Порядок):

непрацездатні особи:

1) діти, що не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють або старші цього віку, але через недоліки фізичного або розумового розвитку самі не здатні заробляти; діти, що є учнями, студентами (курсантами, слухачами, стажиста-

ми) денної форми навчання – до закінчення навчання, але не більше ніж до досягнення ними 23 років;

2) жінки, що досягли 55 років, і чоловіка, що досягли 60 років, якщо вони не працюють;

3) інваліди - члени родини потерпілого на час інвалідності;

4) неповнолітні діти, але утримання на яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти;

5) непрацездатні особи, що не перебували на утриманні померлого, але мають на це право (незалежно від того, разом вони проживали або окремо). Право на одержання щомісячних страхових виплат мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого або інший член родини, якщо він не працює й доглядає за дітьми, братами, сестрами або онуками потерпілого, що не досягли 8-літнього віку.

Факт знаходження на утриманні потерпілого за відсутності відповідних документів і неможливості їхнього відновлення встановлюється в судовому порядку.

Якщо члени родини застрахованого за станом здоров'я або з інших причин не можуть самі одержати зазначені документи, їх одержує й подає відповідний страховий експерт відділення.

У випадку смерті потерпілого суми страхових виплат особам, що мають на це право, визначається із середньомісячного заробітку потерпілого за винятком частки, що належала потерпілому й працездатним особам, що перебували на його утриманні, але не мали права на ці виплати.

Сума страхових виплат кожній особі, що має на це право, визначається шляхом розподілу частини заробітку потерпілого, що належить зазначеним особам, на кількість цих осіб.

Сума страхових виплат непрацездатним особам, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право, визначається наступним чином:

1) якщо кошти на утримання стягувалися за рішенням суду, страхові виплати визначаються в сумі, призначеної судом;

2) якщо кошти на утриманні не стягувалися в судовому порядку, сума страхо-

вої виплати визначається в розмірі до 25% середньомісячного заробітку годувальника.

У випадку коли право на страхові виплати мають одночасно непрацездатні особи, що перебували на утриманні померлого, і непрацездатні особи, що не перебували на його утриманні, спочатку визначається сума страхових виплат особам, які не перебували на утриманні померлого. При цьому середньомісячна заробітна плата (доход) на всіх цих осіб визначається як 25% від середньомісячної заробітної плати (доходу) годувальника, якщо інший розмір не встановлений у судовому порядку.

Установлена зазначеним особам, що не перебували на утриманні потерпілого, сума страхових виплат виключається із заробітку годувальника, а потім визначається сума страхових виплат особам, що перебували на утриманні померлі.

Страхові виплати особам, що втратили годувальника, провадяться в повному розмірі без обчислення призначеної пенсії у випадку втрати годувальника й інших доходів.

У випадку смерті потерпілого особам, що отримували страхові виплати й не працювали, розмір відшкодування збитку, зазначений у п. 9.2 розділу 9 Порядку, визначається виходячи із суми щомісячних страхових виплат і пенсії, які одержував потерпілий на день його смерті у відповідності зі статтями 21, 28 Закону “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.

Причинний зв’язок смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я повинний підтверджуватися висновками відповідних медичних установ.

У випадку якщо потерпілий помер до 01.04.2001 р., а причинний зв’язок смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я встановлений висновком відповідної медичної установи після 01.04.2001 р., то за призначенням і виплатою щомісячної страхової виплати особи, що мають на це право, повинні звернутися у відділення, оскільки право на страхову виплату настало з да-

ти встановлення МСЕК причинного зв'язку смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Перерахунок сум щомісячних страхових виплат провадить у випадку:

- зміни складу родини померлого;
- зростання в попередньому календарному році середньої заробітної плати в галузях національної економіки за даними центрального органу виконавчої влади з питань статистики. Такий перерахунок провадять з 1 березня наступного року. При цьому встановлена раніше сума щомісячної страхової виплати зменшенню не підлягає.

Страхові виплати робляться щомісяця з наступного місяця після місяця, у якому вони призначені, у дні, установлені постановами відділень (у тому числі при призначенні страхових виплат за рішенням суду).

Право на одержання страхової виплати настає від дня смерті потерпілого, але не раніше дня виникнення права на страхові виплати.

Якщо справи про страхові виплати розглядаються вперше після закінчення трьох років від дня смерті годувальника, страхові виплати робляться від дня звертання. Якщо заява осіб, що мають право на страхові виплати, про призначення страхової виплати подана у відділення після трьох років з моменту одержання ними права, то виплати призначаються від дня звертання.

Виплати призначені, але не отримані вчасно особами, що мають на це право, провадяться за весь минулий час, але не більш ніж за три роки від дня звертання за їхнім одержанням.

У випадку якщо заява осіб про призначення страхової виплати подана у відділення до того, як ще не минули три роки з одержання ними права на виплату, то страхова виплата провадиться за весь минулий час, у тому числі за рахунок засобів Фонду за час після 01.04.2001 р.

У випадку якщо потерпілий помер до 01.04.2001 р., а причинний зв'язок смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я встановлений висновком у відповідній медичній установи після 01.04.2001 р., за призначенням і виплатою щомісячної страхової виплати особи, що мають на це право пови-

нні звернутися у відділення, оскільки право на страхові виплати настало з дати встановлення МСЕК причинного зв'язку смерті потерпілого з отриманим каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

Відшкодування витрат на похорон потерпілого

При настанні страхового випадку Фонд зобов'язаний у встановленому законодавством порядку організувати похорон померлого, відшкодувати вартість пов'язаних із цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов.

Витрати на похорони й пов'язані із цим ритуальні послуги проводяться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 826 “Про затвердження Порядку проведення витрат на похорони у випадку смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійному захворюванні” й постанови правління Фонду від 15.08.2001р. № 22 “Про витрати на похорон у випадку смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійному захворюванні” й від 01.11.2001 р. № 39 “Про внесення доповнення до постанови правління Фонду від 15.08.2001р. № 22”.

Вимоги про відшкодування зазначених витрат можуть пред'являтися як страхувальником, так і родиною застрахованого або інших осіб, що поховали потерпілого.

Витрати на похорон й пов'язані із цим ритуальні послуги відшкодовуються тільки при наявності документів, довідок, рахунків і т.п., що підтверджують, що такі витрати були зроблені страхувальником, родиною застрахованого або іншими особами.

Якщо фактично зроблені витрати менше граничних розмірів, затверджених постановою правління Фонду від 15.08.2001 р. №22, то відшкодування провадиться тільки за фактичними витратами. При цьому суми, що залишилися невикористаними за конкретного виду ритуальної послуги, не можуть бути використані на іншу ритуальну послугу.

Л. ГИЛЬМУТДИНОВА, начальник управління відшкодування збитку виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворюваннях України

АУДИТ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Ст. 13 Закону “Про охорону праці” зобов'язує роботодавця організовувати проведення аудиту охорони праці. Однак механізм реалізації цієї законодавчої норми поки офіційно не визначений. З огляду на те, що поняття “аудит” для фахівців з охорони праці досить нове, виникають питання: у чому він полягає, яка роль і порядок його здійснення, як він повинен уписуватися в загальну систему управління охороною праці й, зокрема, у сформовану традиційну триступінчасту систему контролю за станом охорони праці й т.д.?

Відповідно до п. 3.1 національного стандарту в області якості й екологічного менеджменту ДСТУ ISO 19011:2003 “Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю й (або) екологічного управління” (ISO 19011:2003, IDT), аудит визначається як систематичний, незалежний і задокументований процес отримання доказів аудиту і об'єктивного їх оцінювання з метою визначення ступеня виконання критеріїв аудиту.

Згідно OHSAS 18001:1999 “Системи управління охороною здоров'я й безпекою персоналу. Вимоги” аудит – це систематична перевірка для визначення відповідності дій і пов'язаних з ними результатів із запланованими заходами, ефективності виконання цих заходів і їхньої відповідності для досягнення курсу й завдань організації.

Таким чином, аудит у рамках існуючої системи управління охороною праці, очевидно, можна розглядати як четвертий щабель контролю, що дозволяє оцінити працезахоронну діяльність підприємства за тривалий строк (рік і більше), зробити висновки щодо рівня охорони праці, наявності, результативності функціонування СУОП і найголовніше – про відповідність працезахоронної діяльності підприємства Закону “Про охорону праці”, заявленим цільовим завданням і міжнародним нормам (стандартам) управління.

Ґрунтуючись як на аналозі на положеннях ДСТУ ISO 19011:2003 і практиці функціонування системи контролю охорони праці, автор пропонує складову частину СУОП - проект Положення про організацію й порядок проведення аудиту

охорони праці, на основі якого може бути розроблений (поки відсутній офіційний нормативно-правовий акт) відповідне положення (стандарт) конкретного підприємства, що визначає порядок проведення аудита охорони праці з урахуванням особливостей останнього.

Положення про організацію й порядок проведення аудита охорони праці (проект)

1. Загальні положення

1.1. Положення про організацію й порядок проведення аудита охорони праці (далі – Положення) розроблено у виконання ст. 13 Закону “Про охорону праці” з урахуванням національного стандарту ДСТУ ISO 19011:2003 “Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління” (ISO 19011:2003, IDT).

1.2. Положення визначає принципи й зміст внутрішнього аудита в галузі охорони праці, а також типовий порядок його організації й проведення. Є обов'язковим для всіх підрозділів підприємства й може бути використаний при розробці відповідного положення про організацію й проведення аудита систем управління якістю й екологічним менеджментом.

У питаннях, не визначених цим Положенням, варто керуватися відповідними нормативно-правовими актами, а також вказівками керівника служби охорони праці.

1.3. Мета аудита полягає в тому, щоб визначити відповідність діяльності, спрямованої на забезпечення безпеки праці, законодавчим нормам й іншим нормативно-правовим актам з охорони праці, а також наявність й ефективність функціонування СУОП.

1.4. Об'єктами аудита можуть бути:

- ризики, пов'язані з виконанням робіт й експлуатацією об'єктів підвищеної небезпеки;
- вимоги законодавчих й інших нормативно-правових актів;
- цілі й завдання в галузі охорони праці;
- плани заходів і програми;

- відповідальність за дотримання вимог в галузі охорони праці;
- навчання й рівень знань персоналу в галузі охорони праці;
- зв'язок й інформація між структурними підрозділами і посадовими особами з питань охорони праці;
- документація й управління документацією;
- управління окремими складовими охорони праці (проектування, технологічний процес, виробниче устаткування, експлуатація й ін.);
- готовність до дій в умовах надзвичайних ситуацій;
- моніторинг умов праці;
- невідповідності й коригувальні (профілактичні) дії;
- статистичні дані;
- аналіз роботи, проведений посадовими особами;
- ступінь відповідності конкретних адміністративних, робочих процедур і робочих ділень, операцій (виробничих процесів) нормативній документації з охорони праці.

1.5. Розрізняють комплексний і цільовий аудити, які проводяться в плановому порядку, і оперативний (позаплановий) аудит.

1.6. Результати, отримані за підсумками аудита, служать для оцінки стану охорони праці й ефективності функціонування СУОП на підприємстві, вироблення управлінських рішень, коректування політики в галузі охорони праці, а також базою для подання СУОП підприємства до зовнішнього аудита й можливості наступної сертифікації систем управління професійною (охорона праці), промисловою й екологічною безпекою в рамках єдиної інтегрованої системи.

2. Принципи здійснення аудита

2.1. Аудит здійснюється аудиторською групою на основі принципів:

- об'єктивності;
- професійної компетентності виконавців;
- незалежності кожного члена аудиторської групи від керівника або іншого зацікавленої особи підрозділу, що перевіряє.

2.2. Аудиторська група формується із провідних спеціалістів служб і підрозді-

лів підприємства й затверджується наказом керівника підприємства. До роботи в групі можуть залучатися (за узгодженням) представники (фахівці) профспілкової організації самого підприємства (підрозділу) і/або інших сторонніх організацій. Очолює групу фахівець служби охорони праці або будь-який фахівець, що входить до складу аудиторської групи, призначений наказом.

2.3. Склад аудиторської групи (за кількістю і кваліфікацією фахівців) може змінюватися в міру необхідності. Члени аудиторської групи повинні мати відповідні професійні знання, знати порядок проведення аудита й повинні бути ознайомлені з дійсним Положенням.

3. Управління аудитом

3.1. Організацію й управління аудитами здійснює служба охорони праці підприємства, що розробляє графіки аудиторських перевірок, контролює якість і строки їхнього проведення, а також наступні етапи діяльності підрозділів для здійснення заходів з усунення виявлених порушень і недоліків та виконанню рекомендацій.

3.2. Відповідальність за якість, дотримання встановлених строків й об'єктивність проведення аудита несе керівник аудиторської групи.

4. Організація й проведення аудита

4.1. Аудит проводиться відповідно до графіка в рамках системи безперервного контролю діючої СУОП і програмою, затвердженою керівником підприємства за участю посадової особи, уповноваженої керівником підрозділу на увесь час роботи аудиторської групи для вирішення відповідних питань.

4.2. Періодичність проведення аудита встановлюється керівництвом підприємства за пропозицією служби охорони праці. Переважно, аудит основних підрозділів проводиться один раз на рік, інших підрозділів - не рідше одного разу на два роки. Це не виключає проведення, якщо буде потреба (за рішенням відповідних посадових осіб підприємства), повторних аудитів протягом року з метою перевірки виконання рекомендацій з усунення порушень за результатами попереднього аудита або позапланових (цільових) аудитів.

4.3. Програма аудита повинна бути підготовлена службами охорони праці й заздалегідь (не пізніше ніж за місяць до його проведення) доведена до уваги від-

повідного підрозділу. Вона повинна визначати цілі аудита, виходячи з яких планується його проведення, у т.ч. перевірку дотримання законодавчих норм (статей Закону “Про охорону праці”), усіх функцій і завдань, передбачених СУОП, інші аспекти працезахоронної діяльності.

Обсяг програми (глибина аудита) залежить від характеру діяльності й наявності об'єктів і робіт підвищеної небезпеки в підрозділі, у якому заплановане проведення аудита, від місця підрозділу в структурі підприємства, а також від частоти проведення й результатів попередніх аудитів.

4.4. Відповідно до програми в процесі первинного аудита, зазвичай, повинні бути знайдені відповіді на питання:

- як реалізується політика в галузі охорони праці на підприємстві, чи позначені основні напрямки діяльності підрозділу на поточний рік і більш тривалий період (2-3 роки); чи є на цей рахунок відповідні плани із вказівкою цілей і строків виконання;

- чи вчасно забезпечуються працівники ЗІЗ;

- чи витримуються законодавчі норми з охорони праці жінок, неповнолітніх, інвалідів;

- як організована робота з розробки, впровадження й забезпечення працівників державними, галузевими нормативно-правовими актами з охорони праці й актами підприємства, як налагоджений їх облік, чи дотримуються строки переробки відповідних актів, наявність на ділянках і робочих місцях необхідних нормативно-правових актів підприємства, що формують цілісну систему управління охороною праці, що регламентують механізм її функціонування, інших нормативних документів (правил, положень, інструкцій з охорони праці, посадових інструкцій), що визначають порядок безпечного провадження робіт й процесів, розподіл обов'язків, повноважень, відповідальності; чи ознайомлені з ними відповідні категорії працівників;

- чи розподілені обов'язки, чи призначені відповідальні особи за технічний стан інженерних споруджень, техніко-технологічних й енергетичних систем, устаткування, механізмів, у першу чергу об'єктів підвищеної небезпеки, за їхню

безпечну експлуатацію, за загальноорганізаційне забезпечення, інші напрямки працезохоронної діяльності;

- чи залучаються до участі у вирішенні питань охорони праці громадські формування й інший персонал;

- чи дотримуються строки проходження працівниками періодичних медичних оглядів;

- як організоване навчання з питань охорони праці, чи дотримуються строки навчання й перевірки знань;

- як здійснюється фінансування охорони праці, які обсяги виділених фінансових коштів у порівнянні з нормативами, а також в розрахунку на одного працівника, чи ведеться відповідний облік;

- як висвітлені питання охорони праці у колективному договорі, чи є комплексні цільові заходи щодо поліпшення умов праці й підвищення безпеки виробничих процесів й як вони виконуються;

- чи дотримуються вимоги з охорони праці при ремонті, реконструкції, модернізації засобів виробництва;

- розроблений і чи реалізується механізм стимулювання працівників за охорону праці.

У ході наступних аудитів можуть бути поставлені й інші питання, які обговорені програмою.

4.5. Перед перевіркою повинен бути підготовлений контрольний лист реєстрації даних, до якого у ході аудита заносяться всі істотні й несуттєві невідповідності (додаток 20).

4.6. За результатами аудита повинна бути дана відповідно до встановленого порядку оцінка рівня виробничого травматизму й загальноорганізаційної діяльності.

5. Оформлення результатів аудита й інформація

5.1. Після закінчення аудита повинна бути проведена підсумкова зустріч аудиторської групи з керівником підрозділу для ознайомлення з результатами й попередніми висновками.

5.2. За результатами аудита в 10-денний термін повинен бути оформлений і направлений керівникові відповідного підрозділу звіт за формою (додаток 21). У звіті повинний наводитися стислий і чіткий опис фактичного стану СУОП підрозділу, зазначені виявлені недоліки, зроблений висновок про наявність (відсутність) у підрозділі необхідної нормативно-правової бази, ефективності функціонування СУОП і дотримання законодавчих норм.

Залежно від результатів (як висновки) можуть наводитися рекомендації про проведення повторного аудита з метою перевірки виконання рекомендацій й усунення порушень, недоліків, викладених за результатами попереднього аудита.

5.3. Інформація про результати аудита повинна бути доведена на одній з нарад за участю роботодавця (керівника) підприємства до відома керівників усіх служб і підрозділів.

Крім того, результати аудита в тижневий строк з моменту одержання звіту повинні бути обговорені за участю начальника (заступника начальника) служби охорони праці підприємства у відповідному підрозділі з керівниками цехів, ділянок, бригад, іншими відповідальними особами цього підрозділу.

5.4. Аудит вважається завершеним, якщо виконані всі процедури, передбачені програмою й дійсним Положенням, а звіт спрямований у підрозділ.

5.5. Про прийняті заходи й виконання рекомендацій керівник підрозділу зобов'язаний наприкінці кожного минулого кварталу (до повного виконання) інформувати службу охорони праці.

5.6. Результати аудита перебувають на контролі служби охорони праці, поки не будуть виконані всі рекомендації й усунуті всі виявлені недоліки, зазначені у звіті.

5.7. Матеріали кожного аудита комплектуються у спеціальному реєстрі під реєстраційним номером (для цього повинен вестися журнал обліку аудитів). До складу реєстру включаються: програма (план) аудита, письмове повідомлення про аудита, підсумковий аудиторський звіт, заповнені контрольні листи, копії планів коригувальних дій.

А. РОМАНЧУК, завідувач кабінетом охорони праці Іллічівського морського торговельного порту.

ПРОВЕДЕННЯ ІНСТРУКТАЖУ НЕЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ З ЕЛЕКТРОБЕЗПЕЧНОСТІ

Рекомендовано для осіб, що проводять інструктаж з електробезпеки. Наведено мінімум знань, необхідних для присвоєння групи I з електробезпеки.

На підприємстві може бути розроблена місцева інструкція з урахуванням наведених матеріалів й особливостей виробництва.

Відповідно до п. 2.1.3 Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів (ДНАОП 0.00-1.21-98) працівники, що обслуговують електроустановки, зобов'язані знати дійсні Правила в обсязі вимог, обумовлених професією й займаною посадою, і мати відповідну виконуваним роботам групу з електробезпеки.

Група I з електробезпеки привласнюється:

- електротехнічному персоналу, що не має спеціальної електротехнічної підготовки й не пройшли перевірку знань Правил безпечної експлуатації електроустановок споживачів;
- неелектротехнічному персоналу, що обслуговує технологічні установки, устаткування, механізми з електричним приводом і пов'язаному з роботою, при виконанні якої може виникнути небезпека ураження електричним струмом;
- персоналу, що працює з електрифікованим інструментом II й III класу;
- водіям автотранспортних засобів і крановикам автокранів;
- прибиральникам приміщень електроустановок.

Для одержання групи I необхідно пройти інструктаж з безпечного обслуговування або безпечної експлуатації конкретної електроустановки, а також з безпечного й ефективного надання допомоги при електротравмах. Інструктаж повинен закінчуватися перевіркою придбаних знань і відповідним оформленням у журналі реєстрації інструктажів з питань охорони праці.

Інструктаж з електробезпеки на I групу повинна проводити особа, відповідальна за електрогосподарство, або, за її письмовим розпорядженням, особа із числа електротехнічних працівників із групою III.

Загальні положення

Приблизно половина нещасних випадків, пов'язаних з ураженням електричним струмом, відбувається під час професійної діяльності потерпілих. При цьому основними причинами електротравм є дотик до неізольованих струмоведучих частин (близько 55%), дотик до неструмоведучих частин електроустановок, які виявилися під напругою в результаті ушкодження ізоляції (близько 23%), дія напруги кроку (2,5%), виникнення електричної дуги між струмоведучими частинами або струмоведучою частиною й тілом людини (1,5%), інші причини.

У загальному виробничому травматизмі, за багаторічними статистичними даними, електротравми складають близько 1,5-2%, а в смертельному - 15-20%. Висока смертність від поразки електричним струмом викликана невмінням надати потерпілому першу допомогу. Вона повинна бути надана в перші чотири-п'ять хвилин після ураження .

Статистика свідчить, що застосовуючи сучасні методи реанімації у перші дві хвилини після настання клінічної смерті, можна врятувати до 92% потерпілих, а протягом трьох-чотирьох хвилин - тільки 50%.

Деякі види електротравм, особливо при напрузі більше 1000 В, характеризуються термічною дією електричного струму. Потерпілий може одержати важкі опіки зовнішніх і глибоко розташованих тканин, що призводить до неsumісного з життям порушення функцій органів і систем.

Головною причиною смерті при ураженні людини електричним струмом є периферичний циркуляторний колапс після фібриляції шлуночків серця. У такому випадку варто негайно робити зовнішній закритий масаж серця одночасно із проведенням штучного дихання методом “з рота до рота” або іншим методом.

У випадку дії електричного струму, навіть за відсутності важких наслідків, потерпілий якийсь час повинен перебувати під наглядом медиків – можуть мати місце запізнілі негативні реакції організму на дію електричного струму (падіння серцевої діяльності, викликане порушенням функції серця через дію електричного струму), а периферичні судинні порушення можуть проявлятися навіть через тиждень після травми.

Дія електричного струму на організм людини

Електричний струм здійснює на людський організм біологічну, електролітичну і термічну дію.

Біологічна дія проявляється в роздратуванні й порушенні живих кліток організму, що приводить до мимовільних судорожних скорочень м'язів, порушенню функції нервової системи, роботи органів дихання й кровообігу. При цьому можуть спостерігатися непритомність, втрата свідомості, розлад мови, судороги, порушення подиху й кровообігу. При важкій електротравмі смерть може наступити миттєво.

Електролітична дія проявляється в електролізі плазми крові й інших органічних рідин, що може призвести до порушення їх фізико-хімічного складу й біологічних властивостей.

Термічна дія супроводжується опіками окремих ділянок тіла й перегрівом окремих внутрішніх органів, викликаючи в них різні функціональні розлади й ушкодження.

Виникаюча електрична дуга може викликати як місцеві ушкодження тканин й органів людини (опіки), так і загальні електротравми - електричні удари при виникненні дуги між струмоведучими частинами й тілом людини.

Ступінь ураження потерпілого залежить від безлічі факторів.

1. Сила струму. Від її величини залежить загальна реакція організму. Гранично припустима величина змінного струму – 0,3 мА. При збільшенні сили струму до 0,6-1,6 мА людина починає відчувати його дію, відбувається легке тремтіння рук. При силі змінного струму 10-15мА скорочуються м'язи руки

(у якій затиснутий провідник), людина не в змозі звільнитися від дії струму. Змінний струм 50-100 мА й більше викликає фібриляцію серця, що може призвести до його зупинки.

2. Вид струму. Гранично припустиме значення постійного струму в 3-4 рази вище припустимого значення змінного, але це – при напрузі не вище 260-300 В. При більших величинах напруги постійний струм більш небезпечний для людини унаслідок його електролітичної дії.

3. Частота електричного струму. Прийнята в енергетиці частота електричного струму (50 Гц) становить більшу небезпеку виникнення судорог і фібриляції шлуночків серця. Фібриляція не є мускульною реакцією, вона викликана повторюваною стимуляцією з максимальною чутливістю при частоті 10 Гц. Тому змінний струм (із частотою 50 Гц) вважається в три-п'ять разів більш небезпечним, ніж постійний струм – він впливає на серцеву діяльність людини.

4. Тривалість дії струму. Тяжкість ураження залежить від тривалості впливу електричного струму. Час проходження електричного струму має вирішальне значення для визначення ступеня ураження .

При тривалій дії електричного струму знижується як опір шкіри (через потовиділення) у місцях контактів, так і внутрішніх органів унаслідок електрохімічних процесів, підвищується ймовірність проходження струму в особливо небезпечний період серцевого циклу (фази Т розслаблення серцевого м'яза). Людина може витримати смертельно небезпечний змінний струм 100 мА, якщо тривалість дії струму не перевищить 0,5 с.

5. Шлях електричного струму через тіло людини. Найбільше небезпечно, коли струм проходить через життєво важливі органи – серце, легені, головний мозок. При ураженні людини за шляхом “права рука – ноги” через серце проходить 6,7% загальної величини електричного струму. За шляхом “нога-нога” через серце людини проходить тільки 0,4% загальної величини струму.

З медичної точки зору шлях проходження струму через тіло людини є одним з основних травмуючих факторів.

6. Опір тіла людини. Опір тіла людини і його окремих частин різний. Суха неушкоджена шкіра має опір близько 100 тис. Ом; волога – близько 1000 Ом.

Дослідження показали, що хворі й ослаблені люди, а також особи, що перебувають у стані депресії, нервового збудження або сп'яніння, більш чутливі до дії електричного струму.

Основну величину опору людини становить поверхневий шкірний покрив (товщиною до 0,2 мм). При зволоженні й ушкодженні шкіри в місцях контакту зі струмоведучими частинами її опір різко падає. Опір шкірного покриву сильно знижується при збільшенні щільності й площі його контакту зі струмоведучими частинами. При напрузі 200-300 В відбувається електричний розрив верхнього шару шкіри.

У цілому на тяжкість ураження переважний вплив має величина струму, що пройшов крізь організм людини. У свою чергу величина цього струму залежить від трьох факторів:

- електротехнічного;
- людського;
- виробничого середовища.

Вплив перших двох факторів частково розглянутий вище.

Основними факторами виробничого середовища є температура, відносна вологість і запиленість повітря у приміщенні, електропровідні властивості підлоги в приміщенні й ін.

Залежно від параметрів цих факторів у ПУЕ виділяються три категорії приміщень по небезпеці поразки електричним струмом: без підвищеної небезпеки, з підвищеною небезпекою й особливо небезпечні. Умови поза приміщеннями прирівнюються до особливо небезпечних. Категорія приміщення визначається наявністю в ньому факторів підвищеної небезпеки (температура повітря тривалий час перевищує 35 °С, відносна вологість більше 75%, але

менш насичення, струмопровідний пил, струмопровідна підлога, можливість одночасного дотику людини до корпусу металоконструкції споживача електроенергії, що має контакт із землею) і особливої небезпеки (відносна вологість близька до насичення, агресивне середовище, що руйнує ізоляцію).

За відсутності перелічених факторів приміщення буде без підвищеної небезпеки, за наявності одного фактору підвищеної небезпеки – з підвищеною, при наявності двох факторів підвищеної або однією особливої небезпеки – особливо небезпечне.

Поразка блискавкою

При грозі не можна починати або продовжувати роботи в електроустановках, що перебувають на відкритому повітрі й прямо приєднаних до повітряних ліній електропередач.

Каналами грозових розрядів проходять великі струми. За статистикою одна з кожних трьох жертв грозових розрядів гине. Наслідки ударів блискавки – опіки й клінічна смерть – можна порівняти з наслідками важких виробничих уражень електричним струмом.

При ураженні блискавкою варто керуватися рекомендаціями, які використовуються для порятунку потерпілих унаслідок ураження електричним струмом. Характерні ознаки електротравм при поразці блискавкою виражені більш чітко.

Поразки блискавкою можна уникнути, якщо під час грози не виходити на відкриті ділянки місцевості, лягти на землю, уникати наближення до щогл, опор, дерев, розташованих на відкритій місцевості. При наближенні грозового фронту необхідно швидко покинути водойми (озеро, море) і відійти від берега якнайдалі.

Напруга кроку

У випадку обриву проводів електролінії, дотику стрілою заземленого крапа проводів ВЛ і т.д. відбувається однофазне замикання струму на землю. Якщо людина буде стояти на поверхні землі в зоні розтікання електричного

струму, то на довжині кроку виникне напруга, рівна різниці потенціалів у місцях розташування її ступень, і через її тіло буде проходити електричний струм. Величина цієї напруги, називаного напругою кроку, залежить від довжини кроку й місця розташування людини. Чим ближче людина стоїть до місця замикання, тим більше величина напруги кроку.

Розподіл потенціалів на поверхні землі в зоні розтікання струму має нелінійний характер. Останнє зумовлено тим, що поперечний переріз провідника «земля» зі збільшенням відстані від місця замикання на землю збільшується пропорційно квадрату цієї відстані, а опір проходженню струму відповідно зменшується.

Величина небезпечної зони напруги кроку залежить від величини напруги електролінії. Чим вище напруга ВЛ, тим небезпечна зона. Уважається, що на відстані 8м від місця замикання на землю електричного проведення напругою понад 1000У небезпечна зона напруги кроку відсутня. При напрузі електричного проведення нижче 1000У величина небезпечної зони напруги кроку становить 5м.

Щоб уникнути ураження електричним струмом, людина повинна виходити із зони напруги кроку короткими шажками, не відриваючи одну ногу від іншої. При наявності захисних засобів з діелектричної гуми (боти, калоші) можна скористатися ними для захисту від напруги кроку.

Забороняється вистрибувати із зони напруги кроку на одній нозі, тому що у випадку падіння людини (на руки) значно збільшиться величина напруги кроку, а отже, і величина електричного струму, що буде проходити через її тіло й через життєво важливі органи - серце, легені, головний мозок.

Заходи щодо забезпечення електробезпечності на виробництві

Досягти забезпечення електробезпечності на виробництві можна за допомогою технічних заходів, реалізованих у конструкції електроустановок, електрозахисних засобів, що не входять у конструкцію електроустановок, виконанням організаційно-технічних заходів.

Основними технічними засобами забезпечення електробезпечності є заземлення (занулення) корпусів електроустаткування відповідно до ПУЕ-86, ізоляція струмоведучих частин, забезпечення недоступності неізованих струмоведучих частин, застосування блокувань безпеки й засобів орієнтації в електроустановках, низьких напруг (12 й 42 В змінного й 110 В постійного струму).

Електрозахисні засоби при експлуатації й виконанні робіт в електроустановках реалізуються відповідно до діючих Правил експлуатації електрозахисних засобів.

Вимоги до організаційно-технічних заходів регламентуються Правилами безпечної експлуатації електроустановок споживачів.

Заходи особистої електробезпечності

Під час роботи, а також у домашніх умовах варто строго виконувати наступні правила електробезпечності:

- вмикання електроустаткування в мережу здійснювати справною вилкою в справну розетку;
- не передавати електроустаткування особам, що не мають права працювати з ним;
- якщо під час роботи виявиться несправність електроустаткування або працюючий з ним відчує хоча б слабку дію струму, робота повинна бути негайно припинена, а несправне устаткування – здане для перевірки або ремонту;
- вимикати електроустаткування при перерві в роботі й по закінченні робочого процесу;
- перед кожним застосуванням електрозахисних засобів працівник зобов'язан перевірити їхню справність, відсутність зовнішніх ушкоджень, забруднень і термін придатності (за штампом на них);
- не наступати на лежачі на землі електричні проводи й кабелі тимчасової проводки;
- неухильно виконувати вимоги плакатів і знаків безпеки.

Плакати й знаки безпеки застосовують:

- для заборони дій з комутаційними апаратами, при помилковому включенні яких може бути подана напруга на місце роботи;
- для заборони пересування без засобів захисту у відкритому розподільному пристрої – 330 кВ і вище з напругою електричного поля вище 15 кВ/м;
- для попередження про небезпеку наближення до струмоведучих частин, що перебувають під напругою;
- для дозволу певних дій тільки за умови виконання конкретних вимог безпеки праці;
- для вказівки місцезнаходження різних об'єктів й пристроїв.

По характері застосування плакати й знаки безпеки можуть бути постійними й переносними.

Знаки безпеки підрозділяються на чотири групи: забороняючі, попереджуючі, приписуючі і вказівні. Установлено чотири сигнальних кольори: червоний (“Стій”, “Заборона” “Явна небезпека”), жовтий (“Увага”, “Попередження про можливу небезпеку”), зелений (“Безпека”, “Дозвіл”, “Шлях вільний”) і синій (“Інформація”), Наприклад, для позначення корпусів масляних вимикачів, що перебувають у робочому стані під напругою, застосовують червоні сигнальні кольори.

Конкретні місця установки знаків безпеки й написів на них, визначають керівники підприємств й організацій. У місцях, що є тимчасово небезпечними, варто встановлювати переносні знаки безпеки й тимчасові огороження, пофарбовані у відповідні сигнальні кольори.

Надання першої допомоги при ураженні електричним струмом

При ураженні електричним струмом необхідно швидко звільнити потерпілого від дії струму – негайно відключити ту частину електроустановки, якої торкається потерпілий. Коли відключити електроустановку неможливо, варто вжити інших заходів щодо звільнення потерпілого, дотримуючись належної обережності.

Для звільнення потерпілого від струмоведучих частин або проводів напругою до 1000 В варто скористатися канатом, ціпком, дошкою або будь-яким іншим сухим предметом, що не проводить електричний струм. Можна відтягнути потерпілого за одяг (якщо він сухий й відстає від тіла), уникаючи при цьому дотику до навколишніх металевих предметів і відкритих частин тіла потерпілого.

Для ізоляції своїх рук варто скористатися діелектричними рукавичками або обмотати руку шарфом або іншою сухою тканиною, натягнути на руку рукав піджака або пальто, накинути на потерпілого суху тканину. Діяти рекомендується однією рукою, інша повинна знаходитися в кишені або за спиною.

На лінії електропередачі, коли неможливо швидко відключити її на пунктах живлення, можна зробити замикання проводів накоротко, накинувши на них гнучкий неізольований провід достатнього перетину, заземлений на металеву опору. Для зручності на вільний кінець провідника прикріплюють вантаж. Якщо потерпілий торкається одного проводу, то досить заземлити тільки один провід.

Усі, про що говорилося вище, стосується установок напругою до 1000 В. Для звільнення потерпілого від струмоведучих частин, що перебувають під напругою понад 1000 В, варто застосовувати електрозахисні засоби – діелектричні боти, рукавички та ізолюючі штанги, розраховані на відповідну напругу. Однак такі дії може здійснювати тільки навчений персонал.

Після вивільнення потерпілого від дії електричного струму та встановлення ступеня ушкодження необхідно братися до надання допомоги. Навіть за відсутності видимих ушкоджень потерпілому необхідно забезпечити повний спокій, не дозволяти рухатися або продовжувати роботу, тому що можливе погіршення стану через опіки внутрішніх органів і тканин за шляхом протікання електричного струму. Наслідки внутрішніх опіків можуть виявитися протягом першої доби або найближчого тижня. При важких ушкодженнях

перш ніж братися до надання допомоги, перевіряють стан потерпілого (пульс, дихання, стан зіниць). Якщо зіниці розширені, не реагують на світло, відсутня пульсація на сонних артеріях і природний подих необхідно вдатися до реанімації.

Потерпілого варто укласти на тверду поверхню на підлогу, на землю (грунт), дошки й ін. Груді й живіт вивільняють від одягу, що стискує, перевіряють наявність переломів шийних хребців, ушкодження черепа (потиличної частини).

Реанімація починається з відновлення прохідності дихальних шляхів, потім проводиться штучне дихання методом “з рота до рота” або “з рота в ніс”.

Другою найважливішою складовою частиною реанімаційних дій є зовнішній масаж серця, що забезпечує штучне скорочення м'язів, серця відновлення кровообігу.

Проведенням штучного дихання й масажу серця варто займатися людям, які навчені прийомам надання першої допомоги. Невміле надання першої допомоги може призвести до погіршення стану потерпілого.

Саме у зв'язку із цією вимогою до підготовки персоналу для одержання всіх груп з електробезпеки необхідно практичне знайомство із правилами надання першої допомоги й уміння практично зробити її. Тому питанням проведення штучного дихання й зовнішнього масажу серця, контролю правильності проведення цих заходів повинна приділятися особлива увага.

Екстрена реанімаційна допомога триває до прибуття медперсоналу або появи абсолютних ознак смерті - задубіння, синюшних плям й інших.

М. ХАЛИМОВСКИЙ, доцент кафедри охорони праці й навколишнього середовища Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»,

Д. ЗЕРКАЛОВ, доцент, старший науковий співробітник Національного НДІ охорони праці

ШКІДЛИВІ Й НЕБЕЗПЕЧНІ ВИРОБНИЧІ ФАКТОРИ ПРИ ДУГОВОМУ ЗВАРЮВАННІ

Електродугове зварювання характеризується шкідливими й небезпечними виробничими факторами, що призводять до типових професійних захворювань робочих зварювальних професій. Незважаючи на постійне вдосконалення способів зварювання й зварювальних матеріалів, дотепер багато гігієнічних проблем зварювального виробництва остаточно не вирішені. Як слідство, залишаються незадовільними умови праці електрозварників, які негативно позначаються на їхньому здоров'ї і працездатності. У зв'язку із цим рівень професійної захворюваності при виконанні зварювальних робіт залишається досить високим.

Відповідно до ГОСТ 12.0.003-74* при головних способах дугового зварювання на електрозварника впливають шкідливі й небезпечні хімічні, фізичні й психофізіологічні фактори виробничого середовища. Неприятливий вплив шкідливих факторів виробничого середовища на здоров'я працівників і викликані ними професійні захворювання у зварювальному виробництві можна поділити на три основні групи:

1. Захворювання, викликані впливом хімічних факторів (хімічних речовин).
2. Захворювання, викликані дією фізичних факторів (нагрівання або охолодження, мікроклімат, шум, ультрафіолетове або інфрачервоне випромінювання).
3. Захворювання, викликані впливом психофізіологічних факторів (фізичне навантаження, одноманітні, часто повторювані рухи, вимушена поза).

Серед виробничих факторів найбільшу погрозу для здоров'я зварників представляє зварювальний аерозоль (ЗА), від якого дотепер зварник захищений дуже слабо. Вплив ЗА на організм приводить до бронхолегеневих захворювань зварників. Це насамперед пневмоконіоз, що виявляється у зварників, які відробили у зварювальних виробництвах більше 15 років, і хронічний бронхіт виникаючий вже через 5 років праці за професією зварника. При виконанні зварюва-

льних робіт у недоступних для вентилявання замкнутих об'ємах період розвитку пневмоконіоза скорочується до 5 років. Крім того, є дані, що свідчать про те, що наявність у складі ЗА канцерогенних речовин шестивалентного хрому й нікелю може підвищувати ризик розвитку онкологічних захворювань органів дихання.

Наслідками впливу ЗА можуть бути різні отруєння шкідливими речовинами. До них у першу чергу належить інтоксикація (отруєння) марганцем, що характеризується ураженням центральної нервової системи. Наявність у повітрі високих концентрацій монооксиду вуглецю може бути причиною як гострого, так і хронічного отруєння. Вплив оксидів азоту в закритих приміщеннях може виявлятися розвитком набряків легенів. Підвищений вміст твердих і газоподібних з'єднань фтору в ЗА призводить до ураження слизової оболонки верхніх дихальних шляхів, бронхів, розвитку бронхопневмонії. До супутніх захворювань, причиною яких є ЗА, відносяться функціональні розлади центральної нервової й серцево-судинної систем, алергійні захворювання, статеві ускладнення й т.д.

Усі різновиди зварювання металів відкритою дугою, за винятком зварювання під флюсом, є джерелом видимого випромінювання, ультрафіолетових (УФ) променів, іскор і бризів розплавленого металу й шлаків. Більшість зварювальних процесів супроводжується інфрачервоним (ІЧ) випромінюванням зварювальної дуги й нагрітого основного металу. За різних способів зварювання на частку випромінювання в УФ області спектра доводиться 1-40% інтегральної інтенсивності променевого потоку. Зі збільшенням сили зварювального струму й напруги дуги інтенсивність УФ складовий випромінювання оптичного діапазону підвищується. Спектр випромінювання зміщується у бік коротких хвиль. Склад покриття електродів і матеріал присадок також впливають на інтенсивність і спектр УФ випромінювання.

Найбільш сильний вплив на величину УФ радіації має склад захисного газу. Зі збільшенням вмісту аргону в захисній газовій суміші інтенсивність УФ випромінювання підвищується. Наявність у захисному середовищі вуглекислого газу й гелію викликає зсув спектра випромінювання у бік коротких хвиль. Зі

збільшенням відстані від дуги інтенсивність УФ радіації знижується. Опромінення тіла зварника залежить від відбиваючих і проникаючих властивостей спецодягу. Вплив УФ випромінювання на незахищені очі може привести до електроофтальмії, зниження зору, кон'юнктивіту й інших захворювань.

Під впливом УФ випромінювань у повітрі починають відбуватися не властиві для звичайного стану хімічні реакції з утворенням надзвичайно небезпечних для здоров'я людини газів, у першу чергу, озону й оксидів азоту.

Зварювальний процес – одне з потужних виробничих джерел інфрачервоного випромінювання. Його впливу піддаються не тільки безпосередньо зварники, але й працівники інших професій, що перебувають поруч. ІЧ випромінювання при зварюванні виробів з підігрівом, особливо деталей великих габаритів, є чинником, що формує умови мікроклімату у виробничих приміщеннях. Залежно від сили зварювального струму, температури дуги й зварювальної ванни, ступеня підігріву й інших умов випромінювання має різний спектральний склад й охоплює діапазон 0,76–10 мкм і більше. Інтенсивність опромінення робочих місць коливається в межах 100–2450 Вт/м². Інтенсивність ІЧ випромінювання залежить від режимів зварювання, потужності дуги й зростає від 350 до 400 Вт/м² при зварюванні покритими електродами на режимах 150–200 А до 1200–1500 Вт/м² при зварюванні кольорових металів в інертних газах, а також при зварюванні попередньо нагрітих конструкцій. Негативний вплив на здоров'я зварників має також переохолодження організму під час проведення будівельно-монтажних робіт у холодний період року.

Рівень шуму, що виникає при дуговому зварюванні, залежать від параметрів режиму процесу. Так, при механічному зварюванні у вуглекислому газі при зміні сили струму з 200 до 450 А рівень шуму зростає з 83 до 92 дБА, а при зварюванні в аргоні збільшення струму з 150 до 500 А збільшує інтенсивність шуму з 85 до 95 дба. Разом з тим, крім шуму, створеного дугою й зварювальним устаткуванням, на працюючих можуть впливати й інші джерела шуму, що виникають при роботі вентиляції, допоміжного устаткування й під час виконання суміжних операцій (рихтування, зачищення й т.д.). Таким чином, на практиці

навіть при дуговому зварюванні майже завжди в робочій зоні має місце якість, іноді досить істотне, перевищення значення фактичного рівня шуму над гранично припустимим значенням.

Психофізіологічний вплив на зварника виявляється у вигляді фізичних і нервово-психічних навантажень. Фізичні навантаження викликають у людини статичну й динамічну напругу, що залежить від маси зварювального інструмента, гнучкості шлангів і дроту, тривалості безперервної роботи, підтримки робочої пози. У результаті статичної перенапруги може виникнути захворювання нервово-м'язової системи плечового пояса. Нервово-психічна напруга приводить до перенапруги зорових аналізаторів і виникненню нервово-емоційної напруги у зварників. Ці навантаження викликані одноманітністю операцій, безперервністю спостереження за не дуже контрастними елементами зони зварювання невеликих розмірів (зварювальна ванна, зазор у стику, глибина кратера, отверділий шов і т.д.), відповідальністю за високу якість зварених з'єднань і складністю роботи. Перенапруга зорових аналізаторів може призвести до стомлюваності й, як наслідок, до порушення функції скорочувальних м'язів ока. Нервово-емоційна напруга у свою чергу може порушити функціональний стан серцево-судинних і центральної нервової систем, що приводить до підвищення артеріального тиску, зміни латентного (прихованого) періоду рухово-моторної реакції.

За даним Інституту медицини праці АМН України, за період 1961-2001 р. в Україні зареєстровано близько 3300 зварників із первинно виявленими професійними захворюваннями. Основну частку (70-90%) у профзахворюваності складають захворювання бронхо-легеневої системи: пневмоконіоз і хронічний бронхіт. В останні роки почала збільшуватися кількість випадків виявлення у зварників професійного раку, частка якого в структурі професійної захворюваності за період 1993-2001 р. перевищила 5%. Крім того, фіксуються бронхіальна астма (близько 3%), хронічна інтоксикація марганцем (0,05-1,3%), а також отруєння газовими складовими СА (1-2%).

Серед супутніх, так званих професійно обумовлених захворювань, що виявлені у зварників з вперше зареєстрованої профпатологією, становлять функціо-

нальні й патологічні зміни в серцево-судинній системі (41-43%) (насамперед артеріальна гіпертонія й дистрофія міокарда), функціональні розлади центральної нервової системи (30-40%), фарингіти (20-30%), шлунково-кишкові захворювання (8-14%), деякі офтальмологічні хвороби (5-10%). Захворювання опорно-рухового апарата (кістково-м'язова патологія) реєструються в 8-9% зварників, неврит слухового нерва - в 5- 6% зварників.

Комплексний характер негативного впливу небезпечних і шкідливих виробничих факторів на здоров'я зварників, а також тяжкість й напруженість праці вимагають дотримання вимог безпеки праці й проведення всіляких оздоровчих заходів. Для цього відповідні служби підприємства повинні здійснювати періодичний контроль параметрів зазначених шкідливих і небезпечних факторів.

Методи контролю виконання вимог безпеки

Контроль за станом повітря робочої зони повинен здійснюватися відповідно до ГОСТ 12.1.007-88. Перевірку стану повітряного середовища виконують шляхом визначення концентрації шкідливих речовин на робочому місці працюючого, а також у повітрі виробничих приміщень.

Визначення вмісту шкідливих речовин у повітрі виконується відповідно до вимог методичних вказівок. Це Гігієнічна оцінка зварювальних матеріалів і способів зварювання, наплавлення й різання металів, затверджена Мінздравом СРСР в 1978р. № 1924, Контроль вмісту шкідливих речовин у повітрі робочої зони (1985р., № 3936) і Методичні вказівки з визначення шкідливих речовин у зварювальній аерозолі (тверда фаза й газу) (1988р., № 4945).

Контроль температури робочих поверхонь, параметрів мікроклімату й рівня інфрачервоної радіації повинен виконуватися відповідно до ГОСТ 12.1.005-88 і ДСН 3.3.6.042-99.

Контроль систем вентиляції методом аеродинамічних випробувань на ділянках зварювального виробництва – відповідно до ГОСТ 12.3.018-79 і СН 4557-88.

Визначення інтенсивності шуму на робочих місцях проводиться згідно з ДСН 3.3.6.037-99.

Вимір освітленості робочих місць виконується за ДСТУ Б В.2.2-6-97.

Контроль за станом електроустаткування і його безпечною експлуатацією здійснюється відповідно до ГОСТ 12.1.019-79, Правилами технічної експлуатації електроустановок споживачів і Правилами техніки безпеки при експлуатації електроустановок споживачів.

Контроль стану пожежної безпеки – згідно ГОСТ 12.1.004-89, пожежовибухонебезпечності речовин і матеріалів – за ГОСТ 12.1.044-89.

Засоби індивідуального захисту працюючих підлягають періодичним контрольним оглядам і перевіркам у терміни, установлені нормативно-технічною документацією на відповідні засоби.

Реального поліпшення умов праці й зниження рівня захворюваності електрозварювачів можна досягти тільки завдяки комплексному й системному підходу до цієї дійсно складної проблеми.

Для зниження ризику розвитку профзахворювань також дуже важливим є дотримання раціональних режимів праці й відпочинку працюючих. Освоєння суміжних професій дає можливість періодично переводити зварників на певний час на інші робочі місця з більш сприятливими умовами праці. Такий досвід позитивно зарекомендував себе на деяких підприємствах. Завдяки впровадженню згаданих заходів з одночасним контролем стану умов праці, належним утриманням і використанням засобів індивідуального захисту працівників на сумському заводі “Насосенергомаш” рівень профзахворюваності серед зварників постійно знижується й на початок 2006р. становив менше 3% від загальної чисельності робітників цієї професії.

О. ЛЕВЧЕНКО, докт. техн. наук, завідувач відділом проблем охорони праці й екології у зварювальному виробництві Інституту електрозварювання імені Е. О. Патона НАН України.

А. ПОЛУКАРОВ, канд. техн. наук, доцент кафедри охорони праці й навколишнього середовища Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».

ПРО ТЕХНІЧНІ РЕГЛАМЕНТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ УКРАЇНИ

Відповідно до Програми інтеграції України в Європейський Союз, схваленої Указом Президента України від 14.09.2000м №1072/2000, установлення вимог з безпеки продукції, а також забезпечення їх виконання, повинні вирішуватися відповідно до правил і принципів європейського законодавства, зокрема через технічні регламенти, вимоги яких є обов'язковими.

Термін “регламент” як один з документів, обов'язкових для виконання нормативно-правових актів з охорони праці, уперше з'явився у ст.27 Закону “Про охорону праці”, що набув чинності 17.12.2002р.

Нині під цим терміном варто розуміти насамперед технічний регламент, визначення якого дано в ст. 1 нового Закону “Про стандарти, технічні регламенти й процедури оцінки відповідності” від 01.12.2005р. № 3164-1В (далі – Закон № 3164-1В): “Технічний регламент – закон України або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, у якому визначені характеристики продукції або пов'язані з нею процеси або способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим. Він може також містити вимоги до термінології, позначення, упакування, маркування або анкетування, які застосовуються до певної продукції, процесу або способу виробництва”. Це визначення технічного регламенту заключними положеннями вищезгаданого Закону № 3164-1В уведено й у ст. 1 Закону “Про підтвердження відповідності” від 17.05.2001р. № 2406-111. Одночасно цей термін вилучений із Закону “Про стандартизацію” від 17.05.2001р. № 2408-111.

Технічні регламенти розробляються на підставі відповідних нормативних документів міжнародних і регіональних організацій, наукових досягнень, знань і практики, європейських директив, що встановлюють основні вимоги з

безпеки продукції, захисту здоров'я працівників і захисту навколишнього середовища, а також методи оцінки відповідності, які є обов'язковими для виконання і яким повинна відповідати продукція, процеси, послуги (далі – продукція), що виготовляються в державах Європейського Союзу (далі – ЄС).

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів від 07.11.2003р. № 345, робочі групи, утворені із представників центральних органів виконавчої влади й/або технічних комітетів стандартизації, наукових організацій, випробувальних й експертно-технічних центрів, розробили нижче перераховані (див. перелік) технічні регламенти (на той час – технічні регламенти з підтвердження відповідності – відповідно до Закону № 2406-111 від 17.05.2001р. до внесення в нього вищевказаних змін).

Перший Технічний регламент модулів оцінки відповідності й вимог з маркування національним знаком відповідності, застосовуваних у технічних регламентах по підтвердженню відповідності, був затверджений постановою Кабінету Міністрів від 07.10.2003р. № 1585. Він відповідає рішенню Ради Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) 93/465/ЄЕС від 22.06.93р.

Наступні технічні регламенти розроблялися за відповідними директивами ЄЕС і затверджувалися наказами Держспоживстандарту, якому Кабінет Міністрів постановою від 26.12.2003р. № 2022 делегували свої повноваження затвердженням цих нормативно-правових актів.

Перелік технічних регламентів

1. Технічний регламент з підтвердження відповідності ліфтів (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 276, зареєстрований у Мін'юсті 27.04.2004 р. під № 545/9144). Відповідає директиві 95/16/ЄЕС.

2. Технічний регламент з підтвердження відповідності вимогам до КПД нових водогрійних котлів, що працюють на рідкому або газоподібному паливі (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 277, зареєстрований у Мін'юсті 14.05.2004р. під № 613/9212). Відповідає директиві 92/42/ЄЕС.

3. Технічний регламент з підтвердження відповідності приладів, що працюють на газоподібному паливі (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 278, зареєстрований у Мін'юсті 14.05.2004р. під № 614/9213). Відповідає директиві 90/396/ЄЕС.

4. Технічний регламент з підтвердження відповідності безпеки устаткування, що працює під тиском (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 279, зареєстрований у Мін'юсті 08.06.2004р. під № 704/9303). Відповідає директиві 97/23/ЄЕС.

5. Технічний регламент з підтвердження відповідності безпеки простих посудин високого тиску (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 280, зареєстрований у Мін'юсті 08.04.2004р. під № 454/9053). Відповідає директиві 87/404/ЄЕС.

6. Технічний регламент з підтвердження відповідності неавтоматичних приладів, що зважують (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 281, зареєстрований у Мін'юсті 15.04.2004р. під № 484/9083). Відповідає директиві 90/384/ЄЕС.

7. Технічний регламент з підтвердження відповідності за безпекою іграшок (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 282, зареєстрований у Мін'юсті 16.04.2004р. під № 491/9090). Відповідає директиві 88/378/ЄЕС.

8. Технічний регламент з підтвердження відповідності електромагнітної сумісності (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 283, зареєстрований у Мін'юсті 07.05.2004р. під № 578/9177). Відповідає директиві 89/336/ЄЕС.

9. Технічний регламент з підтвердження відповідності безпеки низьковольтного устаткування (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 284, зареєстрований у Мін'юсті 07.05.2004р. під № 448/9047). Відповідає директиві 73/23/ЄЕС, зі змінами, внесеними директивами 93/68/ЄЕС й 98/65/ЄС.

10. Технічний регламент з підтвердження відповідності максимально дозволеного споживання електроенергії холодильними приладами (затверджений наказом Держспоживстандарту від 31.12.2003р. № 285, зареєстрований у Мін'юсті 07.04.2004р. під № 449/9048). Відповідає директиві 96/57/ЄС.

11. Технічний регламент з підтвердження відповідності засобів індивідуального захисту (затверджений наказом Держспоживстандарту від 27.09.2004 р. № 208, зареєстрований у Мін'юсті 13.10.2004р. під № 1307/9906). Відповідає директиві 89/686/ЄЕС.

12. Технічний регламент з підтвердження відповідності безпеки машин і механізмів (затверджений наказом Держспоживстандарту від 27.09.2004р. № 209, зареєстрований у Мін'юсті 20.10.2004р. під № 1339/9938). Відповідає директиві 98/37/ЄЕС, зі змінами, внесеними директивою 98/79/ЄЕС.

13. Технічний регламент з підтвердження відповідності лічильників гарячої води (затверджений наказом Держспоживстандарту від 28.10.2004р. № 234, зареєстрована Мін'юсті 11.11.2004р. під № 1435/10034). Відповідає директиві 79/830/ЄЕС.

14. Технічний регламент з підтвердження відповідності лічильників холодної води (затверджений наказом Держспоживстандарту від 28.10.2004р. № 235, зареєстрований у Мін'юсті 11.11.2004р. під № 1436/10035). Відповідає директиві 75/33/ЄЕС.

15. Технічний регламент з підтвердження відповідності впакування (пакувальних матеріалів) і відходів упакування (затверджений наказом Держспоживстандарту від 24.12.2004р. № 289, зареєстрований у Мін'юсті 25.01.2005р. під № 95/10375). Відповідає директиві 94/62/ЄЕС.

Таким чином, за станом на 01.01.2006 р. в Україні були затверджені 16 технічних регламентів (далі - ТР), з яких значна частина має безпосереднє відношення до сфери охорони праці й промислової безпеки, зокрема наведені в пп. 1, 4, 5, 9, 11,12 переліку.

Розроблені й підготовлені до затвердження ще ряд ТР, зокрема технічний регламент з пристроїв і захисних систем, застосовуваним у потенційно вибухонебезпечному середовищі, відповідно до директиви 94/9/ЄС і технічний регламент з вибухових речовинах цивільного призначення за директивою 93/15/ЄЕС. Їхнє прийняття повинне проводитися вже відповідно до Закону № 3164-1У.

Метою розробки й застосування ТР є захист, життя й здоров'я людини, тварин, рослин, національної безпеки, охорони навколишнього середовища й природних ресурсів, попередження несумлінної практики. Відповідність введеної у обіг в Україні продукції вимогам ТР є обов'язковим.

Державна політика в сфері розробки й застосування ТР базується на таких принципах:

- регламенти не повинні обмежувати торгівлю більше, ніж це потрібно для досягнення вищевказаної мети;
- вимоги ТР рівною мірою поширюються на товари вітчизняного й іноземного походження;
- ТР повинні бути змінені або скасовані, якщо обставин або цілій, що послужили причиною їх прийняття, більше не існує або змінилися обставини або цілі дозволяють вживати заходів, які менше обмежують вплив на торгівлю.
- ТР торговельних партнерів України у встановленому законодавством порядку визнаються еквівалентними українським, навіть якщо вони відрізняються, але за умови, що такі регламенти відповідають цілям українських.

ТР, як правило, повинні містити:

- технічні вимоги, зокрема з безпеки, до продукції, які відповідають досягнутому на момент розробки ТР науково-технічному рівню;
- процедури оцінки відповідності, які можуть або повинні бути використані для перевірки відповідності продукції технічним вимогам;
- вимоги до упакування, змісту маркування продукції, специфікації, а при необхідності – до важливої для споживачів інформації (інструкціям, посібникам), що супроводжує продукцію, уведену в обіг.

Якщо ТР передбачає можливість декларування відповідності, він повинен містити процедуру цього декларування, форму, зміст і строк зберігання декларації про відповідність.

Впровадження ТР повинне проводитися за планами, що складаються із трьох етапів: підготовчого, етапу добровільного застосування ТР й етапу його обов'язкового застосування.

На підготовчому етапі, як правило, вирішуються питання:

- призначення організації, відповідальної за впровадження ТР;
- створення консультативно-методичного й координаційного центра;
- популяризація впровадження ТР в Інтернеті та інших засобах масової інформації шляхом проведення семінарів, конференцій, спеціалізованого навчання й т.д.;
- розробка, узгодження й опублікування переліку діючих національних стандартів, які у випадку добровільного застосування є доказом відповідності продукції вимогам ТР;
- формування плану державної стандартизації по розробці національних стандартів, гармонізованих з міжнародними і європейськими стандартами, актуалізація цих стандартів;
- приведення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади у відповідність із положеннями ТР;
- підготовка вітчизняних виробників до виготовлення продукції по вимогах ТР;
- підготовка органів з оцінки відповідності й випробувальних лабораторій до призначення на виконання робіт з підтвердження відповідності.

На етапі добровільного застосування повинне бути реалізоване:

- добровільне застосування ТР виробниками із впровадженням процедури оцінки відповідності продукції вимогам діючих в Україні нормативних документів, які підпадають під сферу дії ТР, а також, за бажанням виробника, і по вимогах міжнародних й європейських норм і вже гармонізованих з ними стандартів;

- розробка, актуалізація й впровадження за планами державної стандартизації національних стандартів, які повинні бути гармонізовані з міжнародними і європейськими й вхідними в сферу дії ТР;

- підготовка й призначення органів з оцінці відповідності на право підтвердження відповідності за конкретного ТР із коректуванням їхньої сфери акредитації;

- організація впровадження ринкового нагляду за продукцією, на яку поширюється ТР;

- створення й ведення реєстрів призначених органів з підтвердження відповідності виданих сертифікатів.

На третьому етапі повинне бути проведене:

- коректування ТР (за необхідності) за результатами його добровільного застосування;

- обов'язкове застосування ТР виробниками.

За наявним даними плани поетапного впровадження ряду ТР вже затверджено. Зокрема, спеціальними наказами Держспоживстандарту й Мінпромполітики України затверджені ці плани для ТР з:

- машин і механізмів (п. 12 переліку) - наказ від 10.03.2005р. №61/78;

- приладів, що працюють на газоподібному паливі (п. 3 переліку) - наказ від 29.04.2005р. № 104/149;

- водогрійним котлам, що працюють на рідкому або газоподібному паливі (п. 2 переліку) - наказ від 29.04.2005р. № 105/150;

- неавтоматичним приладам, що зважують (п. 6 переліку) - наказ від 12.08.2005 р. № 210/300;

- лічильникам гарячої й холодної води (пп. 13 й 14 переліку) - наказ від 12.08.2005р. № 211/301.

Дорученням Кабінету Міністрів від 09.08.2005р. № 36390/5/1-05 затверджений графік впровадження зазначених у переліку ТР. Зокрема, на 2006р. планується впровадження на стадії добровільного застосування ТР з ліфтів, холодильних приладів і засобам індивідуального захисту, зазначеним

у пп. 1, 10 й 11 переліку. Переліки національних стандартів, добровільне застосування яких може сприйматися як доказ відповідності продукції вимогам конкретного ТР, уже розроблені й затверджені наказами Держспоживстандарту від 26.12.2005р.: для ліфтів – під № 373 і для засобів індивідуального захисту – під № 374.

Розпорядженням Кабінету Міністрів від 15.03.2006р. № 151 – затверджено план заходів щодо виконання в 2006р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Зокрема, у сфері охорони праці повинні бути підготовлені ТР з канатних доріг, призначених для перевезення пасажирів, відповідно до директиви 2000/9/ЄС і ТР з пересувного встаткування, що працює під тиском, відповідно до директиви 1999/36/ЄС.

Реальний строк впровадження ТР з початку його розробки у світовій практиці становить 3-7 років залежно від складності ТР і рівня підготовки економіки країни до його впровадження.

Таким чином, у нашій країні робота в зазначеному напрямку почалася й триває. Відповідно до Закону № 3164-1У за пропозиціями центральних органів виконавчої влади Держспоживстандарту формує проект Програми розробки технічних регламентів на період 2006-2011 р.

У напрямку підвищення рівня промислової безпеки й охорони праці очікує своєї черги розробка ТР або інших нормативно-правових актів, зокрема з:

- будівельного устаткування – за директивою 84/532/ЄЕС, зі змінами, викладеними в директивах 86/295/ЄЕС й 86/296/ЄЕС;

- тракторів колісних – за директивою 74/150/ЄЕС і ще ряду директив, що встановлюють вимоги до параметрів машин, захисних пристроїв, організації робочого місця водія й т.д.;

- мінімальних вимог до охорони праці на гірничодобувних підприємствах і на підприємствах, що добувають мінеральну сировину із застосуванням буровлення – за директивою 92/104/ЄЕС й 92/91/ЄЕС відповідно;

- захисту здоров'я працівників під час роботи – за директивою 89/391/ЄЕС і ще ряду директив, що встановлюють мінімальні вимоги при виконанні конк-

ретних робіт, застосуванні знарядь праці, а також з окремих шкідливих і небезпечних виробничих факторах.

Вирішенням цих питань повинні займатися насамперед галузеві міністерства, органи державного нагляду за охороною праці разом з Держспоживстандартом, підлеглі їм наукові установи, центри й спеціалізовані організації, технічні комітети стандартизації, органи з оцінки відповідності й випробувальні лабораторії, а також виробники продукції й експлуатаційні організації з впровадження ТР безпосередньо в практику.

Роботодавці й працівники служб охорони праці підприємств повинні знати Закон № 3164-1В, діючі ТР із питань охорони праці, що стосуються сфери діяльності їхніх підприємств, затверджені переліки національних стандартів, добровільне застосування яких може сприйматися як доказ відповідності продукції вимогам конкретних ТР, зміст і вимоги цих стандартів з метою їхнього застосування в роботі підприємств й їхніх служб охорони праці для підвищення рівня безпеки й конкурентноздатності продукції, що випускає підприємством, поліпшення умов і підвищення рівня безпеки праці на виробництві, спрощення процедур експортних поставок продукції підприємства, зокрема на європейський ринок.

В. КАНИШИН, старший науковий співробітник Національного науково-дослідного інституту охорони праці, голова підкомітету технічного комітету стандартизації ТК 35

ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ІНЖЕНЕРОВІ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРИ РОБОТІ ЗІ СТРАХОВИМ ЕКСПЕРТОМ

Інженер з охорони праці на період розслідування нещасних випадків і надалі при підготовці документів для вирішення питання про взяття нещасного випадку як страхового на облік тісно взаємодіє зі страховим експертом з охорони праці робочого органу Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Пропонуємо інженерам з охорони праці методичний посібник – Пам'ятку, розроблену управлінням виконавчої дирекції Фонду в Херсонській області, для страхових експертів. Друкується в скороченому варіанті.

ПАМ'ЯТКА

про порядок розслідування нещасних випадків на виробництві, взаємодії робочих органів Фонду зі страхувальниками, лікувально-профілактичними установами під час лікування потерпілих і формування особистих справ для призначення страхових виплат по відшкодуванню збитку потерпілим (членам їхніх родин).

Розслідування нещасних випадків на виробництві проводиться відповідно до Порядку розслідування й ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань й аварій на виробництві (далі Порядок), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004р. № 1112.

Роботодавець, керівник підприємства, де стався нещасний випадок, зобов'язаний негайно за формою, установленою Фондом, повідомити про нещасний випадок робочому органу виконавчої дирекції Фонду (відділення) за місцем перебування підприємства, де працює(вав) потерпілий.

Лікувально-профілактична установа (ЛПУ), куди звернувся потерпілий (без напрямку підприємства), посилаючись на нещасний випадок на виробництві також протягом доби зобов'язана повідомити про нещасний випадок у

робочий орган виконавчої дирекції Фонду за формою (додаток 22 до Порядку).

1. Дії страхового експерта з охорони праці при одержанні повідомлення про нещасний випадок на виробництві

1.1. Страховий експерт з охорони праці відділення Фонду реєструє повідомлення про нещасний випадок у журналі за формою (додаток 6 до Порядку), інформує керівництво відділення, закріпленого за відділенням лікаря Фонду, а також відділи організації профілактики нещасних випадків на виробництві й профзахворювань і медичного обслуговування управління виконавчої дирекції Фонду.

1.2. Керівництво відділення організовує виїзд страхового експерта на місце події для участі в розслідуванні нещасного випадку. Страховий експерт з'ясовує обставини нещасного випадку, щоб визначити чи є він страховим, бере участь у роботі комісії з розслідування, періодично інформує керівництво відділення про хід розслідування й можливі наслідки нещасного випадку.

1.3. Під час розслідування страховий експерт зобов'язаний зустрітися з потерпілим (членами його родини), щоб роз'яснити вимоги чинного законодавства з надання медичної й соціальної допомоги.

1.4. Перелік документів і матеріалів, які повинен вивчити страховий експерт при розслідуванні нещасного випадку на виробництві, наведений у додатку 22.

1.5. Про результати оперативного розслідування страховий експерт інформує лікаря відділення, яке повідомляє ЛПУ чи є нещасний випадок страховим і вирішує питання про лікування потерпілого відповідно з договором.

1.6. При розслідуванні нещасних випадків й у подальшій роботі страховий експерт збирає документи (відповідно до додатку 22), необхідні для формування особистої справи потерпілого й для призначення страхових виплат (додаток 23).

1.7. До кожної особистої справи за описом вносяться: повідомлення підприємству й екстрене повідомлення ЛПУ, акти за формами Н-5 і Н-1, повід-

омлення про наслідки нещасного випадку за формою Н-2.

1.8. У подальшій роботі (щомісяця й щокварталу) страховий експерт з охорони праці підготовляє й у встановлений термін за формами, затвердженим виконавчою дирекцією Фонду в області й управління виконавчої дирекції Фонду, представляє в управління виконавчої дирекції Фонду узагальнену інформацію й звітність про стан виробничого травматизму, тісно співпрацює з фахівцем з медичного обслуговування відповідного відділення Фонду міста, району.

2. Контроль за проведенням експертизи тимчасової втрати працездатності потерпілим на виробництві фахівцем з медичного обслуговування

2.1. Одержавши від центральної районної лікарні (ЦРЛ) екстрене повідомлення про стан потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві без направлення підприємства або повідомлення страховика про нещасний випадок на виробництві, керівник Фонду, на території обслуговування якого стався страховий випадок, повинен протягом доби повідомити начальника відділення, у штаті якого є фахівець із медичного обслуговування (далі - лікар), закріплений за цим відділенням, і направити лікаря в ЦРЛ для вирішення питань, пов'язаних з лікуванням потерпілого.

2.2. Під час першого візиту в стаціонарне відділення ЦРЛ лікар вирішує наступні питання:

- остаточно з'ясовує обставини, за яких потерпілий одержав травму;
- уточнює з лікарем діагноз і тяжкість травми;
- визначає необхідний обсяг лікувально-діагностичних заходів для потерпілого;
- з'ясовує наявність у лікарні лікарських засобів і виробів медичного призначення, необхідних для лікування потерпілого;
- з'ясовує необхідність переведення потерпілого до іншої лікувально-профілактичної установи;
- уточнює порядок й умови лікування потерпілого відповідно до договору.

За результатами візиту в ЦРЛ лікар Фонду складає довідку, що направляється обом відділенням Фонду, за місцем проживання, реєстрації й т.д., а копію - до управління виконавчої дирекції Фонду.

У день закінчення розслідування нещасного випадку (оформлення актів за формами Н-5 і Н-1) відділення Фонду направляє в ЦРЛ копію акту за формою Н-1.

У кожному відділенні ведеться облік потерпілих, що перебувають на амбулаторному або стаціонарному лікуванні в ЦРЛ за формою (додаток 24). Лікар відділення Фонду веде облік потерпілих у всіх закріплених районах.

Під час наступних візитів у ЦРЛ лікар перевіряє дотримання:

- вимог розділів 2, 3, 4 й 6 Положення про експертизу тимчасової втрати працездатності в Україні, розділів 1, 2 й 4 Інструкції про порядок видачі документів, що свідчать про тимчасову непрацездатність громадян, затвердженої наказом Мінздраву від 13.11.2001р. № 455, і Інструкції про порядок заповнення бланка листка непрацездатності, затвердженої наказом Мінздраву від 09.03.2000р. № 46/81/4, при видачі потерпілому листка непрацездатності;

- нормативів і строків лікування потерпілого в стаціонарі згідно з наказом Мінздраву від 27.07.98р. № 226 “Про затвердження Тимчасових галузевих уніфікованих стандартів медичних технологій діагностико-лікувального процесу стаціонарної допомоги дорослому населенню в лікувально-профілактичних установах України”;

- нормативів і строків амбулаторного лікування потерпілого згідно з наказом Мінздраву від 28.12.2002р. № 507 “Про затвердження нормативів надання медичної допомоги й показників якості медичної допомоги”;

- умов договорів між відділенням Фонду й ЦРЛ про надання екстреної й планової медичної допомоги на виробництві.

Після завершення лікування в ЦРЛ, закриття листка непрацездатності й одержання повідомлення про наслідки нещасного випадку за формою Н-2 начальник відділення Фонду протягом трьох діб надає управлінню виконав-

чої дирекції Фонду (на електронну або поштову адресу відділу медичного обслуговування) інформацію за формою (додаток 25).

При направленні потерпілого на МСЕК для встановлення ступеня стійкої втрати працездатності лікар Фонду керується Тимчасовим положенням про участь представників Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворюваннях України в роботі медико-соціальних експертних комісій.

Щокварталу відділення проводить аналіз виробничого травматизму у закріплених районах і у регіоні в цілому й до 20 числа наступного за звітним кварталом місяця письмово направляє дані в управління виконавчої дирекції Фонду й на електронну адресу відділення медичного обслуговування за встановленою формою (додаток 26).

Лікар зобов'язаний зібрати документи (стовно своєї частини) для включення до переліку документів, що дають право на призначення потерпілому страхових виплат (додаток 23).

Якщо буде потреба, лікар разом з головою лікувально-консультативної комісії ЦРЛ проводить кількісний й якісний аналіз виробничого травматизму у районі. Узагальнений звіт надають начальнику відділення й головному лікареві ЦРЛ для розробки пропозицій щодо зниження рівня виробничого травматизму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про охорону праці” від 21 листопада 2002 р. № 229-IV.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1112 “Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві”.

3. НПАОП 0.00-6.02-04. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1112.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2001 р. № 270 “Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру”.

5. “Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру”, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22.03.2001 р. № 270.

6. Постанова Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які призвели до втрати працездатності від 19.06.2003 р. № 34. “Про визначення строку інформування роботодавцем робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які призвели до втрати працездатності, про кожний нещасний випадок або професійне захворювання на підприємстві”.

Додатки

Додаток 1

Наряд № _____
на виконання робіт підвищеної небезпеки
Відповідальному виконавцеві робіт

_____ (посада, прізвище, ініціали)

доручається разом із бригадою в складі _____ осіб, перерахованих на звороті, виконати наступні роботи:

Місце роботи _____

Зміст, характеристика й обсяг робіт _____

При підготовці й виконанні робіт забезпечити наступні заходи щодо охорони праці:

Роботи почати _____ годин _____ числа _____ місяця 200__ р.

Закінчити роботи _____ годин _____ числа _____ місяця 200__ р.

Щодня, після закінчення робочого дня, наряд здавати _____ (вказати кому)

Наряд видав _____ (посада, підрозділ, прізвище, ініціали)

Дата видачі наряду

«_____» _____ 200__ р.

_____ (підпис)

Зворотна сторона

З умовами роботи ознайомлений, наряд одержав відповідальний виконавець робіт

«_____» _____ 200__ р.
(підпис)

Роботу дозволяю: допускаючий

_____ (посада, прізвище, ініціали відповідальної особи підрозділи, де будуть виконуватися роботи)

_____ (підпис)

«_____» _____ 200__ р.

Робоче місце й умови праці перевірені. Бригада з заходами безпеки ознайомлена й до роботи допущена.

Відповідальний виконавець робіт

«_____» _____ 200__ р.
(підпис)

Представник пожежного нагляду

«_____» _____ 200__ р.
(підпис)

(підписується на роботи у вибухо- і пожежонебезпечних приміщеннях)

Робота закінчена, персонал виведений, матеріали, інструменти й пристрої прибрані. Наряд

Закрите в _____ годин _____ числа _____ місяця 200__ р.

Відповідальний виконавець робіт _____ (дата)

Склад бригади (прізвище, ініціали, професія)	Цільовий інструктаж відповідно до вимог цього наряду й інструкції з охорони праці № ____ одержав. Підпис членів бригади
--	--

Посадова інструкція головного інженера машинобудівного підприємства

1. Загальні положення

1.1. Головний інженер є першим заступником директора підприємства з виробничої діяльності й забезпечує виконання статутних завдань із цих питань.

1.2. Призначається на посаду й звільняється з посади наказом директори.

1.3. Визначає науково-технічну політику підприємства, забезпечує належний технічний рівень виробництва, високу якість продукції, що випускається і вдосконалювання системи підготовки й підвищення кваліфікації персоналу.

1.4. Головний інженер підпорядкований безпосередньо директорові.

1.5. У своїй діяльності керується законами й іншими нормативно-правовими актами, наказами й розпорядженнями директора.

2. Завдання й обов'язки

Головний інженер:

2.1. Здійснює керівництво діяльністю технічних служб підприємства, контролює результати їх роботи.

2.2. Забезпечує постійне підвищення ефективності виробництва, скорочення матеріальних, фінансових і трудових витрат на виробництво продукції, робіт, високу їх якість.

2.3. Організовує розробку й виконання планів розвитку підприємства, його реконструкції й модернізації, планів впровадження нової техніки й технологій, планово-попереджувальних ремонтів устаткування, будинків і споруджень.

2.4. Контролює дотримання проектної, конструкторської й технологічної дисципліни.

2.5. Забезпечує:

контроль відповідності стандартам, технічним умовам і нормативним актам з охорони праці устаткування, пристроїв і технічних процесів, розроблювальних на підприємстві впровадження на підприємстві стандартів безпеки праці;

систематичний аналіз повітряного середовища, контроль рівня шкідливих виробничих факторів - шуму, вібрації, електричних і магнітних полів;

дотримання вимог безпеки праці в технічній документації, розробленої на підприємстві або сторонніх організаціях за замовленням підприємства;

своєчасне і якісне навчання працівників безпечному веденню робіт;

своєчасне виконання перспективних і річних планів заходів з охорони праці;

безпечну експлуатацію будинків і споруджень.

3. Права

Головний інженер має право:

3.1. Представляти підприємство у всіх виконавчих органах влади й у взаєминах з іншими підприємствами.

3.2. Укладати договори з іншими підприємствами в рамках покладених на нього завдань й обов'язків.

3.3. Видавати розпорядження по підприємству.

3.4. Представляти директорові пропозиції з поліпшення ефективності роботи підприємства.

4. Відповідальність

Головний інженер відповідає за:

4.1. Впровадження нової техніки, технологій, що відповідають вимогам нормативно-правових актів з охорони праці.

4.2. Не проведення планово-попереджувальних ремонтів технологічного устаткування, будинків і споруджень.

4.3. Відсутність вимог безпеки праці в технічній документації, розробленої на підприємстві.

4.4. Невиконання заходів з охорони праці, визначених колективним договором.

4.5. Незабезпечення моніторингу дій шкідливих і небезпечних виробничих факторів.

5. Повинен знати

5.1. Чинне законодавство, що регулює господарську діяльність і господарські відносини.

5.2. Основні положення охорони праці й вимоги безпеки під час експлуатації технологічного устаткування й об'єктів підвищеної небезпеки.

5.3. Діловий етикет й етику професійних відносин.

5.4. Вітчизняний і світовий досвід, проблематику машинобудування й досвід аналогічних підприємств.

5.5. Технологію виробництв продукції, методи господарювання й управління підприємством.

5.6. Порядок висновків і виконання господарських договорів.

6. Кваліфікаційні вимоги

Повна вища технічна освіта, післядипломна освіта в галузі управління виробництвом. Стаж роботи із професії керівника аналогічного рівня - не менше 1 року й нижчого рівня - не менше 5 років.

7. Взаємини за посадою

7.1. Заміщує директора у випадку його відсутності, якщо це обговорено в конкретній посадовій інструкції.

7.2. Одержує необхідну інформацію від директора.

7.3. Доповідає директорові про результати своєї діяльності.

7.4. Координує діяльність підлеглих служб.

Обов'язки з охорони праці бригадира й робітників

Обов'язки бригадира

1. Перед початком і протягом зміни перевіряє стан умов і безпеки праці, повідомляє про виявлені порушення своєму безпосередньому керівникові.
2. Під час небезпечних ситуацій, що являють загрозу життю або здоров'ю працівників, припиняє роботу й вживає заходів з забезпечення безпеки працівників, сповіщає про це майстрові (начальникові ділянки, зміни).
3. Організує практичний показ членам бригади безпечних методів і прийомів роботи, обмін досвідом і пропаганду охорони праці в бригаді.
4. Під час виконання робіт дотримується вимог безпеки, а роботи з підвищеною небезпекою виконує відповідно до наряду-допуску.
5. Не допускає виконання членами бригади робіт, не передбачених змінним завданням, за винятком робіт, пов'язаних з порятунком людей, ліквідацією аварійних ситуацій і т.д. Відсторонює від роботи людей, що перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння.
6. Вносить пропозиції до плану робіт з охорони праці.
7. Вимагає від майстра (начальника ділянки, зміни) виконання у встановлений термін заходів, передбачених наказами й планами, а також виконання вимог безпеки, яким повинні відповідати виробниче устаткування, робочий інструмент, робочі місця й приміщення, забезпечення працівників засобами індивідуального захисту, справності засобів колективного захисту.
8. Якщо стався нещасний випадок, негайно організує надання першої долікарняної допомоги потерпілому, сповіщає про це майстрові (начальникові ділянки, зміни). Відповідає за порушення вимог охорони праці в рамках його функціональних обов'язків.

Обов'язки робітників

Робітник зобов'язаний піклуватися про особисту безпеку й здоров'я, а також про безпеку й здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт або під час перебування на території підприємства, для чого:

- перед початком роботи перевіряє справність засобів індивідуального захисту, стан устаткування, пристроїв, інструмента, наявність засобів колективного захисту (огорожень, блокувань, сигналізації, вентиляції й т.п.). При їх несправності сповіщає про це керівникові робіт;

- не починає роботу, якщо умови її виконання не відповідають вимогам інструкції з охорони праці;

- виконує тільки ту роботу, що йому доручена;

- проходить у певний термін обов'язкові медичні огляди;

- повідомляє керівникові робіт про нещасні випадки, що відбулися з ним або колегами по роботі, надає першу допомогу в разі нещасного випадку;

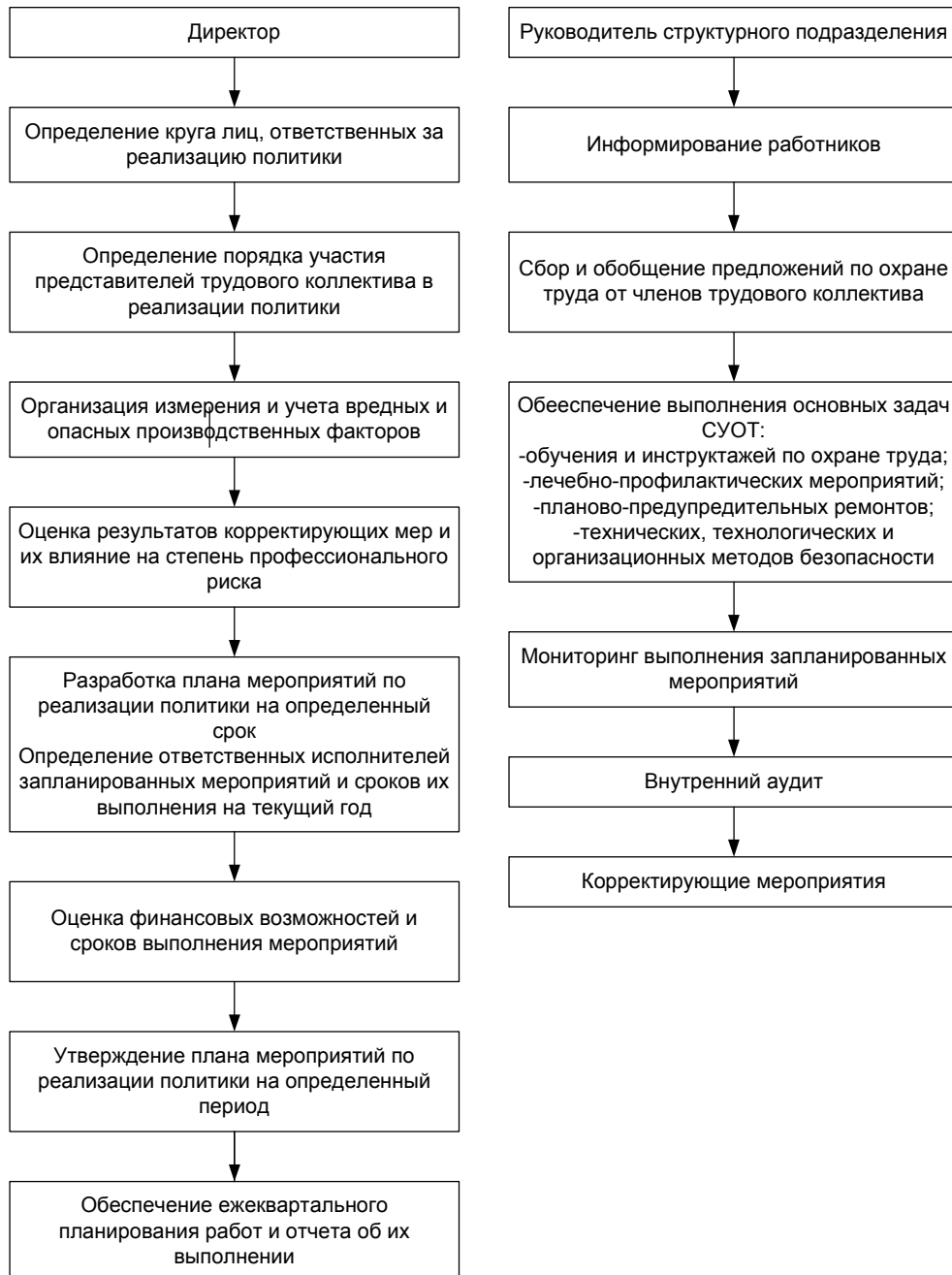
- вносить пропозиції до щорічної угоди (колективному договору) з охорони праці;

- відповідає за порушення інструкції з охорони праці, за невиконання своїх обов'язків з охорони праці.

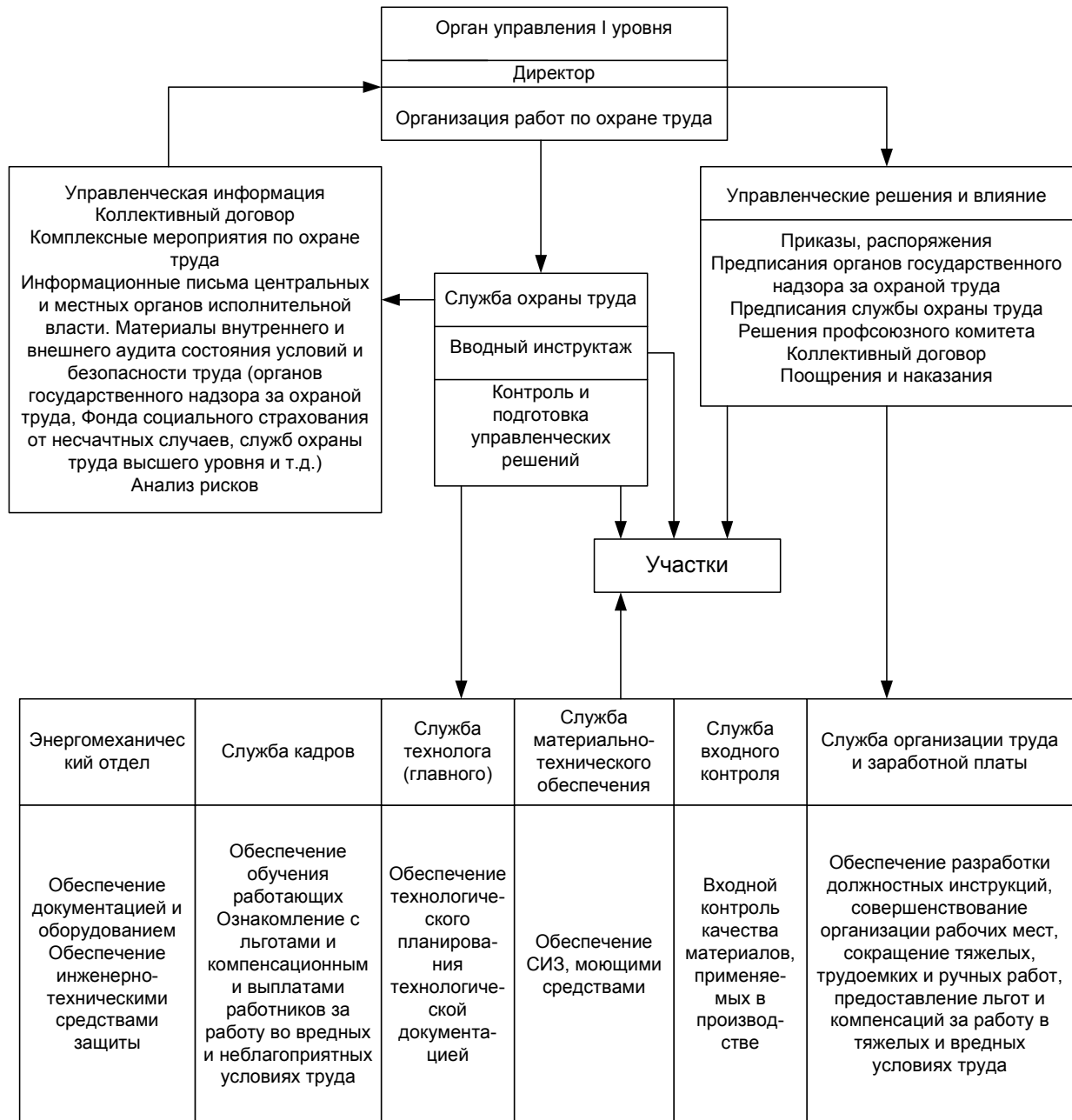
Послідовність дій реалізації політики

I рівень

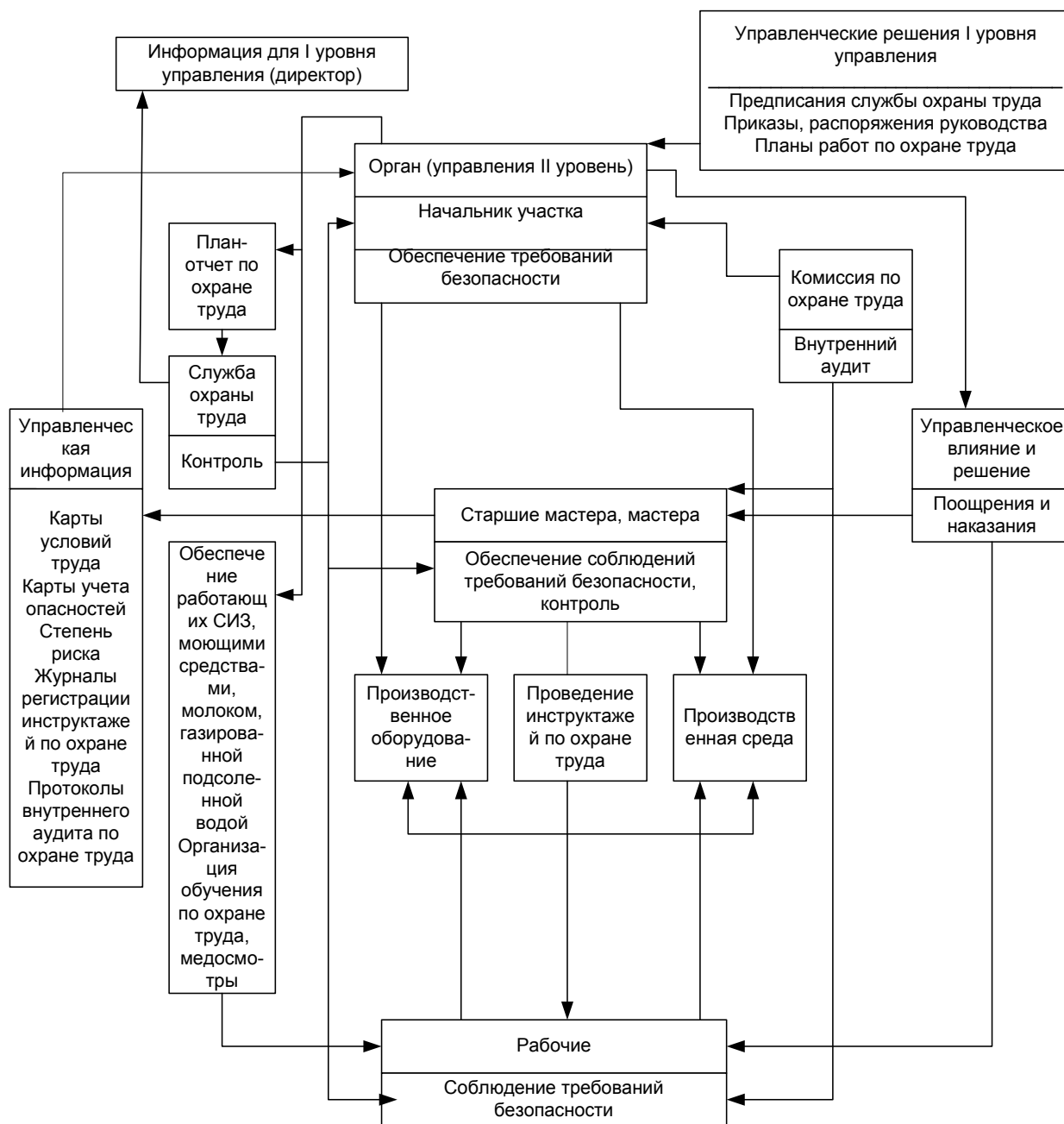
II рівень

Шляхи реалізації програми на I рівні управління

Шляхи реалізації програми на II рівні управління

Зразковий перелік питань, які підлягають перевірці на першому щаблі:

- 1.Наявність заземлення устаткування й справність запірних пристроїв електрошаф.
- 2.Наявність і справність захисних огорожень й екранів устаткування.
- 3.Наявність вказівних написів на органах управління устаткування.
- 4.Стан органів управління й засобів техніки безпеки устаткування.
- 5.Наявність і справність світильників місцевого освітлення, якщо вони передбачені в паспорті устаткування .
- 6.Наявність і стан інструмента, допоміжних пристроїв і т.д.
- 7.Справність вантажопідйомних і транспортних механізмів, знімних вантажозахватних пристроїв, технологічної тари.
- 8.Стан проходів і проїздів робочих місць.
- 9.Наявність щитів перекриття каналів.
- 10.Складування заготовок, деталей і сировини.
- 11.Висвітлення робочих місць.
- 12.Технічний стан вентиляційних систем.
- 13.Наявність у робітників спецодягу, спецвзуття й інших засобів індивідуального захисту.
- 14.Відповідність професій працівників виду виконуваних робіт.
- 15.Наявність у працівників свідоцтв на право виконання робіт підвищеної небезпеки (електрики, газоелектрозварники, стропальники, машиністи кранів, водії транспортних засобів й ін.).
- 16.Справність водопостачання: апаратів газованої води, фонтанчиків з питною водою.
- 17.Наявність довідки медичної установи про здоров'я працівників і спроможність виконання ними роботи.

(підприємство, установа, організація)

ЖУРНАЛ оперативного контролю стану охорони праці

_____ (цех, ділянка, бригада, служба, лабораторія, майстерня й т.д.)

1-я сторінка розвороту

Стор. _____

№ з/п	Дата перевірки	Склад виявлених порушень	Посада (професія), прізвища осіб, що допустили порушення	Підпис перевіряючого з вказівкою посади, прізвища, імені, по батькові
1	2	3	4	5

2-я сторінка розвороту

Стор. _____

Пропозиції (заходи) по зусуенню порушень	Строк виконання	Відповідальний за виконання (призначає керівник підрозділу)	Дата виконання, посада, підпис особи, що зробила запис
6	7	8	9

КОМПЛЕКСНІ ЗАХОДИ

з досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці й виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, попередження випадків виробничого травматизму, професійних захворювань, аварій і пожеж

№ з/п	Найменування заходів (робіт)	Вартість робіт, тис. грн.		Ефективність заходів		Строк виконання	Особи, відповідальні за виконання
		асигновано	витрачено	планується	досягнутий результат		
1	2	3	4	5	6	7	8

Примітки:

1. У графі 3 вказується сума цільових засобів, які планується використати відповідно до попередніх розрахунків на виконання конкретної роботи, а в графі 4 - фактичні витрати за підсумками реалізації заходу.

2. У графі 5 указується запланована соціальна ефективність заходу, а в графі 6 - фактично досягнутий результат. Наприклад: “довести штучне освітлення на робочих місцях 15 чоловік / у т.ч. 8 жінок до норми в 150 лк”; “знижити до гранично припустимих норм загальну вібрацію на робочих місцях другого поверху, де зайняті 20 працівників / у т.ч. 7 жінок”; “звільнити 5 робітниць від переміщення вручну важких речей”; “забезпечити дотримання нормативного температурного режиму (не нижче 18 °С взимку) на робочих місцях складальної ділянки з кількістю працюючих 40 чоловік / у т.ч. 25 жінок” і т.д.

3. У графі 7 указується дата, коли роботи повинні бути скінчені. Виходячи з доцільності щоквартального підведення підсумків виконання колективних зобов'язань, рекомендується групувати заходи в блоки по кварталах.

4. У графі 8 вказуються посади й прізвища конкретних осіб, які призначені відповідальними за організацію й виконання кожного окремого заходу.

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, яким надається право на додаткову оплачувану відпустку понад норми, встановлених законодавством, у зв'язку зі шкідливими й важкими умовами праці

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад	Тривалість оплачуваної додаткової відпустки, календарних днів
1	2	3

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, яким надається право на скорочену тривалість робочого тижня понад норм, встановлених законодавством, у зв'язку

зі шкідливими й важкими умовами праці

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад	Тривалість скороченого робочого тижня, ч
1	2	3

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, що мають право на безкоштовне одержання молока або інших рівноцінних йому харчових продуктів

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад
1	2

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, яким безкоштовно понад установлені норми видається спецодяг, спецвзуття й інші засоби індивідуального захисту

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад	Найменування засобів індивідуального захисту	Строк експлуатації, міс.
1	2	3	4

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, яким у зв'язку зі шкідливими умовами праці надаються оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад	Тривалість однієї перерви, хв	Кількість перерв за зміну	Загальна тривалість перерв на зміну,
1	2	3	4	5

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, яким безкоштовно видається мило або інші мийні засоби у зв'язку з виконанням робіт, пов'язаних із забрудненням

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад	Назва й кількість мийних засобів (на місяць)
1	2	3

Примітки:

1. З метою видачі мила працівникам конкретних професій цей перелік може не складатися, якщо роботодавець зобов'язується забезпечити постійну наявність достатньої кількості мила в душових.
2. Незалежно від видачі мила відповідним працівникам роботодавець, крім того, повинен забезпечити наявність достатньої кількості мила біля умивальників.
3. У цьому додатку вказуються, разом з кусковим милом, інші мийні засоби, видача яких певним працівникам передбачається відповідно до колективного договору (рідке мило, шампуні, лосьйони, порошки й т.д.).

ПЕРЕЛІК

професій і посад працівників, яким безкоштовно видаються знешкоджуючі засоби, захисні креми й т.д. у зв'язку з можливим впливом на шкіру шкідливих речовин

№ з/п	Найменування виробництв, робіт, цехів, професій і посад	Найменування знешкоджуючих засобів, захисних кремів	Кількість на зміну/місяць,
1	2	3	4

Зразок заяви потерпілого*

Додаток 17

до наказу виконавчої дирекції Фонду
від 06.12.2004 р. №1745

До _____
(найменування робочого органу виконавчої дирекції Фонду)

гр. _____
(прізвище, ім'я та по батькові заповнювача)

Домашня адреса _____
(число, місяць, рік народження заповнювача)

Паспорт серія _____ № _____,
виданий _____
(найменування органу, що видав паспорт, дата видачі)

Номер свідоцтва про загальнообов'язкове
державно-соціальне страхування
(до отримання свідоцтва - ідентифікацій
ний номер з Державного реєстру фізичних
осіб - платників податків та інших
обов'язкових платежів)

ЗАЯВА

Прошу призначити мені страхові виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві (професійним захворюванням), що стався (отримане) під час роботи на _____
(повна назва підприємства, на якому стався нещасний випадок)

Реєстраційний номер страхувальника _____
На момент нещасного випадку працював на підприємстві _____

(повна назва підприємства)

Реєстраційний номер страхувальника _____
На цей година працюю (не працюю) на _____

(повна назва підприємства, організації, де працює заявник)

Реєстраційний номер страхувальника _____
Виплата прошу надсилати:
на особистий рахунок у банку № _____ МФО _____

(повна назва та реквізити банку)

поштовим переказом за адресою _____

(повна адреси, за якою мешкає потерпілий)

До заяви додаються такі документи:

№ з/п	Найменування документа	Дата при-йому доку-мента	Підпис відп. особи
1.	Номер свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (до отримання свідоцтва – ідентифікаційний номер з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів)		
2.	Акт про нещасний випадок за формою Н-1 (якщо стався нещасний випадок, а не професійне захворювання)		
3.	Акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (якщо такий складався)		
4.	Акт розслідування професійного захворювання за формою П-4 (якщо таке встановлено)		
5.	Рішення суду про встановлення факту нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (якщо було засідання суду з цього питання)		
6.	Рішення суду про встановлення розміру страхових виплат (якщо було засідання суду з цього питання)		
7.	Висновок МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності		
8.	Довідка про середню заробітну плату (доход) потерпілого		
9.	Довідка про виплати у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого		
10.	Довідка про середню заробітну плату (доход) потерпілого, переведеного на легшу роботу		
11.	Копія трудової книжки, що завірена страхувальником або працівником відділення на підставі оригіналу		
12.	Копія трудового договору (контракту), що завірена страхувальником або працівником відділення на підставі оригіналу		
13.	Довідка про розмір пенсії по інвалідності (якщо вона призначена) унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання		
14.	Довідка будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів або пансіонату для ветеранів війни та праці про розмір вартості утримання потерпілого в ньому		
15.	Рішення суду про відшкодування моральної (немайнової) шкоди		
16.	Висновок медичних органів про наявність моральної шкоди		

Мені відомо, що:

— відповідно до частини 3 ст. 36 Закону України “Про загальне обов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” Фонд соціального страхування від нещасних випадків може затримати страхові виплати до з'ясування підстав для виплат, якщо документи про нещасний випадок оформлені з порушенням установлених вимог;

– згідно зі ст. 37 Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” Фонд соціального страхування від нещасних випадків може відмовити в страхових виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо мали місце:

1) навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку;

2) подання роботодавцем або потерпілим Фонду соціального страхування від нещасних випадків свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;

3) вчинення застрахованим умисного злочину, що призвів до настання страхового випадку.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків може відмовити у виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо нещасний випадок згідно із законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом.

Про звільнення з роботи, зміни місця проживання та інші зміни зобов'язуюсь своєчасно повідомляти робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

Документи, яких не вистачає, будуть надані до «___»_____200__р

«___»_____ 200__ р. _____

(підпис заявника)

(прізвище заявника)

Відомості за паспортом заявника перевірено, заява з додатком документів на _____ аркушах прийнята «___»_____200__р.

та зареєстрована за №_____.

М. П. _____
(прізвище, підпис, посаду працівника, який прийняв документи)

Зразок Постанови*

Додаток 18

до наказу виконавчої дирекції Фонду

від 06.12.2004 р. № 1745

ФОНД СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ УКРАЇНИ

(найменування робочого органу виконавчої дирекції Фонду, юридична адреси, телефон)

ПОСТАНОВА

«__»_____200__р. №_____

Про призначення страхової виплати потерпілому на виробництві

(прізвище, ім'я та по батькові потерпілого повністю)

який (яка) ушкодив(ла) здоров'я унаслідок нещасного випадку на виробництві (професійного захворювання),

(підкреслити)

що стався (отримане) «__»_____р.

(підкреслити)

(дата вказана у формі Н-1 або П-4)

за годину роботи на_____

(повна назва страхувальника, що спричинив шкоду)

Реєстраційний номер страхувальника _____

Найменування основного виду діяльності страхувальника та його код згідно з КВЕД _____

Номер свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (до отримання свідоцтва – ідентифікаційний номер з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів) потерпілого _____

1. Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (листок тимчасової непрацездатності), виплачена гр. _____ у сумі _____ грн.

(прізвище та ініціали потерпілого)

за період з _____ 200__ р. по _____ 200__ р. у розмірі 100%

середньої заробітної плати _____ грн.

2. За висновком ЛКК або МСЕК від «__» _____ 200__ р.

серія _____ № _____ гр. _____

(прізвище та ініціали потерпілого)

тимчасово переведень(а) на легшу нижче оплачувану роботу

строком з _____ 200__ р. по _____ 200__ р.

Середня заробітна плата (доход) до настання страхового випадку

становила _____ грн.

За період на легшій нижче оплачуваній роботі середня заробітна плата

потерпілого _____ становила _____ грн.

(прізвище та ініціали потерпілого)

3. За висновком МСЕК від «__» _____ 200__ р. серія _____ № _____

гр. _____ повинен пройти

(прізвище та ініціали потерпілого)

професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною

програмою реабілітації з _____ 200__ р. по _____ 200__ р.

Середня заробітна плата (доход) до настання страхового випадку

становила _____ грн.

4. За висновком МСЕК від «__» _____ 200__ р. серія _____ № _____

гр. _____

(прізвище та ініціали потерпілого)

встановлено стійку втрату професійної працездатності

_____ % та _____ групи інвалідності з повторним оглядом

_____ 200__ р.

Середня заробітна плата (доход) до настання страхового випадку

Становила _____ грн.

Пенсія з інвалідності _____ грн.

5. За висновком МСЕК від _____ 200__ р. серія _____ № _____

гр. _____ потребує _____

(прізвище та ініціали потерпілого)

(додакові види медичних та соціальних послуг)

Відповідно до статей 21,28,31,32, 34 Закону України від 23.09.99р. № 1105-ХІУ “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” (далі - Закону),

ПОСТАНОВЛЯЮ

1. Призначити гр. _____ виплату допомоги

(прізвище та ініціали потерпілого)

у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, у сумі _____ грн.

за період з _____ 200__ р. по _____ 200__ р. у розмірі 100% середньої заробітної плати _____ грн.

Виплату проводить підприємство-страхувальник, на якому працює потерпілий. Фонд відшкодовує виплату за винятком суми, що виплачена за перші п'ять днів.

2. Призначити гр. _____ у зв'язку з переведення

(прізвище та ініціали потерпілого)

на легшу ніжче оплачувану роботу доплату до середньомісячної заробітної плати в сумі _____ грн.

Доплату потерпілому до середнього заробітку проводить підприємство-страхувальник, на якому працює потерпілий. Фонд відшкодовує доплату потерпілому до середнього заробітку, починаючи з п'ятнадцятого дня переведення потерпілого на легшу роботу.

Платежі провадити з «__» _____ 200__ р. по «__» _____ 200__ р.

Дата виплати _____

3. Призначити страхову виплату під година його _____

(прізвище та ініціали потерпілого)

(її) професійної реабілітації в сумі _____гр.

Платежі провадити з «__»_____200__р. по «__»_____200__р.

Дата виплати _____

4.Призначити одноразову допомогу в разі стійкої втрати

(прізвище та ініціали потерпілого)

професійної працездатності в сумі _____грн.

Дата виплати _____

5.Призначити щомісячну грошову суму в разі часткової чи

(прізвище та ініціали потерпілого)

повної втрати професійної працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку в розмірі _____грн.

Платежі провадити з «__»_____200__р. по «__»_____200__р.

Дата виплати _____

6. Призначити витрати на медичну та соціальну допомогу

(прізвище та ініціали потерпілого)

(на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо), а саме:

у розмірі _____грн. (щомісячно) _____грн.(одноразова)

Платежі провадити з «__»_____200__р. по «__»_____200__р.

Дата виплати _____

7. Призначити грошову суму за моральну шкоду _____
(прізвище та ініціали потерпілого)

за наявності факту заподіяння цієї шкоди (відповідно до рішення суду)
у розмірі _____ грн.

Дата виплати _____

8. Компенсація втрати частини суми страхової виплати у зв'язку з порушенням строків її виплати провадиться відповідно до законодавства¹.

9. Індексація суми страхових виплат провадиться відповідно до законодавства².

10. Перерахування розміру щомісячних страхових виплат провадиться відповідно до статті 29 Закону.

11. Оподаткування сум страхових виплат здійснюється згідно із законодавством³.

12. Виплати гр. _____ провадити:
(прізвище та ініціали потерпілого)
- перерахунком на особовий рахунок № _____ МФО

(повна назва та реквізити банку)
- поштовим переказом за адресою

(повна адреси, за якою мешкає потерпілий)
13. Копію ухвали надіслати гр. _____
(прізвище та ініціали потерпілого)

за адресою _____
(повна адреси, за якою мешкає потерпілий)

розрахунки проведено _____

М. П. Начальник відділення

виконавчої дирекції Фонду _____

¹Закон України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплат».

²Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення».

³Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб

Постанова оформляється в кожному конкретному випадку залежно від призначення страхової виплати потерпілому. Тобто в разі призначенню щомісячної виплати оформляється тільки та частина ухвали, яка стосується цієї виплати.

ЗРАЗОК ЗАЯВИ ЗАЦІКАВЛЕНОЇ ОСОБИНИ

Додаток 19

до наказу виконавчої дирекції Фонду

від 06.12.2004 р. №1745

до _____
(найменування робочого органу виконавчої дирекції Фонду)

гр. _____
(прізвище, ім'я та по батькові заявника)

Домашня адреса:

(повна адреси, за якою мешкає заявник)

Дата народження _____
(число, місяць, рік народження заявника)

Паспорт серія _____ № _____

Виданий _____
(найменування органу, що видав паспорт, дата видачі)

Номер свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування
(до отримання свідоцтва - ідентифікаційний номер з Державного реєстру фі-
зичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів)

ЗАЯВА

Прошу призначити мені страхові виплати у зв'язку зі смертю годувальника

(прізвище, ім'я та по батькові померлого унаслідок нещасного випадку)

Номер свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (до отримання свідоцтва - ідентифікаційний номер з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів) потерпілого

унаслідок нещасного випадку на виробництві (професійного захворювання),
що стався (отримане) за час роботи
на _____

(повна назва підприємства, на якому стався нещасний випадок)
реєстраційний номер підприємства-страхувальника _____

Я перебуваю _____ померлим
(щабель споріднення або інші відносини з померлим)

До дня смерті перебував(ла) на його утриманні то маю право на одержання
страхової виплати _____
(підстава для призначення страхової виплати згідно зі статтею 33 Закону¹)

Виплати прошу надсилати:

на особистий рахунок у банку № _____
МФО _____
(повна назва та реквізити банку)

поштовим переказом за адресою _____

(повна адреси, за якою мешкає заявник)

До заяви додаються такі документи:

№ з/п	Найменування документа	Дата прийому документа	Підпис відповідальної особи
1	2	3	4
1	Номер свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (до отримання свідоцтва – ідентифікаційний номер з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів) заявників		
2	Акт про нещасний випадок за формою Н-1 (якщо стався нещасний випадок, а не професійне захворювання)		
3	Акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (якщо такий складався)		
4	Акт розслідування професійного захворювання за формою П-4 (якщо таке встановлено)		
5	Рішення суду про встановлення факту нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (якщо було засідання суду з цього питання)		
6	Рішення суду про встановлення розміру страхових виплат (якщо було засідання суду з цього питання)		
7	Копія свідоцтва органу реєстрації актів громадянського стану про смерть потерпілого (завірена працівником відділення на підставі оригіналу)		
8	Копія свідоцтва органу реєстрації актів громадянського стану про шлюб (завірена працівником відділення на підставі оригіналу)		
9	Висновок МСЕК про причинний зв'язок смерті годувальника з наслідками раніше отриманого трудового каліцтва чи професійного захворювання		
10	Довідка про середню заробітну плату (доход) потерпілого (якщо він не отримував страхові виплати)		
11	Копії свідоцтва про народження дитини (завірені працівником відділення на підставі оригіналу)		
12	Довідка житлово-експлуатаційної організації, а за її відсутності – довідка виконавчого органу заради чи інших документів про склад сім'ї померлого, у тому числі про тих, хто перебував на його утриманні, або копії відповідного рішення суду		

Продовження

1	2	3	4
13	Довідка житлово-експлуатаційної організації, а за її відсутності – виконавчого органу влади про батьків або іншого члена сім'ї померлого, який не працює та доглядає дітей, братів, чи сестер онуків померлого, які не досягли 8-річного віку		
14	Довідка навчального заставі про ті, що член сім'ї потерпілого віком від 18 до 23 років, який має право на відшкодування шкоди, навчається за денною формою навчання		
15	Довідка навчального заставі інтернатного типу про ті, що член сім'ї потерпілого, який має право на відшкодування шкоди, перебуває на утриманні цього заставі		
16	Довідка МСЕК про встановлення інвалідності осіб, які перебували на утриманні потерпілого або малі на день його смерті право на одержання від нього утримання		
17	Довідка про розмір пенсії потерпілого (якщо він не працював на день смерті)		
18	Копії трудових книжок осіб, які мають право на страхові виплати (завірені працівником відділення на підставі оригіналу)		

Мені відомо, що:

– відповідно до частини 3 статті 36 Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” Фонд соціального страхування від нещасних випадків може затримати страхові виплати до з'ясування підстав для виплат, якщо документи про нещасний випадок оформлені з рішенням установлених вимог;

– згідно зі статтею 37 Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” Фонд соціально-

го страхування від нещасних випадків може відмовити в страхових виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо малі місце:

1) навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку,

2) подання роботодавцем або потерпілим до Фонду соціального страхування нещасних випадків свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;

3) вчинення застрахованим умисного злочину, що призвів до настання страхового випадку.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків може відмовити у виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо нещасний випадок згідно законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом.

Про звільнення з роботи, зміни місця проживання та інші зміни зобов'язують своєчасно повідомляти робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

Документи, яких не вистачає, будуть надані до «__»____200__р.

«__»____200__р.

(підпис заявника)

(прізвище заявника)

Відомості за паспортом заявника перевірено, заява з додатком документів

__аркушах прийнята «__»____200__р. та зареєстрована під

№_____

М.П._____

(прізвище, підпис, посаду працівника, який прийняв документи)

¹ Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання які спричинили втрату працездатності”

Контрольний аркуш реєстрації даних про невідповідності, виявлені у ході аудита

(найменування підприємства)

(дата проведення аудита, з...по...)

(найменування підрозділу)

Аудитор

(посада, прізвище, ініціали)

Об'єкт(и) аудита

№ з/п	Виявлені невідповідності	Порушено пункт № _____ нормативного документа (найменування)	Примітки
1	2	3	4

Підпис аудитора _____

З результатами аудита ознайомлений і згодний _____

(посада, прізвище, ініціали, підпис уповноваженої особи)

« » _____ 200 р.

Звіт про проведення аудита охорони праці

(найменування підприємства)

(дата проведення аудита, з...по...)

(найменування підрозділу)

Склад аудиторської групи:

Голова _____

(посада, прізвище, ініціали)

Члени: _____

(посада, прізвище, ініціали)

Об'єкт(и) аудита: _____

(досліджувана зона, склад документів, елементів СУОП й ін.)

Ціль аудита:

№ з/п	Виявлені невідповідності, у т.ч. невиконані за результатами попереднього аудита	Строки усунення, що рекомендують	Відмітка про виконання
1	2	3	4

Рекомендації з виконання коригувальних дій _____

Оцінка діяльності підрозділу _____

Голова _____

(підпис, прізвище, ініціали)

Члени: _____

(підпис, прізвище, ініціали)

З результатами й звітом проведеного аудита ознайомлений

Керівник підрозділу _____

(підпис, прізвище, ініціали)

«____» _____ 200

Фахівець служби охорони праці (куратор підрозділу)

(підпис, прізвище, ініціали)

ПЕРЕЛІК
документів, наявність яких повинен з'ясувати й вивчити
страховий експерт з охорони праці при розслідуванні
нещасного випадку на виробництві

1. Довідка про реєстрацію страхувальника (підприємства) і оплату страхових внесків у робочий орган Фонду соціального страхування від нещасних випадків.
2. Дозвіл на початок роботи підприємства й виконання робіт підвищеної небезпеки від органу Держнаглядохоронпраці МНС України.
3. Наказ про прийом потерпілого на роботу.
4. Трудовий договір потерпілого (контракт, угода).
5. Трудова книжка потерпілого із записом про прийом на роботу і її відповідність класифікатору професій ДК 003-95.
6. Графік роботи підприємства й трудовий розпорядок.
7. Колективний договір.
8. Наказ або розпорядження про виконання понаднормових робіт, робіт у вихідні й святкові дні (якщо буде потреба).
9. Посадова інструкція потерпілого.
10. Журнал реєстрації вступного інструктажу й інструктажів з охорони праці (пожежної безпеки) на робочому місці.
11. Інструкція з охорони праці для спеціальності потерпілого.
12. Посвідчення про перевірку знань із питань охорони праці потерпілого й відповідального за охорону праці (або протокол засідання комісії про перевірку знань).
13. Наказ, розпорядження про виконання робіт, що не входять до обов'язків потерпілого.
14. Наказ про відрядження (якщо буде потреба).
15. Посвідчення про відрядження (якщо буде потреба).
16. Наказ, розпорядження про використання приватного транспортного засобу в інтересах підприємства (якщо буде потреба).
17. Шляховий аркуш водія автомобіля (якщо буде потреба).
18. Технологічна карта, інший документ, відповідно до якого потерпілий виконував роботу, обслуговував устаткування й т.д.
19. Матеріали атестації робочих місць за умовами праці.
20. Довідка про медичний огляд потерпілого.
21. Акти обстеження умов безпеки праці, приписи служби охорони праці й контролюючих органів.
22. Табель обліку робочого часу.
23. Довідка про заробітну плату.
24. Забезпеченість працівників ЗІЗ.
25. Відповідність виконуваних підприємством робіт страховому тарифу.

ПЕРЕЛІК

документів особистої справи потерпілого від нещасного випадку на виробництві й профзахворювання для нарахування страхових виплат

1. Копія довідки Державної податкової адміністрації про ідентифікаційний номер заявника.
2. Копія довідки Державної податкової адміністрації про ідентифікаційний номер потерпілого.
3. Акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5.
4. Акт про нещасний випадок за формою Н-1.
5. Акт розслідування професійного захворювання за формою П-4.
6. Рішення суду про встановлення факту нещасного випадку на виробництві (у випадках необхідності).
7. Висновок МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності потерпілого.
8. Копія свідоцтва органа реєстрації актів громадянського стану про смерть потерпілого.
9. Висновок МСЕК про причинний зв'язок смерті годувальника з наслідками раніше отриманого трудового каліцтва або професійного захворювання (якщо буде потреба).
10. Довідка про середньомісячну заробітну плату потерпілого.
11. Довідка про виплати у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого.
12. Довідка про середньомісячну заробітну плату потерпілого, переведеного на більше легку роботу.
13. Копія трудової книжки потерпілого, завірена нотаріусом або страхувальником.
14. Копія трудового договору (контракту), завірена нотаріусом або страхувальником.
15. Копія свідоцтва про народження дітей.
16. Довідка житлово-експлуатаційної організації (при її відсутності - довідка виконавчого органа влади) про склад родини потерпілого, у тому числі про тих, хто перебував на його утриманні, або копія відповідного рішення суду (якщо буде потреба).
17. Довідка житлово-експлуатаційної організації (за її відсутності - виконавчого органа влади) про батьків або інших членів родини потерпілого, які не працюють і доглядають за дітьми, братами, сестрами або онуками померлого, які не мають працюючих батьків, і не досягли 8-літнього віку (якщо буде потреба).
18. Довідка навчального закладу про те, що член родини потерпілого у віці від 18 до 23 років, який має право на відшкодування збитку, учиться на денній формі навчання (якщо буде потреба).
19. Довідка навчального закладу інтернатного типу про те, що член родини потерпілого, що має право на відшкодування збитку, перебуває на утриманні цього закладу (якщо буде потреба).
20. Довідка МСЕК про встановлення інвалідності утриманців (якщо буде потреба).
21. Довідка про розмір пенсії годувальника, якщо він не працює (якщо буде потреба).
22. Довідка про розмір відшкодування втраченого заробітку потерпілого, якщо він не працює.
23. Рішення суду про відшкодування морального (немайнового) збитку, якщо було засідання суду з цього питання.
24. Копія листка непрацездатності.
25. Довідка про наслідки нещасного випадку.

Інформація

про закінчення лікування потерпілого по _____ відділенню виконавчої дирекції Фонду
в Херсонській області

№ з/п	Прізвище, ім'я та по бать- кові потерпіло- го	Дата видачі листка непра- цездатності	Дата закриття листка непрацездат- ності	Кількість робочих днів непрацездат- ності	Наслідку травми
1	2	3	4	4	5

Начальник відділення

Лікар Фонду

Аналіз

виробничого травматизму на (100 працюючих)
по _____ відділенню виконавчої дирекції Фонду
за _____ квартал 200 _____ року*

	2004 р.			2005 р.		
Район	Нещасні випадки на 100 працюю-	Дні непра- цездатності на 100 пра- цюючих	Середня тривалість 1 нещасного випадку	Нещасні випадки на 100 пра-	Дні непра- цездатнос- ті на 100 працюю-	Середня тривалість 1 нещасно- го випадку
Разом за від- діленням						

* Звіт робиться по зростаючому підсумку (1 квартал, 1 півріччя, 9 мес., рік у цілому).

Начальник відділення

Лікар Фонду

**Журнал обліку
потерпілих на виробництві, що перебувають на лікуванні в навчально-профілактичних
установах, за _____ відділенням виконавчої дирекції Фонду в Херсонській області**

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові потерпілого	Назва ЛПУ	Дата лікування		Діагноз	Шифр по МКХ
			стаціонарного	амбулаторного		
1	2	3	4	5	6	7

Дата							Назва МСЕК . Рішення МСЕК
нещас- ного ви- падку (травми)	складання акту за формою Н-1	видачі ли- стка не- працездат- ності	продов- ження лис- тка непра- цездатності (більше 1 місяця)	продовження листка непрацездат- ності (більше 4 місяців)	закриття листка непраце- здатності	направ- лення на МСЕК	
8	9	10	11	12	13	14	15

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Методичний посібник з охорони праці (для слухачів галузевого центру з охорони праці) Частина 1. Для працівників підприємств, організацій та фірм.

Автори: Борис Михайлович Коржик,
Сергій Львович Дмитрієв,
Лариса Геннадіївна Успенська.

Редактор: О.С. Кравцова

Комп'ютерна верстка: І.В. Волосожарова

План 2009, поз. 57 Н

Підп. до друку 25.11.09
Друк на ризографі

Формат 60 x 84 / 1/16
Умовн. - друк.. арк. 15,5

Папір офісний
Обл.- вид. арк. 16,0

Замовл. №.

Тираж 100 прим.

61012, Харків, ХНАМГ, вул. Революції,12

Сектор оперативної поліграфії ЦНІТ ХНАМГ

61012, Харків, ХНАМГ, вул. Революції,12